

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Živilė Šarakauskienė

MOKINIŲ PSICHOLOGINĖ GEROVĖ: STRUKTŪRA IR
SOCIODEMOGRAFINIAI BEI ASMENYBĖS VEIKSNIAI

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, psichologija (06 S)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2003–2011 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

prof. dr. Albinas Bagdonas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai,
psichologija – 06 S)

TURINYS:

IVADAS	4
Darbo aktualumas	4
Mokslinis naujumas	5
Praktinė reikšmė.....	7
Tyrimo tikslas.....	9
Tyrimo uždaviniai	10
Ginamieji teiginiai.....	10
1. PSICHOLOGINĖS GEROVĖS TYRIMŲ APŽVALGA.....	11
1.1. Psichologinės gerovės samprata šiuolaikinėje psichologijoje	11
1.1.1. Hedonistinis požiūris į psichologinę gerovę	15
1.1.2. Eudemoninis požiūris į psichologinę gerovę	22
1.2. Psichologinės gerovės konstrukto struktūra: hedonistinio ir eudemoninio požiūrių sutapties problema	26
1.3. Psichologinė gerovė ir sociodemografiniai kintamieji	30
1.4. Psichologinė gerovė ir asmenybės kintamieji.....	34
2. TYRIMO METODIKA.....	40
2.1. Tyrimo dalyviai.....	40
2.2. Tyrimo instrumentai.....	42
2.2.1. Sociodemografinių veiksnių klausimynas.....	42
2.2.2. Psichologinės gerovės įvertinimo instrumentai	43
2.2.3. Asmenybės bruožų ir kontrolės lokuso įvertinimo instrumentai ...	50
2.3. Tyrimo eiga.....	52
2.4. Rezultatų apdorojimas	52
3. REZULTATAI.....	54
3.1. Psichologinės gerovės konstrukto struktūra	54
3.2. Bendra 14–19 metų mokinių psichologinė gerovė	57
3.3. Psichologinės gerovės ir asmenybės matmenų ryšys	58
3.4. Psichologinės gerovės ir sociodemografinių kintamųjų sąsajos.....	60
3.4.1. Psichologinė gerovė ir lytis.....	60
3.4.2. Psichologinė gerovė ir amžius / klasė	64
3.4.3. Psichologinė gerovė ir gyvenamoji vieta	68
3.4.4. Psichologinė gerovė ir šeimos sudėtis.....	72
3.4.5. Psichologinė gerovė ir ekonominiai ištekliai	76
3.4.6. Psichologinė gerovė ir popamokinė veikla	80
3.5. Sociodemografinių ir asmenybės kintamųjų reikšmės prognozuojant psichologinę gerovę analizė	83
3.5.1. Subjektyvios gerovės faktorius	84
3.5.2. Pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktorius.....	100
3.5.3. Saviaktualizacijos faktorius.....	109
3.5.4. Psichologinės gerovės prognozavimo rezultatai	116
4. REZULTATŲ APTARIMAS	134

4.1. Psichologinės gerovės konstrukto matmenys ir jų sąsajos	134
4.2. Psichologinės gerovės sociodemografinis matmuo	138
4.3. Psichologinės gerovės asmenybės matmuo	142
4.4. Tyrimo ribotumai ir tolesnių tyrimų gairės.....	148
IŠVADOS	151
LITERATŪRA	154
PRIEDAI.....	170

ĮVADAS

Darbo aktualumas

Net aukščiausio lygio ES politikai pripažįsta „psichinės sveikatos ir gerovės svarbą bei aktualumą Europos Sąjungai, jos valstybėms narėms, tarpininkams ir piliečiams“ (Europos paktas dėl psichinės sveikatos ir gerovės, 2008, p. 2). Remiantis 2003 m. Europos gyvenimo kokybės tyrimu lietuvių pasitenkinimo gyvenimu vidurkis buvo 5,4 balo iš 10 balų, t. y. lietuviai mažiausiai patenkinti savo gyvenimu – 27 vietoje iš 28 valstybių (European Foundation, 2005). 2007 m. atlikto to paties tyrimo metu nustatytas bendras visų gyventojų pasitenkinimo gyvenimu vidurkis buvo 6,3 balo (1–10 balų skalėje). Daugelio (24 iš 31 tyrime dalyvavusių) valstybių gyventojų pasitenkinimas gyvenimu buvo aukštesnis už lietuvių. Šio tyrimo metu taip pat buvo nustatyta, kad Lietuvos gyventojų pasitenkinimas gyvenimu tampant vyresnio amžiaus mažėja: 18–34 metų asmenys yra labiau patenkinti savo gyvenimu, nei 35–64 m. ar 65+ m. amžiaus grupių asmenys (European Foundation, 2010). Tokie rezultatai rodo, kad lietuviai yra mažiausiai patenkinti savo gyvenimu, tačiau Europos gyvenimo kokybės tyrimas neapėmė jaunesnių nei 18 metų asmenų, tad stokojama žinių apie paauglių pasitenkinimo gyvenimu lygį ir nematoma viso vaizdo, ar paauglių pasitenkinimas gyvenimu yra aukščiausias iš visų amžiaus grupių, ar būtent 18–34 metų jaunuoliai yra labiausiai patenkinti savo gyvenimu.

Vaikų ir paauglių psichinė sveikata yra svarbi, nes būtent šiame amžiuje yra kuriamas ilgalaikis jos pagrindas. Dauguma suaugusiųjų psichinių sutrikimų (pavyzdžiui, depresija, alkoholio ir narkotikų vartojimas, mitybos, elgesio, potrauminio streso, dėmesio trūkumo ir hiperaktyvumo sutrikimai) kyla iš vaikystės ir paauglystės, jiems reikia ankstyvos intervencijos ir gydymo (Florence Declaration, 2007; Psichikos sveikata, 2009). Vis dėlto su paaugliais dirbantys psichologai ir kitų profesijų atstovai turi nesubalansuotai mažiau žinių apie jų psichinės sveikatos būklę ir stiprybes, nei kad apie sutrikimus ar patologijas (Vera *et al.*, 2008). Tokia situacija susidarė dėl to, kad ilgą laiką

siekdami gerinti vaikų ir jaunimo gyvenimą, tyrėjai ir praktikai daugiausiai dėmesio skyrė tik psichopatologijai, kurdami gydymo strategijas ir prevencijos programas rizikos grupėms. Beveik visi tyrėjai nenagrinėjo pozityvaus funkcionavimo ir tai, kad nėra simptomų, manė esant reikšmingu sveikatos žymeniu. Šiuo dėmesiu sveikatos pablogėjimui yra persmelkta visa psichologijos mokslo literatūra: vietoj pozityvaus funkcionavimo priežasčių ir pasekmių pabrėžiama nesveikata (Weiner, Swain, Gottlieb, 1998; Larson, 2000). Toks požiūris ypač matomas moksliniuose tyrimuose, kai tyrėjai klaidingai daro prielaidą, kad žmogus jaučiasi gerai, jeigu jis teigia nepatiriaš neigiamos nuotaikos ar simptomų, t. y. surenka mažai balų pildydami nerimo ar depresijos skales. Psichologinės gerovės samprata aprėpia ir teigiamus aspektus, o ne vien tai, kad nėra neigiamų aspektų. Psichologinės gerovės tyrimuose šalia patiriamų neigiamų emocijų kiekio siekiama įvertinti ir teigiamus išteklius – pasitenkinimo gyvenimu mastą, ar turimą gyvenimo tikslų ir pan.

Svarbu yra tai, kad kai kurie psichologinės gerovės rodikliai leidžia tiriamiesiems patiems įvertinti savo gyvenimą, remiantis savais kriterijais, o ne išorės stebėtojų, turinčių skirtingas vertybes ir prioritetus, laikomais indikuojančiais „gerą gyvenimą“ (European Foundation, 2010). Psichologinė gerovė yra svarbi ne vien dėl to, kad žmogus gerai jaučiasi, bet ir todėl, kad turi teigiamų pasekmių (Diener, Seligman, 2004): žmonės, kurių gerovė aukšta, vėliau uždirba daugiau, geriau atlieka darbo užduotis, turi geresnius socialinius santykius, nepatiria priekabiavimo mokykloje (Konu *et al.*, 2002), nei žmonės, kurių gerovė žema. Tyrimai rodo, kad gerovė skatina ir palaiko optimalią psichinę sveikatą (Park, 2004), yra susijusi su sveikata ir ilgaamžiškumu.

Mokslinis naujumas

Lietuvoje psichologinės gerovės tyrimų yra atlikta labai mažai, ypač stokojama tyrimų, kurie suteiktų duomenų apie paauglių psichologinės gerovės

struktūrą, esamą jos lygį. Apskritai gerovės tema yra paskelbta tik keletas mokslinių straipsnių, kuriuose nagrinėjami tokie aspektai: subjektyvi vyrų, moterų gerovė (Šilinskas, Žukauskienė, 2004; Žukauskienė *et al.*, 2005; Daukantaitė, Žukauskienė, 2006, 2011); subjektyvi gyvenimo kokybė po sensorikos sutrikimų (Багдонас, Биеляускас, 1983); karių pasitenkinimas privalomąja karo tarnyba (Žakaitis, Rugevičius, 2004); medikų, dirbančių klinikinį darbą, subjektyvi gerovė (Grigaliūnienė ir kt., 2007). Akivaizdu, kad dauguma Lietuvoje atliekamų mokslinių tyrimų daugiausiai analizuoja tik vieną požiūrį į psichologinę gerovę – hedonistinį, įvertindami pasitenkinimą gyvenimu apskritai bei svarbiomis gyvenimo sritimis, pateikus vieną klausimą, tiriami vyresni, nei 18 metų tiriamieji. Su tuo, kad atliekant mokslinius tyrimus dažniausiai yra vertinami tik tam tikri psichologinės gerovės komponentai, yra susiduriama ir užsienyje bei pabrėžiama kompleksiškesnių tyrimų, kurie įvertintų kelis skirtingus požiūrius į gerovę vienu metu (Compton *et al.*, 1996; Diener *et al.*, 2003a), stoka. Dar vienas tokių tyrimų trūkumas – jų rezultatų negalima apibendrinti ir pritaikyti jaunesniems asmenims. Nors paskutiniu metu užsienio mokslinėje literatūroje pastebimas vis didėjantis dėmesys paauglių psichologinei gerovei, tačiau ženkliai daugiau atliekama suaugusiųjų psichologinės gerovės tyrimų. Todėl susiduriama su aiškios paauglių psichologinės gerovės struktūros sampratos problema. Stokojama teorinių modelių, kuriuose detalai būtų aprašyta paauglių psichologinė gerovė, nustatyti su ja susiję sociodemografiniai ir asmenybės veiksniai (Gallagher *et al.*, 2009).

Apie sociodemografinių ir asmenybės kintamųjų ryšius, ir reikšmę suaugusiųjų psichologinei gerovei turima daugiau duomenų, tačiau jie dažniausiai gauti iš atskirų nekompleksinių tyrimų (Butkovic *et al.*, 2011), apimančių skirtingą kiekį kintamųjų. Pavyzdžiui, analizuodami asmenybės bruožų ir psichologinės gerovės matmenų sąsajas, tyrėjai dažnai rėmėsi vienanare analize, kai skirtingus asmenybės bruožus nagrinėjo atskirai, po vieną (Abbott *et al.*, 2008). Dėl to neįmanoma palyginti skirtingų tyrimų rezultatų, taip pat palyginti, kurie kintamieji yra stipriausiai susiję su psichologine gerove, padaryti apibendrinamąsias išvadas.

Mūsų tyrimu siekta ne tik užpildyti mokslinėje literatūroje esamą mokinių psichologinės gerovės tyrimų trūkumą, bet ir išplėsti ankstesnius tyrėjų gautus rezultatus apie skirtingų sociodemografinių ir asmenybės kintamųjų reikšmę paauglių psichologinei gerovei, surenkant ir analizuojant duomenis kompleksiskai. Detali, daugianarė psichologinės gerovės matmenų ir sociodemografinių, asmenybės ir kitų kintamųjų sąsajų analizė išplėstų su paaugliais dirbančių specialistų supratimą ir suteiktų jiems naudingų žinių apie dabartinę Lietuvos paauglių psichologinės gerovės padėtį bei jos skirtumus skirtingo amžiaus grupėse.

Atliktas tyrimas skiriasi nuo kitų šios srities tyrimų šiais aspektais:

- Kompleksiškai, išsamiai išanalizuoti hedonistinis ir eudemoninis požiūriai į psichologinę gerovę.
- Nustatyta juos jungianti psichologinės gerovės struktūra.
- Nustatytos skirtingo amžiaus paauglių psichologinės gerovės ir sociodemografinių ir asmenybės kintamųjų sąsajos.
- Ištirtas mokinių pasitenkinimas ne tik apskritai gyvenimu, bet ir svarbiomis gyvenimo sritimis.
- Įvertintas platus sociodemografinių kintamųjų spektras – amžius, lytis, gyvenamoji vieta, šeimos sudėtis, mokymosi sėkmingumas, popamokinės veiklos lankymas, gaunamos iš tėvų smulkioms išlaidoms pajamos.
- Plati tiriamųjų gyvenamųjų vietų geografija.
- Tam tikri psichologinės gerovės komponentai buvo įvertinti užduodant ne po vieną klausimą, o skalių pagalba, kas suteikia gautiems įvertinimams patikimumo ir tikslumo.
- Išskirtos perspektyviausios mokinių psichologinės gerovės tyrimų kryptys.

Praktinė reikšmė

Paauglystė – pereinamasis laikotarpis iš vaikystės į suaugusio žmogaus gyvenimą, trunkantis beveik visą dešimtmetį. Šis laikotarpis, nuo 11 iki 21

metų, apytiksliai gali būti padalytas į ankstyvąją (11–14 metų), viduriniąją (15–18) ir vėlyvąją (19–21 metų) paauglystę (Holmbeck *et al.*, 1995). Per visą paauglystės laikotarpį įvyksta svarbūs biologiniai, kognityviniai, emociniai, gyvenimo aplinkybių pokyčiai (Крайг, 2000; Holmbeck *et al.*, 1995; Lerner, 2002), o didžiausia pokyčių sanaupa tenka vidurinėsios paauglystės periodui. Dabartinėje švietimo sistemoje baigiamųjų klasių mokiniai, kurie iš vidurinės mokyklos pereina mokytis į profesinę, šalia kitų patiria ir institucinių pokyčių. Daugybę pokyčių paaugliai patiria ne visi vienodai, ne vienodos ir jų pasekmės. Tai lemia aplinka, kurioje paaugliai gyvena ir vystosi – šeima, mokykla, gyvenamoji aplinka ir kt. (Lerner, 2002). Tad labai svarbu nustatyti vyraujančias psichologinės gerovės pokyčių, nulemtų amžiaus, tendencijas.

Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) duomenimis, vienas paauglys iš penkių turi kognityvinių, emocinių ir elgesio sunkumų, ir vienas paauglys iš aštuonių kenčia nuo diagnozuotų psichinių sutrikimų. Ši tendencija kas dešimtmetį vis didėja (Florence Declaration, 2007). Nors Europoje 80 proc. jaunų žmonių pasižymi gera psichologine gerove, manoma, kad 20 proc. vaikų ir paauglių kenčia nuo akivaizdžių psichinės sveikatos problemų ir sutrikimų (WHO, 2005b). Problemos atsiradimo prevencija negarantuoja, kad paaugliams suteikti vertingi dalykai, kurių jiems reikia pozityviai raidai (Lerner, 2002). Tad jaunuolis, kuris nedemonstruoja diagnozuojamų problemų, nebūtinai išaugs laimingas, gerai prisitaikęs ar produktyvus suaugusysis (Catalano *et al.*, 1999, pgl Vera *et al.*, 2008).

Atsižvelgiant į paauglių psichinių sutrikimų mastą, ribotas investicijas ir paslaugų prieinamumą – labai svarbu prevencija ir ankstyvo gydymo intervencijos, gebančios skatinti sveiką raidą ir psichologinę gerovę (Caffo and Forresi, 2008). Būtų efektyvu poveikio programas vykdyti mokyklose, kur paaugliai praleidžia daugiausia savo laiko. Efektyvios programos ne tik mažina rizikos veiksnius mokinių aplinkoje, bet ir pabrėžia paauglių stiprybes ir turimas vertingas savybes, gebėjimus (Lerner, 2002). Tie gebėjimai yra gynybinių ir atsparumo mechanizmų veiksniai, padedantys jiems eiti pozityvios raidos keliu. Sėkmingos programos ne tik atsižvelgia į asmenį ir

aplinkybes, bet ir įtraukia elementus, veikiančius juos abu. Taigi tokios programos turėtų atkreipti dėmesį į asmens, šeimos, bendruomenės ir socialines psichinės sveikatos lemiančius veiksnius, kartu stiprinant apsauginius veiksnius (pavyzdžiui, gebėjimą greitai atgauti fizines ir dvasines jėgas; mokant gyvenimo įgūdžių) ir mažinant rizikos veiksnius (pirminė prevencija, pavyzdžiui, užkertant kelią priekabiavimui) (Florence Declaration, 2007; Caffo and Forresi, 2008).

Psichinė sveikata – tai gerovės būseną, kuriai esant asmuo suvokia savo gebėjimus, gali įveikti normalius gyvenimo stresus, produktyviai ir vaisingai dirbti, geba įnešti indėlį į savo bendruomenę (WHO, 2005a, p. 42). PSO psichinės sveikatos apibrėžime pažymima, kad psichinė sveikata negali būti pasiekta vien užkertant kelią ligoms ir gydant sutrikimus (WHO, 2005a, p.42). Vaikai ir paaugliai, kurių psichinė sveikata yra gera, geba pasiekti ir išlaikyti optimalų psichologinį bei socialinį funkcionavimą ir gerovę. Jie turi identiškumo, savivertės jausmus, sveikus santykius su šeimos nariais ir bendraamžiais, gebėjimą būti produktyvūs ir mokytis bei susidoroti su raidos pokyčiais ir panaudoti kultūrinius išteklius raidai optimizuoti. Be to, gera vaikų ir paauglių psichinė sveikata yra esminė jų aktyvaus socialinio ir ekonominio dalyvavimo prielaida (WHO, 2005b).

Šiame darbe surinkta ir išanalizuota išsami informacija teikia su vyresnių klasių mokiniais dirbantiems specialistams vertingą informaciją, kurią galima panaudoti ne tik konsultuojant mokinius, bet ir sudarant efektyvias prevencijos programas. Įvairiapusiskai ir išsamiai išnagrinėta mokinių psichologinė gerovė, nustatyta jos struktūra; atlikti svarbūs palyginimai, išskiriant įvairias mokinių grupes, atsižvelgiant į daugialypes jų charakteristikas; nustatyti psichologinės gerovės lygio skirtumai skirtingo amžiaus grupėse leidžia padidinti kuriamų prevencinių programų efektyvumą; gauti vertingi moksliniai rezultatai; pateiktos praktinės rekomendacijos.

Tyrimo tikslas

Šio tyrimo tikslas – nustatyti 14–19 m. mokinių psichologinės gerovės ypatumus, struktūrą ir įvertinti jos ir sociodemografinių bei asmenybės kintamųjų sąsajas.

Tyrimo uždaviniai

- Apžvelgti ir išanalizuoti psichologinės gerovės tyrimų situaciją.
- Atlikti hedonistinio ir eudemoninio požiūrių į gerovę lyginamąją analizę.
- Nustatyti mokinių psichologinės gerovės konstrukto struktūrą.
- Įvertinti mokinių grupių, sudarytų remiantis įvairiais sociodemografiniais kintamaisiais, psichologinės gerovės skirtumus ir ypatumus.
- Nustatyti specifines kiekvieno psichologinės gerovės matmens ir sociodemografinių bei asmenybės kintamųjų sąsajas.

Ginamieji teiginiai

1. 14–19 metų mokinių psichologinės gerovės konstrukto struktūra yra sudėtingesnė negu pateikia vyraujantys hedonistinis ir eudemoninis požiūriai.
2. 14–19 metų mokinių psichologinės gerovės ir sociodemografinių kintamųjų sąsajos yra silpnesnės, nei jos ir Didžiojo penketo asmenybės bruožų.
3. 14–19 metų mokinių Didžiojo penketo asmenybės bruožai ekstraversiškumas ir neurotiškumas yra stipriausiai susiję su psichologine gerove.
4. Internalus kontrolės lokusas reikšmingai prognozuoja didesnę psichologinę gerovę net ir įtraukus į analizę Didžiojo penketo asmenybės bruožus.

1. PSICHOLOGINĖS GEROVĖS TYRIMŲ APŽVALGA

1.1. Psichologinės gerovės samprata šiuolaikinėje psichologijoje

Psichologinė gerovė yra analizuojama ir tiriama socialinės, asmenybės, raidos, organizacinės ir kitų psichologijos šakų atstovų. Jos samprata bėgant laikui kito ir vis dar tebėra nenusistovėjusi. Iš dalies tai yra susiję su tuo, kad psichologinės gerovės tyrimuose vartojama labai skirtinga terminija nagrinėjamam reiškiniui įvardyti. Skaitant tyrimų aprašymus galima rasti tokias sąvokas – *laimė, pasitenkinimas gyvenimu, gyvenimo kokybė, suvokta gyvenimo kokybė, pozityvus funkcionavimas, subjektyvi gerovė, psichologinė gerovė ir kt.* Dažnai jos vartojamos kartu, kaip sinonimai, taip dar labiau apsunkinant tyrimų rezultatų integravimą. Tokią įvairovę iš dalies nulėmė ir labai platus spektras naudojamų psichologinės gerovės įvertinimo metodų, kuriais jos išmatavimo laipsnis taip pat yra be galo skirtingas – nuo labai abstrakčių iki labai konkrečių, siaurų.

Žmonės seniai bando atsakyti į klausimą: „Kas yra „geras gyvenimas?“ ir dažnai atsakymas į šį klausimą yra siejamas su gerove ir laimingu gyvenimu (Dierendonck *et al.*, 2008). Nuo gerovės apibrėžties priklauso valdymo, mokymo praktika, terapija, auklėjimas, pamokslavimas, nes būtent šia veikla siekia pakeisti žmones į gera ir dėl to reikia turėti nors kokią viziją, kas yra „geriau“ (Ryan, Deci, 2001). Pavyzdžiui, siekiant įvertinti asmens gerovę kuo objektyviau, kiekybiškiau, nepriklausomai nuo paties tiriamojo vertinimų kilo objektyvios gerovės apibrėžimas. Siekiant objektyviai įvertinti asmens gerovės lygį ieškota įvairiausių rodiklių, tačiau trūkstant naudingų rodiklių dažniausiai buvo apsiribojama ekonominiais rodikliais (Smith, Clay, 2010). Kitaip sakant, bandant atsakyti į klausimą ar asmuo gyvena gerai, būdavo vertinama materialinė gerovė – pajamos, gyvenamojo ploto kokybė, gyventojų tankumas ir pan. (Brown *et al.*, 2004),... fizinė gerovė – fizinės sveikatos rodikliai, pavyzdžiui, kraujo spaudimas ir pan., arba socialinė gerovė, pavyzdžiui, draugų skaičius, santykiai su tėvais ir giminėmis

(Behnke, MacDermid, 2004). Tačiau buvo nustatyta, kad net tokios pat objektyvios gyvenimo aplinkybės gali paveikti tiriamojo vertinamą gerovę skirtingai atsižvelgiant į šio asmens laiko perspektyvą ir emocinį įsitraukimą (Schwartz and Strack, 1991), taip pat kad objektyvi fizinė sveikata, net senyvo amžiaus tiriamųjų, silpnai susijusi su subjektyvia gerove (Diener, 2000). Tad vien iš objektyvių rodiklių negalima spręsti apie asmens gerovės lygį. Šalia to reikia pabrėžti, kad objektyvi gerovė niekada nebus visiškai objektyvi, ypač kai vienintelis informacijos šaltinis yra tas pats asmuo. Visada yra subjektyvumo elementas, falsifikavimo ar šališkumo galimybė, net pateikiant tokias idealiai objektyvias charakteristikas kaip pajamos ar išsilavinimas (Lawton *et al.*, 1999), nes informaciją teikia pats tiriamas asmuo. Be abejo, priklausomai nuo kultūros gerovės samprata taip pat gali keistis (Kahneman *et al.*, 2003), tad atliekant tyrimus kokioje nors šalyje, būtina nustatyti, kas būtent jai yra būdinga.

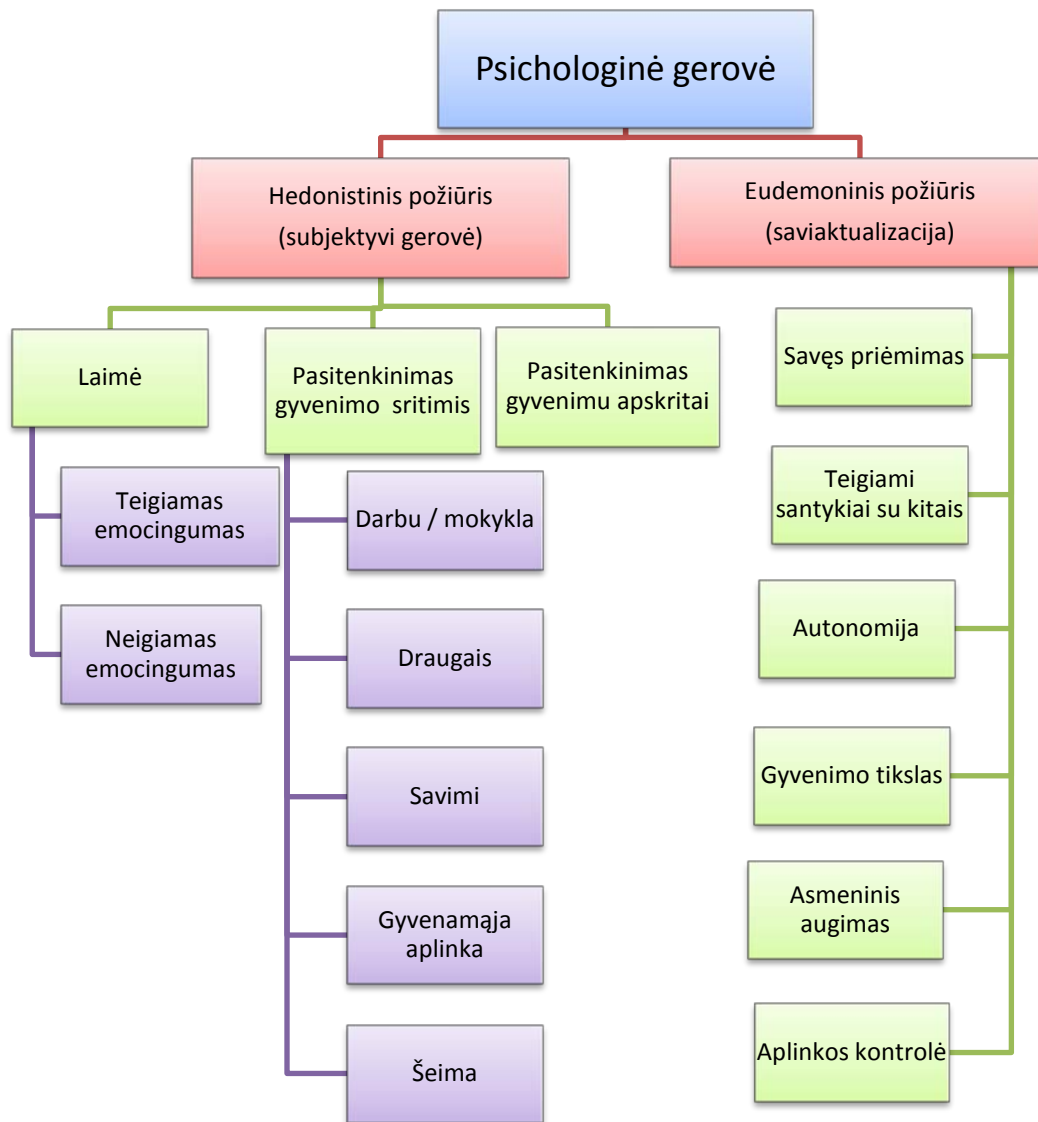
Kaip matome, abstrakčiu lygmeniu psichologinės gerovės tyrimai susiję su gyvenimo kokybės tyrimais. Psichologai, sociologai, filosofai, klinicistai, sveikatos mokslo tyrėjai ir ekonomistai, nelygu, koks jų atstovaujamas mokslas, nagrinėja gyvenimo kokybės klausimą iš skirtingų perspektyvų (Hunt, 1997). Gyvenimo kokybė – daugialypė ir amorfiška koncepcija, dažnai naudojama viešajai politikai (pavyzdžiui, sveikatai ir socialinei rūpybai) vertinti. Nors yra atlikta be galo daug gyvenimo kokybės tyrimų, mokslininkai tyrėjai nėra nustatę galutinės teorinės gyvenimo kokybės struktūros, nėra ir bendros vieningos jos tyrimo metodologijos. Tad nė viena gyvenimo kokybę aiškinanti teorija ar jos matavimo instrumentas nėra plačiai naudojami (Hunt, 1997; Brown *et al.*, 2004). Pavyzdžiui, apžvelgus 75 straipsnius (Gill, Feinstein, 1994, cit. pgl Bowling, Windsor, 2001), kurių pavadinime buvo gyvenimo kokybės terminas ir kuriuose gyvenimo kokybės rodikliai buvo naudojami pakartotinai, nustatyta, kad tik 15 proc. įtraukė gyvenimo kokybės apibrėžimą, 13 proc. apklausdami rėmėsi pačių respondentų priskiriamais savo gyvenimo ir funkcionavimo reitingais. Socialinių mokslų atstovai, tirdami gyvenimo kokybę, dažniausiai kreipia dėmesį į objektyvius

(pavyzdžiui, mokymosi sėkmė, pajamos, išsilavinimas, gyvenamojo būsto sąlygos, šeimos sudėtis) ar subjektyvius (pavyzdžiui, laimė, pasitenkinimas gyvenimu) dėmenis (Lawton *et al.*, 1999; Bowling, Windsor, 2001). Subjektyvi gyvenimo kokybė rodo požiūrį, kaip tiriamasis pats ją įvertina (Lawton *et al.*, 1999). Taip yra priartėjama prie hedonistinio požiūrio į psichologinę gerovę, nes ir ten yra pabrėžiamas subjektyvus paties asmens pasitenkinimo gyvenimu vertinimas.

Kita vertus, kai kurie tyrėjai, siekdami įvertinti gyvenimo kokybę, remiasi poreikių modeliu, kurio teorinis pagrindas yra A. H. Maslow (2006) sukurta poreikių piramidė (Hunt, 1997). Remiantis jo poreikių modeliu gyvenimo kokybė yra geriausia, kai visi arba dauguma žmogaus poreikių yra patenkinti ir blogėja, mažėjant patenkintų poreikių kiekiui (Bowling, Windsor, 2001). Atsižvelgiant į tenkinamų poreikių pobūdį yra skiriami tokie modeliai: pagrindinių poreikių (alkio, troškulio, vienišumo, saugumo) ir augimo modeliai (mokymasis, savęs aktualizavimas) (Brown *et al.*, 2004). Pirmuoju modeliu dažniau remiamasi sveikatos, sveikatos priežiūros srityse, kur atsižvelgiant į pirmiau minėtas problemas, plati gyvenimo kokybės sąvoka buvo pakeista į sąvoką „su sveikata susijusi gyvenimo kokybė“ (angl. „*health-related quality of life*“), ir ji vis dažniau yra vartojama kaip gydymo bandymų ir intervencijų tyrimų galutinis įvertinimas (Hunt, 1997; Bowling, Windsor, 2001). Antruoju modeliu domisi pozityvioji psichologija. Šiuo atveju priartėjama prie eudemoninio požiūrio į psichologinę gerovę. Taip šiuolaikinėje psichologijoje vis dažniau gyvenimo kokybės sąvoką pakeičia *Pasitenkinimo gyvenimu, subjektyvios gerovės, psichologinės gerovės* terminai.

Psichologinės gerovės sąvoka mokslinėje literatūroje reprezentuoja optimalų psichologinį funkcionavimą ir patirtį (Ryan, Deci, 2001). Iki šiol nėra bendro teorinio ir empirinio psichologinės gerovės apibrėžimo. Visus psichologinės gerovės tyrimus galima iš esmės suskirstyti į dvi plačias, atskiras, bet susitapdinančias, sritis. Jos yra grindžiamos dviem skirtingomis, nuo antikos laikų egzistuojančiomis gerovės sampratomis. Pirmoji dažniausiai vadinama *hedonistine* (Kahneman *et al.*, 2003). Ji nagrinėja požiūrį, kad

gerovė susideda iš malonumo ar laimės. Kaip sinonimas dažnai yra vartojama subjektyvios gerovės sąvoka. Antroji - *eudemonizmas* (angl. „*eudaimonism*“; Waterman, 1993, pgl Ryan, Deci, 2001; Ryff, 1989), rodo įsitikinimą, kad gerovė apibūdinama kaip siekis realizuoti žmogiškąjį potencialą, tikrąją savo prigimtį. Kitaip tariant, dėmesio centre atsiduria labiau tai, ką asmuo daro ar galvoja, nei tai kaip ji (ji) jaučiasi. Dažniausiai tik pagal tyrėjų naudojamas metodines priemones galima tiksliai įvertinti, kuriuo požiūriu į psichologinę gerovę remiamasi viename ar kitame tyrime. Yra autorių (Dagenais-Desmarais, Savoie, 2011), kurie atlikę teorinių ir empirinių darbų apžvalgą, identifikavo penkis skirtingus psichologinės gerovės įvardijimus ir 23 skirtingas metodines priemones, apimančias 42 skirtingus matmenis. Siekiant didesnio informacijos pateikimo aiškumo, remiantis plačios literatūros analize, buvo sudaryta bendra psichologinės gerovės schema (1 pav.). Jos elementai aptariami detaliau.

1 pav. Psichologinės gerovės struktūra

1.1.1. Hedonistinis požiūris į psichologinę gerovę

Šiuolaikinėje psichologijoje hedonistinis požiūris į gerovę ir subjektyvi gerovė yra laikomi sinonimais (Kahneman *et al.*, 2003). Subjektyvi gerovė – tai platus reiškinys, kuris reprezentuoja žmonių savo pačių gyvenimo įvertinimus, kuriuos jie atlieka remdamiesi kognityviniais ir emociniais atsakais (Rask *et al.*, 2003; Pavot, Diener, 2004). Nors kai kurie autoriai atkreipia dėmesį, kad pasitenkinimas gyvenimu nėra griežtai hedonistinė sąvoka ir tiksliau būtų hedonistinę gerovę sieti tik su teigiamu ir neigiamu emociingumu kaip laimės rodikliais (Deci, Ryan, 2008). Vis dėlto reikia

atkreipti dėmesį, kad hedonistinės pakraipos psichologai nesusiaurina laimės sąvokos iki fizinio hedonizmo (Ryan, Deci, 2001).

Dažnai sąvoka „laimė“ (angl. „happiness“) yra vartojama kaip psichologinės gerovės sinonimas (Bradburn, 1969; Diener, 1984). Nuo senų laikų žmonės stengiasi suprasti ir atsakyti į klausimą, kas yra laimė, kodėl vieni žmonės jaučiasi laimingi, o kiti – ne. Tad galima teigti, kad laimės tyrimai – tai individo emocingumo tyrimai, kur vienoje pusėje – laimė, o kitoje – liūdesys, depresija (Campbell *et al.*, 1976).

Ilgą laiką, laikantis tradicinio psichinės ligos požiūrio, buvo manoma, kad individą, kurio neigiamo emocingumo lygmuo yra žemas (pavyzdžiui, jis neturi depresijos simptomų), galima manyti esant sveiką, laimingą. M. Jahoda (1958, ct. pgl Diener *et al.*, 2003b) pakeitė psichinės sveikatos sąvokos sampratą, atkreipusi dėmesį į tai, kad į psichologinės gerovės apibrėžimą reikia įtraukti pozityvias žmogaus būsenas. M. Jahoda psichinės sveikatos sampratą patvirtino N. M. Bradburn (1969) tyrimai, kuris įrodė, kad teigiamas emocingumas ir neigiamas emocingumas yra atskiri, nepriklausomi vienas nuo kito konstruktai. Nustatyta, kad neįmanoma prognozuoti asmens neigiamo emocingumo įverčių remiantis jo teigiamo emocingumo įverčiais ir, atvirkščiai. Vadinasi, negalima teigti, kad asmuo yra laimingas, jei yra žinoma tik kad jis nepatiria neigiamų emocijų. Psichologinė gerovė kyla iš asmens pozicijos dviejų nepriklausomų matmenų – teigiamo emocingumo ir neigiamo emocingumo atžvilgiu (Bradburn, 1969). Tik žinant šių abiejų matmenų įverčius galima geriau prognozuoti bendrą psichologinės gerovės lygį. Moksliniuose tyrimuose neigiamo emocingumo ir teigiamo emocingumo pusiausvyra apibrėžiama kaip laimė (Bradburn, 1969; Ryan, Deci, 2001).

Norint geriau suprasti asmens poziciją psichologinės gerovės srityje buvo ieškoma, kas prisideda prie individo teigiamo arba neigiamo emocingumo pokyčių. Nustatyta, kad šie du matmenys yra susiję su skirtingais kintamaisiais: kintamieji, kurie buvo susiję su teigiamo emocingumo buvimu arba nebuvimu, neturėjo ryšio su neigiamo emocingumo buvimu arba nebuvimu ir, atvirkščiai (Bradburn, 1969). Visų pirma neigiamas emocingumas

buvo susijęs su kintamaisiais, kurie nagrinėjami tradiciniu psichinės ligos požiūriu, o teigiamas emocingumas – su kintamaisiais, susijusiais su asmens įsitraukimu į jo aplinką, socialinį kontaktą, aktyvų susidomėjimą pasauliu (Bradburn, 1969). Apibendrinant buvo pasiūlytas dvigubo kanalo (angl. „*dual-channel*“) efekto terminas (Lawton, 1996, cit. pgl Lawton, 1999). Pagal šį efektą keliami hipotezė, kad išoriškai įtraukiantys reiškiniai didina teigiamą emocingumą, bet neveikia neigiamo emocingumo. O vidiniai veiksniai, aprėpiantys sveikatą, savigarbą ir asmenybės veiksmus, pavyzdžiui neurotiškumą, prisideda prie neigiamo emocingumo būsenos pokyčių, bet neveikia teigiamo emocingumo (Lawton, 1999).

Prieš trisdešimt metų buvo susidomėta subjektyvia gerove kaip svarbiu žmonių gyvenimo kokybės rodikliu teigta, kad, nors žmonės gyvena objektyviai apibrėžtoje aplinkoje, tačiau jie reaguoja į pačių subjektyviai apibrėžtą pasaulį (Keyes *et al.*, 2002). Kai kurie tyrėjai teigia, kad, nors subjektyvi gerovė yra svarbus, pagrindinis teigiamos gyvenimo kokybės dėmuo (Pavot, Diener, 2004), vis dėlto ji yra nepakankama sąlyga gerai gyvenimo kokybei ir gerovei (Diener, Biswas-Diener, 2003). Taip buvo pirma gerovės koncepcija, išsamiai ir sistemingai tirta empiriniu ir teoriniu požiūriu (Waterman *et al.*, 2010). Ilgą laiką tyrėjai buvo tos nuomonės, kad subjektyvi gerovė susideda iš trijų komponentų: teigiamos nuotaikos vyravimo, neigiamos nuotaikos nebuvimo ir pasitenkinimo gyvenimu. Pasitenkinimas gyvenimu – tai bendras kognityvinis sprendimas, atspindintis asmens viso gyvenimo įvertinimus (Pavot, Diener, 1993). Paskutinių metų tyrimuose, taip pat ir šiame, remiamasi naujaisiu požiūriu į subjektyvios gerovės sampratą. Be aukščiau išvardytų trijų subjektyvios gerovės komponentų, yra įvertinamas ir ketvirtasis – pasitenkinimas svarbiomis gyvenimo sritimis (Diener, 2000; Diener *et al.*, 1999). Šis komponentas reprezentuoja konkretesnius, individui svarbių gyvenimo aspektų, įvertinimus, pavyzdžiui, pasitenkinimą darbu (Pavot, Diener, 2004). Tiriamos gyvenimo sritys dažniausiai priklauso nuo tiriamųjų amžiaus. Pavyzdžiui, apklausiant suaugusiuosius dažnai siekiama įvertinti jų pasitenkinimą darbu, santuokiniais ryšiais ir panašiai. O paauglių,

daugiausiai laiko praleidžiančių mokykloje, yra svarbu įvertinti pasitenkinimo ugdymo įstaiga lygį.

Sutelkus dėmesį į tai, kas skatina žmones teigiamai vertinti savo gyvenimą, pradėta remtis pačiu tiriamųjų standartais apibrėžiant kas yra „geras gyvenimas“. Toks subjektyvios gerovės apibrėžimas buvo pavadintas *pasitenkinimu gyvenimu* (angl. „*satisfaction with life*“) (Diener, 1984), t. y. bendras asmens gyvenimo kokybės įvertinimas pagal jo paties pasirinktus kriterijus (Shin, Johnson, 1978, cit. pgl Diener, 1984). Pasitenkinimo priešingybė – stipri frustracija (Campbell *et al.*, 1976). Tarptautiniai pasitenkinimo gyvenimu tyrimai nuolat nustato pasitenkinimo gyvenimu vidurkių lygio skirtumus tarp tautų. Pavyzdžiui, kaip jau buvo minėta, 2003 m. lietuvių pasitenkinimo gyvenimu vidurkis buvo 5,4 balo, o danų – 8,4, estų – 5,9, latvių – 5,5. Remiantis 2007 m. atliktu tyrimu metu buvo nustatyta, kad lietuvių pasitenkinimas gyvenimu pakilo iki 6,3 balo, danų – 8,5, latvių – 6,0, estų – 6,7 (European Foundation, 2005, 2010). Šiuos skirtumus iš dalies paaiškina kultūrų poveikis, tačiau dauguma tyrimų yra grindžiami tautų, o ne pačių kultūrų analize, nes duomenys paprastai yra renkami kiekvienoje šalyje (Diener, Ryan, 2009; Diener *et al.*, 2003a). Yra keletas priežasčių, galinčių paaiškinti, kodėl visuomenės skiriasi subjektyvios gerovės vidurkio lygiu. Jie yra aptariami detaliau, analizuojant psichologinės gerovės ir sociodemografinių bei asmenybės veiksnių ryšį.

Emocinių atsakų dėmesio centre yra kasdienių emociškai teigiamų ar neigiamų būsenų patyrimas. Minėta, kad informacija apie žmogaus neseniai patirtus teigiamus jausmus neduoda jokios informacijos apie jo neigiamus jausmus ir, atvirkščiai (Bradburn, 1969). Dėl to, siekiant ištirti žmogaus patiriamų jausmų visumą, svarbu įvertinti ne tik patiriamus teigiamus jausmus ir jų raišką, bet ir neigiamus jausmus. Reikia atkreipti dėmesį, kad subjektyvios gerovės paradigmoje gerovės šaltinių kilmė nediferencijuojama. Subjektyvios gerovės matavimo instrumentai įvertina bendrą esamą laimės ar pasitenkinimo lygį ir dėl to apima, bet ne atskiria hedonistinės ir eudemoninės laimės formas (Waterman *et al.*, 2010).

Teigiamas emocingumas, neigiamas emocingumas, pasitenkinimas gyvenimu yra atskiri konstruktai, tad pageidautina juos konceptualizuoti (ir įvertinti) atskirai (Pavot, Diener, 2004). Nors pasitenkinimas tam tikromis svarbiomis gyvenimo sritimis susijęs su bendru pasitenkinimu gyvenimu, tačiau kai kurios sritys gali rodyti trokštamo pokyčio sritis ir galbūt mažo pasitenkinimo šaltinius. O kitos sritys gali reprezentuoti pasitenkinimo ir prasmės šaltinius, ir dėl to šios sritys yra didelio pasitenkinimo šaltiniai (Pavot, Diener, 2004).

Ankstesnių tyrimų nustatyta, kad pasitenkinimas gyvenimo sritimis ir bendras pasitenkinimas gyvenimu skiriasi priklausomai nuo išmatuotos gyvenimo srities, jos svarbumo tiriamajam (Schimmack, Oishi, 2005; Schimmack *et al.*, 2002). Pavyzdžiui, pasitenkinimas šeima stipriau susijęs su pasitenkinimu gyvenimu, nei pasitenkinimas oru ar nacionaline vyriausybe (Schimmack, 2007).

E. Sc. Huebner (2001) atkreipė dėmesį, kad siekiant tiksliau iširti vaikų pasitenkinimą specifinėmis gyvenimo sritimis, trūksta tam tikslui skirtų įvertinimo įrankių. Jo sukurta *Daugiamatė mokinių pasitenkinimo gyvenimu* skalė įvertina pasitenkinimą penkiomis gyvenimo sritimis: šeima, draugais, savimi, mokykla ir gyvenamąja aplinka. Visos šios sritys pripažįstamos svarbiomis vaikams nuo 8 iki 18 metų (Seligson *et al.*, 2003). Daugiamatės skalės suteikia svarbią informaciją (pavyzdžiui, poreikių ir stiprybių profilius) intervencinėms programoms, siekiant gerinti pasitenkinimą gyvenimu įvairiu kontekstu (Huebner, Diener, 2008).

Yra keletas teorinių modelių, paaiškinančių, kaip formuojasi subjektyvi gerovė. Vienas iš jų yra temperamento modelis (Costa, McCrae, 1980, pgl Vera *et al.*, 2008), kuris pirmenybę teikia asmenybės vaidmeniui ir jos poveikiui charakteriui (pavyzdžiui, draugiškumas) ir gyvenimo įvykiams suvokti. Pagal šį modelį žmonės, kurie pasižymi teigiamomis savybėmis, yra labiau linkę turėti teigiamas nuostatas ir gyvenimo įvykių interpretacijas, kurios veda prie didesnės hedonistinės gerovės. Antrasis – proceso ir dalyvavimo modelis (Cantor, Sanderson, 1999, pgl Vera *et al.*, 2008) pabrėžia

nepriklausomų socialinių išteklių ir asmenybės indėlį į subjektyvios gerovės prognozavimą. Šiame modelyje dideli socialiniai ištekliai ir teigiamos asmenybės savybės skatina aktyvesnį dalyvavimą savo gyvenime, o tai nulemia aukštesnę subjektyvią gerovę. Abu modeliai buvo empiriškai patvirtinti, o tai rodo, kad yra keli mechanizmai, kuriais galima pasiekti aukštesnę subjektyvią gerovę.

Iš visų subjektyvios gerovės sudedamųjų dalių pasitenkinimas gyvenimu mokslininkų yra daugiausiai nagrinėjamas. Nustatyta, kad jauni žmonės, kurių pasitenkinimas gyvenimu žemas, gali patirti pozityvios raidos sunkumų, nepaisant gausių aplinkos išteklių. O jaunuomenė, kurios pasitenkinimas gyvenimu aukštas, gali gyventi gerai prisitaikius ir sveikai, nekreipiant dėmesio į stresines gyvenimo aplinkybes (Park, 2004).

Tiriant įvairių kultūrų skirtumus, dažniausiai yra keliamas klausimas, ar tie patys kintamieji susiję su patenkintų žmonių savybėmis iš skirtingų kultūrų (Diener *et al.*, 2003a). Kai kurie tyrėjai (Diener, Diener, 1995) nagrinėjo šį klausimą lygindami pasitenkinimo įvairiomis sritimis ir apskritai gyvenimu koreliacijų dydį. Pasitenkinimas savimi buvo stipriai susijęs su pasitenkinimu gyvenimu industrializuotose, individualistinėse Vakarų šalyse (pavyzdžiui, Suomijoje, Kanadoje), ir mažiau susijęs su pasitenkinimu gyvenimu apskritai mažiau industrinėse, kolektyvistinėse šalyse (pavyzdžiui, Indijoje), ypač moterų. Taip pat nustatyta, kad apskritai patenkinti žmonės yra panašūs tuo, kad jie yra linkę būti patenkinti savo šeima ir draugais, bet nepanašūs tuo, kad jie nebūtinai yra patenkinti savimi arba žmonės, turintys daug laisvės tam tikrose kultūrose (Diener *et al.*, 2003a). Tokie rezultatai kelia mintį, kad yra daugybė kelių siekti gerovės, ir jie yra šiek tiek skirtingi skirtingose kultūrose, priklauso nuo internalizuotų kultūrinių vertybių. Pavyzdžiui, įdomūs tarpkultūriniai rezultatai rodo, kad pozityvumo laipsnis skiriasi priklausomai nuo kultūros. Jis labiausiai lemia bendrus, globalius subjektyvios gerovės vertinimus ir mažiau – specifinius, konkrečius vertinimus (Diener *et al.*, 2003a).

Ypatinga pasitenkinimo svarbiomis gyvenimo sritimis tyrimo nauda yra ta, kad leidžia tyrėjams, dirbantiems su tam tikromis tiriamųjų grupėmis, įvertinti būtent tas sritis, kurios yra prasmingos konkrečiai imčiai (Diener *et al.*, 2003b). Dėl to, tiriant mokinius, svarbu atsižvelgti į jų pasitenkinimo mokykla lygį, o ne vien į bendrą pasitenkinimą gyvenimu.

Mokykla yra svarbi aplinka vaikų raidai, nes ji stipriai veikia jų patirtį ir savęs suvokimą bei turi didelį potencialą paveikti jų gyvenimo eigą (Baker *et al.*, 2003). Pasitenkinimas mokykla apibrėžiamas kaip subjektyvus, bendro pasitenkinimo savo mokykline patirtimi kognityvinis-afektinis įvertinimas (Huebner, 1994). Nors kasdieniame gyvenime susijęs, tačiau jis gali būti aiškiai atskirtas nuo kitų gyvenimo sričių, tokių kaip antai pasitenkinimas šeima, draugais, savimi ar gyvenamąja aplinka (Huebner, 1994). Ilgą laiką švietimo sistemoje buvo pabrėžiamas tik akademinis tikslų siekimas, tačiau mokiniams, praleidžiantiems didelę savo gyvenimo laiko dalį mokykloje, pasitenkinimas mokykla yra svarbus pats savaime. Be to, pasitenkinimo mokykla lygis rodo pačių mokinių savo mokyklinės patirties vertinimą, o ne mokyklos vadovybės ar kitų išorės ekspertų. Tipiškas pasitenkinimo mokykla konstrukta matuojantis teiginys yra „Man patinka būti mokykloje“ (Huebner, 1994). Kadangi tai yra subjektyvus konstruktas, pasitenkinimas mokykla paaiškina mokinių savo mokyklinės patirties suvokimo individualius skirtumus (Baker *et al.*, 2003). Pavyzdžiui, jau pagal trečios klasės mokinių psichinės sveikatos, elgesio ir mokymosi sėkmės rodiklius išsiskiria skirtingo pasitenkinimo mokykla lygio mokiniai (Baker, 1998, pgl Baker *et al.*, 2003). Nepasitenkinimas mokykla yra susijęs su neigiamomis pasekmėmis, apimančiomis žemus mokymosi pasiekimus, padidėjusias elgesio problemas, išmetimą iš mokyklos (Ainley, 1991; Epstein, McPartland, 1976; Fine, 1986 pgl Huebner *et al.*, 2001).

Nustatyta, kad nė vienas demografinis kintamasis nebuvo stipriai susijęs su pasitenkinimu mokykla (Huebner *et al.*, 2001). O labai aukšto pasitenkinimo mokykla grupės jaunuoliai statistiškai reikšmingai surinko daugiau internalinio kontrolės lokuso ir bendro pasitenkinimo gyvenimu balų,

nei tie, kurie pateko į žemesnio pasitenkinimo mokykla grupes (Huebner, Gilman, 2006). Tyrėjai padarė išvadą, kad tokie rezultatai rodo, jog mokiniai, kurių pasitenkinimas mokykla viršija vidutinį lygį, gali būti susiję su aukštesne adaptacija akademinėje ir psichosocialinėje srityje paauglių tarpe. Apibendrintai galima teigti, kad pasitenkinimas mokykla yra susijęs su svarbiais psichosocialinio ir akademinio funkcionavimo skirtumais.

Pasitenkinimo gyvenimu duomenys išlieka santykinai stabilūs šalies mastu. Iš dalies taip yra dėl to, kad žmonės yra linkę prisitaikyti prie savo aplinkybių. Mokslininkai teigia, kad gerovę geriausiai galima apibūdinti bendros laimės ar pasitenkinimo gyvenimu terminais, bet faktai rodo, kad gyvenime yra daugiau dalykų, ne tik pasitenkinimas juo: žmonės taip pat nori tobulinti savo gebėjimus, realizuoti savo potencialą, ir gyventi socialiai naudingą gyvenimą (New Economics Foundation, 2004). Taigi pasitenkinimą gyvenimu yra svarbu papildyti kitais matavimais, tad yra pakankamai erdvės hedonistinei gerovei integruoti į eudemoninį požiūrį į psichologinę gerovę (Deci, Ryan, 2008).

1.1.2. Eudemoninis požiūris į psichologinę gerovę

Anksčiau psichologinės gerovės tyrėjai nekreipė dėmesio į svarbius pozityvaus psichologinio funkcionavimo aspektus, tuo metu naudojamiems tyrimo instrumentams trūko teorinio pagrindimo. Kita vertus, asmenybės teorijų aptariamas augimo ir raidos galimybes visais amžiaus tarpsniais, vienijo tai, kad jos buvo mažai empiriškai tirtos ir stokojo patikimų įvertinimo instrumentų. Tai stabdė šios srities tyrimų raidą (Ryff, 1982, 1989). A. H. Maslow 1954 m. (1970) atkreipė dėmesį, kad psichologija ilgą laiką gilinosi į neigiamą, o ne į teigiamą pusę tuo požiūriu, kad ji yra daug atskleidusi apie žmogaus trūkumus, ligas, tačiau mažai apie jo potencialą, pranašumus, aspiracijas. Taip po truputį buvo skiriama vis daugiau dėmesio sąlygoms, kurios skatina asmenybės augimą, o ne identifikuoti problemų atsiradimą.

Eudemoninį požiūrį į psichologinę gerovę galima teigti esant objektyvų požiūrį, siekiant suprasti gerovę turimų psichologinių savybių rinkinio, rodančio psichinę sveikatą, terminais (Waterman *et al.*, 2010). Įvairių autorių siūlomos skirtingos eudemoninės gerovės sampratos. Kaip eudemoninio požiūrio į psichologinę gerovę sinonimai vartojamos tokios sąvokos: „asmeninis augimas“ („*personal-growth*“, Schultz, 1977, ct. pgl Compton *et al.*, 1996), „asmeninis išraiškingumas“ („*personal expressiveness*“, Waterman *et al.*, 2010), „savideterminacijos teorija“ (SDT) arba „saviaktualizacija“ (Ryan, Deci, 2000; Deci, Ryan, 2000; Ryan, 2009; Guardia *et al.*, 2000), „psichologinė gerovė“ (Ryff, 1989), „prasmė“ (McGregor, Little, 1998) ir kt.

Taigi, nors yra daugybė teorijų, apibrėžiančių psichologinę gerovę eudemoniniu požiūriu, tačiau kiekviena jų remiasi vis kita asmenybės teorija, tad visuotinai pripažįstamo bendro apibrėžimo nėra (Biswas-Diener *et al.*, 2009). Šalia to eudemoninės gerovės tyrėjų yra žymiai mažiau sutariama, kaip būtent ją reikėtų tirti, ne taip kaip tiriant hedonistinę gerovę. Asmeninio augimo teorijos dažnai laikosi raidos perspektyvos, t. y. manoma, kad optimali psichologinio potencialo raida priklauso nuo sėkmingo raidos užduočių įgyvendinimo gyvenimo eigoje (Compton *et al.*, 1996). Tad akivaizdu, kad svarbu įvertinti psichologinės gerovės skirtumus skirtingo amžiaus grupėse.

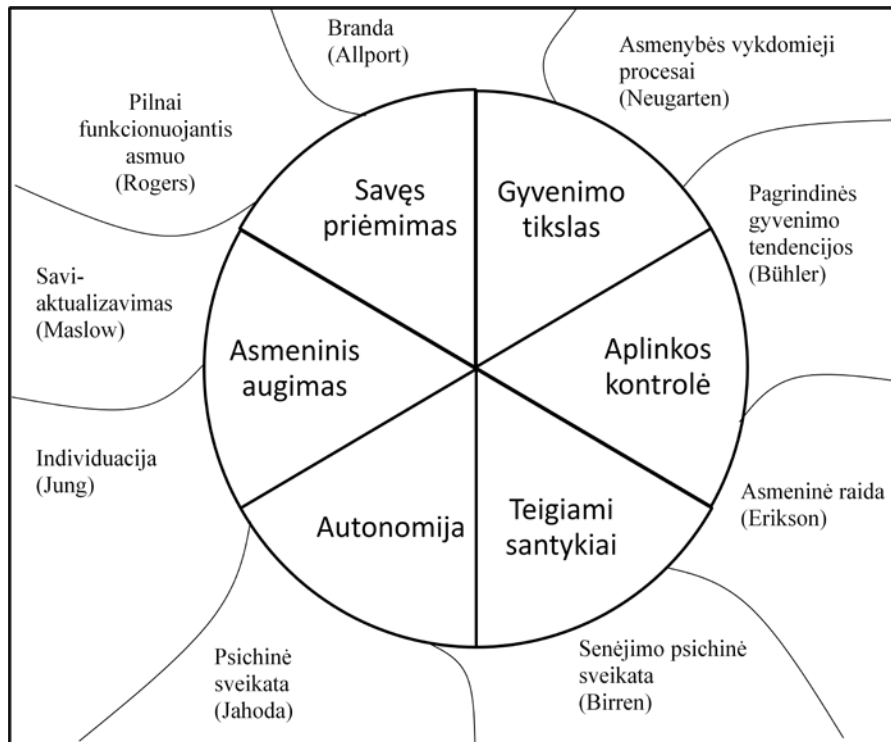
Šiame darbe remiamasi C. Ryff (1989, 1995) pasiūlyta savita eudemoninės gerovės samprata, kurią autorė, pabrėždama jos skirtingumą nuo subjektyvios gerovės, pavadino *psichologine gerove*. C. Ryff pasiūlyta eudemoninės gerovės samprata remiasi teorinėmis prielaidomis iš psichinės sveikatos, raidos ir klinikinės psichologijos sričių. Dažniausiai anksčiau gerovė buvo apibrėžiama kaip nebuvimas ligos, tačiau būta ir išimčių, jomis C. Ryff ir rėmėsi – tai M. Jahoda teigiamų psichinės sveikatos kriterijų formuluotė bei J. E. Birren teigiamo funkcionavimo senatvėje koncepcija (Ryff, 1995). Ypač buvo remtasi gyvenimo trukmės raidos psichologija, kur gerovė suvokiama kaip nuolatinis tobulėjimas gyvenimo eigoje. C. Ryff pasiūlytoje eudemoninės gerovės sampratoje buvo bandyta sujungti E. Eriksono psichosocialinės raidos

stadijų modelį, Ch. Bühler išskirtas keturias pagrindines gyvenimo tendencijas, kurios skatina visišką savęs įgyvendinimą (angl. *fulfillment, self-fulfillment*). Tai – poreikių patenkinimas, apimantis stipresnius ir silpnesnius visokių rūšių poreikius, kuriuos reikia patenkinti; savo ribojanti adaptacija – savo elgesio adaptavimas priklausomai nuo kitų elgesio (Ryff, 1982); kūrybiška ekspansija – sąmoningas tikslų kėlimas ir veiklos planavimas nuo maždaug dvejų trejų metų; vidinės tvarkos palaikymas – susijęs su vidine organizacija ir integracija procesų, kurie sąmonės lygmeniu susisieja su principais ir vertybėmis, čia yra svarbus ir savęs vertinimas. Poreikių tenkintojai laimės siekia kaip komforto, malonumo, meilės. Individai, kuriems būdinga kūrybinė ekspansija, atvirksčiai, pasitiki savo jėgomis, savo gebėjimu valdyti aplinkybes ir tobulinti ar keisti pasaulį, kad šis geriau atitiktų žmonių poreikius (Bühler, 1999, p. 461–462). Taip pat C. Ryff rėmėsi B. L. Neugarten (1968a, 1968b) visą gyvenimą vykstančių asmenybės pokyčių aprašymu, A. Maslow saviaktualizacijos samprata, C. Rogers požiūriu į pilnai funkcionuojantį asmenį. „Atviras patirčiai individas geba naujoje situacijoje priimti tikrovę tokią, kokia ji yra, neiškreipdamas jos tam, kad atitiktų jo turimą išankstinį modelį“ (Rogers, 2005, p. 112-113), atvirumas patirčiai – gynybiškumo priešingybė. Toks žmogus gali toleruoti nevienareikšmiškumą, priimti daug prieštaringos informacijos, nesiekdamas priverstinai nutraukti susidariusią situaciją; geriau ir greičiau įsisąmonina nepriimtinius padarinius ir greičiau ištaiso klaidingus sprendimus; ima labiau pasitikėti savo organizmu, mažiau bijo savo emocinių reakcijų; vis stipriau jaučia, kad pasirinkimų ir apsisprendimų ar vertinančių sprendimų šaltinis yra jis pats. Vis mažiau jis žvalgosi į kitus, norėdamas gauti jų pritarimą ar nepritarimą, ieškodamas standartų, kuriais galėtų vadovautis gyvenime priimdamas sprendimus ir rinkdamasis (Rogers, 2005). Be to, buvo atsižvelgta į C. G. Jung individuaciją bei G. W. Allport brandos koncepciją. Individuacija – „natūralus psichinis žmogaus vystymasis, kai realizuojamos unikalios žmogaus savybės ir žmogus tampa asmenybe“ (Jung, 1999, p. 413), „kelias į save“ arba savęs realizavimas, kuris „reiškia tiek savęs, kaip atskirybės, išgyvenimą, tiek geresnį kolektyvinių vertybių atlikimą“ (Gudaitė,

2002, p. 80). Individuacija neįmanoma be ryšio su kitais, be laisvo ir produktyvaus dalyvavimo kolektyviniuose procesuose. Bendriausias individuacijos tikslas yra asmenybės visybiškumo siekimas, gyvenimo pilnatvės išgyvenimas. C. G. Jung aptarta transcendentinė funkcija yra svarbiausia individuacijos sąlyga, dėl jos galima pozityvių ir negatyvių aspektų integracija (Gudaitė, 2002). G. W. Allport teigė, kad svarbiausia žmogaus asmeninės egzistencijos sąlyga – turėti toli siekiančių tikslų (Allport, 1998), o laimės būseną pati savaime nėra motyvuojanti jėga, jos negalima laikyti atskiru tikslu. Asmenybės tapsmas – „ankstesniųjų etapų įtraukimas į vėlesnius, arba, jei tai neįmanoma, – daugiau ar mažiau sėkmingas konflikto tarp ankstesniųjų ir vėlesniųjų etapų sureguliuojimas“ (Allport, 1998, p. 39). Asmenybės tapimo procesą valdo dispozicija suprasti savo galimybes, o vienas iš būtinausių gebėjimų – individuacija, individualaus gyvenimo būdo formavimas. Tokiems žmonėms būdinga save įsisąmoninti, kritiškai vertinti ir ugdyti (Allport, 1998, p. 38).

C. Ryff (1989) atkreipė dėmesį, kad šios teorijos iš dalies sutampa, ir remdamasi minėtų autorių darbų analize, operacionalizavo šešis teorija grindžiamus eudemoninės gerovės matmenis (2 pav.):

- *Savęs priėmimas* – teigiamas požiūris į save ir savo praėjusį gyvenimą, suvokiant savo ribotumą.
- *Gyvenimo tikslas* – tikslų ir siekių, kurie suteikia gyvenimui prasmę, turėjimas.
- *Aplinkos kontrolė* – gebėjimas susidoroti su kompleksiniais kasdienio gyvenimo reikalavimais, pritaikyti aplinką taip, kad atitiktų asmeninius poreikius ir troškimus.
- *Asmeninis augimas* – nenutrūkstamos raidos ir savirealizacijos jausmo turėjimas.
- *Teigiami santykiai su kitais* – siekimas užmegzti ir palaikyti šiltus ir pasitikėjimu grįstus tarpasmeninius santykius su kitais.
- *Autonomija* – gebėjimas laikytis savo įsitikinimų (Ryff, 1989; Ryff, Keyes, 1995; Keyes et al., 2002).

2 pav. Pagrindiniai psichologinės gerovės matmenys ir teorinė jų kilmė (Ryff, 1995, p. 100)

Kiekvienas iš jų yra teorinis konstruktas, kuris rodo skirtingus pozityvaus funkcionavimo aspektus (Ryff, 1989), nes, apibrėžiant kiekvieną iš jų, buvo integruoti skirtingų teorijų elementai. Pavyzdžiui, savęs priėmimas apima ne tik teigiamo požiūrio į save turėjimą, kurį pažymėjo A. Maslow, C. Rogers, G. W. Allport ir M. Jahoda, bet ir priėmimą savo gerų ir blogų savybių, įtrauktą į C. G. Jungo individuacijos paaiškinimą bei savo praėjusio gyvenimo priėmimą, E. Eriksono aprašytą kaip ego integralumo uždavinio dalį (Ryff, 1995).

Atsižvelgiant į tai, kad C. Ryff pasiūlyta eudemoninės gerovės samprata yra gana plati ir išsami, buvo nuspręsta pasigilinti į būtent šios sampratos ir hedonistinės gerovės sampratos sąsają.

1.2. Psichologinės gerovės konstrukto struktūra: hedonistinio ir eudemoninio požiūrių sutapties problema

Eudemoninis požiūris yra platesnis ir mažiau konkretus nei hedonistinis, nes apima įvairų patirčių ir mechanizmų rinkinį (pavyzdžiui, asmeninius tikslus, vertybes), kuriais žmonės siekia asmeninio augimo, suteikia prasmę ir ieško savo gyvenimo tikslo (Lent, 2004). Tačiau eudemoninis požiūris pabrėžia, kad ne visi troškimai, ne visi pasiekti rezultatai, kuriuos asmuo vertina, leis pasiekti gerovę (Ryan, Deci, 2001). Subjektyvios gerovės tradicijos sekėjai apibūdina gerovę bendro pasitenkinimo gyvenimu ir laimės terminais, o psichologinės gerovės tradicija labiau remiasi žmogaus raidos ir egzistencinių gyvenimo iššūkių formuluotėmis (Keyes *et al.*, 2002). Panašu, kad šie empiriškai skirtingi požiūriai į gerovę stipriai susiję laiko požiūriu, ir padidėjęs ar sumažėjęs vienas gerovės matmuo gali padidinti ar sumažinti kitą gerovės matmenį. Pavyzdžiui, kasdienio dienoraščio tyrimas patvirtino šią mintį, įrodyta, kad kasdienis eudemoninis elgesys buvo susijęs su pagerėjusia hedonistine gerove ne tik tomis dienomis, kai tas elgesys buvo demonstruojamas, bet ir tolesnėmis (Steger *et al.*, 2008).

Mokslinių tyrimų yra nuolat nustatoma, kad hedonistinis ir eudemoninis požiūriai į psichologinę gerovę yra konceptualiai susiję, bet empiriškai skirtingi (Compton *et al.*, 1996), taip pat, kad jie yra susiję su skirtingais sociodemografiniais ir asmenybės kintamaisiais (Keyes *et al.*, 2002). Tad siekiant adekvačiai ir išsamiai įvertinti psichologinę gerovę, reikia įvertinti ne tik hedonistinės, bet ir eudemoninės gerovės aspektus. Svarbu atkreipti dėmesį, kad verta analizuoti atskirų hedonistinės ir eudemoninės gerovės matmenų sąsajas su sociodemografiniais ir asmenybės kintamaisiais, nes priešingai būtų prarasta dalis svarbios informacijos.

Nors C. Ryff pasiūlyta eudemoninės gerovės samprata padidino susidomėjimą psichologine gerove ir lėmė didesnę tyrėjų aktyvumą, vis dėlto susiduriama su daug sunkumų nagrinėjant šį reiškinį. Viena problemų grupė kyla iš, kai kurių tyrėjų (Kashdan *et al.*, 2008) ir mūsų nuomone, dirbtino hedonistinės ir eudemoninės gerovės konstrukto atskyrimo. Pirma problema, su kuria susiduria psichologinę gerovę tiriantys mokslininkai, yra ta, kad hedonistinė gerovė ir jos komponentai yra labai plačiai empiriškai ištirti, o

eudemoninė gerovė akivaizdžiai stokoja tokio dėmesio. Tokią situaciją lėmė sąvokų painiava ir tai, kad nėra bendro eudemonijos apibrėžimo. Pastaruoju metu moksliniuose darbuose (Kashdan *et al.*, 2008) vis daugiau dėmesio skiriama šiai problemai. Vyrauja nuomonė, kad daugybė apibrėžimų gali sulaukyti nuo reikšmingų mokslinių tyrimų bei stabdo šių skirtingų sąvokų ryšio tyrimus. Pavyzdžiui, buvo minėta, kad yra keli konstruktai, aprašomi kaip siauriau reprezentuojantys eudemoniją arba psichologinės gerovės konstrukta. Be minėtų, galima aptikti: „savęs priėmimas“ (kartais vadinamas „savigarba“), „autonomija“ (kartais vadinama „kontrolės lokusu“), „gyvybingumas“ (kartais vadinamas „energiją suteikiančiomis teigiamomis emocijomis“) ir „saviharmonija“ arba „asmeninis išraiškingumas“ (kartais vadinamas „autentiškumu“) (Kashdan *et al.*, 2008).

Antroji probleminė sritis nagrinėja eudemoninio ir hedonistinio gerovės aspektų galimą veikimą kartu (Waterman, 2008; Kashdan *et al.*, 2008; Waterman *et al.*, 2010). Pavyzdžiui, mokslinėje literatūroje galima rasti duomenų, kad savęs priėmimo ir aplinkos kontrolės matmenys pateko į subjektyvios gerovės ir psichologinės gerovės latentinius faktorius (Keyes *et al.*, 2002). Nagrinėjant psichologinės gerovės matmenų ir ankstesnių gerovės indeksų ryšį, pastebėta, kad kai kurie jų – persidengia. Pavyzdžiui, tokie matmenys: savęs priėmimas, aplinkos kontrolė ir iš dalies gyvenimo tikslas stipriai koreliuoja (teigiamai arba neigiamai) su ankstesniais gerovės indeksais: pasitenkinimu gyvenimu, emocionalumo balansu ir kitais. Dauguma koreliacijos koeficientų svyravo nuo 0,55 iki 0,73 (Ryff, 1989). Taip demonstruojamas aiškus teorija pagrįstų psichologinės gerovės komponentų ir tų, kurie naudojami dabartiniuose empiriniuose tyrimuose, ryšys. Tačiau kiti matmenys, kaip rodo dvinarės ir daugianarės analizės, – teigiami santykiai su kitais, autonomija, gyvenimo tikslas ir asmeninis augimas – aiškiausiai nebuvo taip artimai susiję su dabartiniais įvertinimo indeksais (0,25–0,45, teigiamai arba neigiamai), (Ryff, 1989). Taigi yra tam tikra iš teorijos išskirtų matmenų ir ankstesnių psichologinės gerovės rodiklių sanklota.

Trečia problemų grupė yra susijusi su pačiomis C. Ryff psichologinės gerovės skalėmis, kurios iki šiol yra vienintelės, leidžiančios įvertinti visus šešis psichologinės gerovės matmenis vienu metu. Visų pirma, apžvelgti ir palyginti tyrimus, atliktus naudojant jas, yra ganėtinai sudėtinga, nes yra keletas jų versijų, apimančių nuo 12 iki 120 teiginių, kurių sanklotos laipsnis varijuoja (Abbott *et al.*, 2010; Fernandes *et al.*, 2010). Antra, su jomis atliktų mokinių tyrimų nėra daug, nes jos dažniausiai yra taikomos suaugusių, pagyvenusių žmonių psichologinei gerovei tirti. Trečia, pirmieji skalės rezultatai parodė stiprią tam tikrų matmenų, tokių kaip antai savęs priėmimas ir aplinkos kontrolė ($r=0,76$) bei savęs priėmimas ir gyvenimo tikslas ($r=0,72$), sąsają. Tokie rezultatai leidžia teigti, kad skalės gali matuoti tą patį latentinį konstruktą (Ryff, 1989). Ketvirta, yra atlikta keletas C. Ryff psichologinės gerovės daugiamatės struktūros psichometrinių tyrimų (Abbott *et al.* 2006; Burns, Machin, 2010; Clarke *et al.*, 2001; Ryff, Keyes, 1995; Keyes *et al.*, 2002), kurie iš dalies patvirtina *a priori* išskirtą šešių matmenų struktūrą. Tačiau paprastai yra pateikiama stipri faktorių sąsaja, o kai kurie teiginiai patenka į daugiau nei vieną faktorių (Clarke *et al.*, 2001). Pavyzdžiui, užsienio moksliniuose tyrimuose nustatyta stipri keturių psichologinės gerovės matmenų: aplinkos kontrolės, asmeninio augimo, gyvenimo tikslo ir savęs priėmimo sąsaja. Būtent šie kintamieji rodo vieną aukštesnio lygio psichologinės gerovės faktorių (Abbott *et al.*, 2006). Šis konstruktas negali būti suvestas į metodologinį artefaktą, nes jo struktūra buvo patvirtinta dviem analizėmis (Abbott *et al.*, 2006; Burns, Machin, 2009). Minėtų keturių skalių teiginiai turi skirtingą turinį, tačiau jie nediferencijuoja šių keturių psichologinės gerovės kintamųjų.

Ketvirta probleminė sritis susiformavo į subjektyvios gerovės sampratą įtraukus pasitenkinimą svarbiomis gyvenimo sritimis. Mums nepavyko rasti tyrimų, kurie vienu metu ištirtų hedonistinės gerovės (apimant teigiamą ir neigiamą emocijųumą, pasitenkinimą gyvenimu ir svarbiomis gyvenimo sritimis) ir eudemoninės gerovės (C. Ryff pasiūlytais šešiais matmenimis) konstruktus ir nustatytų jų sąlyčio ir skirtingumų taškus.

Penkta, atsižvelgiant į kultūros įtaką psichologinei gerovei, rekomenduojama patikrinti psichologinės gerovės faktoriinę struktūrą kiekvienoje kultūroje (šalyje) atskirai (Diener *et al.*, 2003a). Apibendrinant galima teigti, kad bandant spręsti šias problemas reikėtų ištirti hedonistinės gerovės ir eudemoninės gerovės konstrukto sąsają.

1.3. Psichologinė gerovė ir sociodemografiniai kintamieji

Užsienio mokslinių tyrimų, analizuojant psichologinės gerovės ir sociodemografinių veiksnių sąsajas, nustatyta, kad jos yra mažai susijusios. Demografiniai faktoriai paaiškina nuo 3 proc. iki 24 proc. psichologinės gerovės rodiklių dispersijos. Atsižvelgiant į tai, kad daugiausia tyrimų buvo atlikta su suaugusiųjų imtimis, kitose kultūrose (šalyse), svarbu nustatyti, kokios yra Lietuvoje gyvenančių mokinių psichologinės gerovės ir sociodemografinių kintamųjų sąsajos bei reikšmingi prognostiniai kintamieji. Tai padėtų nustatyti, ar kurios nors mokinių grupės, sudarytos pagal sociodemografinius kintamuosius, nėra linkusios pasižymėti aukštesne ar žemesne psichologine gerove.

Nors tam tikrų sunkumų apibendrinant amžiaus ir lyties bei psichologinės gerovės rodiklių sąsajos tyrimų rezultatus sudaro tai, kad, kaip buvo minėta, dauguma tyrimų vertino hedonistinės gerovės ir eudemoninės gerovės bei amžiaus ir lyties atskirai sąsajas, tačiau juos analizuojant galima pastebėti, kad mokslinių tyrimų rezultatai skiriasi. Pavyzdžiui, vieni tyrėjai nustatė, kad yra suaugusiųjų amžiaus, lyties ir įvairių eudemoninės gerovės matmenų sąsaja (Ryff, Singer, 2008), o kiti (Lam *et al.*, 2003), ištyrę mokinių imtį (visi tiriamieji 12-17m.), –reikšmingos sąsajos nenustatė.

Panašūs rezultatai gauti ir analizuojant hedonistinės gerovės ir amžiaus ryšį. Pavyzdžiui, vienu tyrimu nenustatyta hedonistinės gerovės rodiklių (pasitenkinimo apskritai gyvenimu, gyvenimo sritimis) ir amžiaus (Gilman *et al.*, 2000) ryšio, o kitų tyrimų (Casas *et al.*, 2004) – jis nustatytas. Pavyzdžiui,

buvo nustatyta skirtingo amžiaus ir mokinių pasitenkinimo gyvenimo sritimis sąsaja: vyriausi (16 metų) berniukai ir mergaitės buvo mažiau patenkinti mokymusi, šeima ir draugais bei fizine veikla, jų pasitenkinimo balai žemesni nei jauniausių (12 metų) berniukų ir mergaičių. Tokie rezultatai buvo aiškinami skirtingais jų paauglystės tarpsniais. Ryšium su tuo kai kurie tyrėjai (Verdugo, Sabeh, 2002, pgl Casas *et al.*, 2004) teigia, kad amžius yra vienas iš kintamųjų, į kurį turi būti atsižvelgta, ypač jei yra tiriamas ne suaugusiųjų populiacijos pasitenkinimas gyvenimu.

Psichologinės gerovės ir lyties sąsaja taip pat nėra iki galo aiški. Pavyzdžiui, nagrinėjant hedoninės gerovės ir lyties sąsają randama, kad merginų pasitenkinimas draugais buvo aukštesnis nei vaikinų (Gilman *et al.*, 2000), moterų neigiamo emocingumo įverčiai aukštesni nei vyrų (Burns, Machin, 2010). E. S. Huebner *et al.* (2004) teigimu, pasitenkinimas gyvenimu nėra susijęs su vaikų ir paauglių lytimi.

Eudemoninės gerovės ir lyties sąsaja yra nustatyta, tačiau ji varijuoja priklausomai nuo lyties: moterų aplinkos kontrolės–asmeninio augimo–gyvenimo tikslo–savęs priėmimo konstrukto įverčių vidurkiai statistiškai buvo reikšmingai didesni nei vyrų, o vyrų autonomijos skalės balai buvo aukštesni už moterų (Burns, Machin, 2010). Taip pat nustatyta, kad bet kokio amžiaus moterų teigiamų santykių su kitais ir asmeninio augimo skalių įverčiai aukštesni nei vyrų (Ryff, 1989). Tačiau atlikus daugianarę analizę lytis nepateko nė į vieną lygtį kaip svarbus prognostinis kintamasis. Tad autoriai padarė išvadą, kad atlikus dvinarę analizę nustatyti moterų ir vyrų vidinės kontrolės, moralės ir depresijos skalių vidurkių skirtumai buvo susiję ne su lytimi, o su vyrų ir moterų gyvenimo aplinkybių (pavyzdžiui, finansų, vedybinio statuso, sveikatos, amžiaus) skirtumais (Ryff, 1989). Paauglių imtyje lytis nebuvo susijusi su bendru psichologinės gerovės rodikliu (Garcia, 2011).

Gyvenamoji vieta yra svarbus kintamasis vertinant mokinių psichologinę gerovę. Jis leidžia netiesiogiai įvertinti ne tik mokinių gyvenimo aplinkybių, susijusių su gyventojų tankumu, ir su tuo susijusios gyvenamosios, bet ir mokymosi aplinkos sąsają su psichologine gerove. Taip pat kai kurie

mokslininkai mano, kad miestų ir didmiesčių mokiniai turi daugiau rizikos faktorių savo aplinkoje nei gyvenantys kaime, kurie gali nulemti neigiamą gerovės raidą (Edwards, Lopez, 2006; Sue, Constantine, 2003, pgl Vera *et al.*, 2008).

Šeimos sudėtis, jos narių ekonominiai ištekliai ir psichologinė gerovė yra glaudžiai susiję. Pavyzdžiui, nustatyta, kad mokiniai iš pilnos, abiejų dirbančių tėvų šeimos pasižymėjo geresne materialine, fizine, socialine ir emocine gerove nei mokiniai iš kitokios sudėties šeimų ar šeimų, kuriose dirbo tik vienas iš tėvų (Weston, 1993). O mokiniai iš nepilnų šeimų yra rizikos grupėje patirti neigiamas elgesio, psichologines ir tarpasmeninių santykių pasekmes, kurios gali prisidėti prie psichologinės gerovės lygio kritimo (Antaramian *et al.*, 2008). Vis dėlto kiti tyrimai (Zinn, Eitzen, 2002; Kwan, Ip, 2009) rodo, kad šeimos sudėtis nėra susijusi su vaikų psichologine gerove. Šeimos sudėtis, tėvų elgesys ir požiūris dėl diadinės įtakos veikia vaiko raidą, elgesį ir bendrą gerovę, o vaikai, savo ruožtu, turi įtakos tėvų emociniam gyvenimui (Reder *et al.*, 2006; Lerner, 2002). Paaugliai, kurių šeimos struktūra kitokia nei pilnos šeimos, yra linkę turėti prastesnės sveikatos lygį ir būti rizikos grupėje – turėti emocinių ir elgesio problemų (Kwan, Ip, 2009). Taip pat nepilnoje šeimoje gyvenančių paauglių ekonominiai ištekliai gali būti mažesni nei vaikų iš pilnų šeimų. Tyrimų nustatyta, kad priklausomai nuo šeimos socioekonominio statuso skiriasi paauglių šeimos ir mokyklos patirtis (Lareau, 2003, pgl Yi *et al.*, 2009). Paaugliai, turintys mažiau ekonominių išteklių, linkę turėti mažiau kognityvinės stimuliacijos namuose ir ribotą popamokinę veiklą. Todėl nagrinėjant paauglių psichologinės gerovės sociodemografinius prognostinius kintamuosius, taip pat svarbu atsižvelgti ne tik į šeimos sudėtį, bet ir įvertinti socioekonominį statusą. Kai kurie tyrėjai (Diener and Fujita, 1995, cit. pgl Klonowicz, 2001) atkreipia dėmesį, kad „ištekliai prognozuoja subjektyvią gerovę tik tuomet, kai grupė žmonių turi bendrą troškimų rinkinį, tačiau skiriasi tuo, kiek jie turi išteklių tiems troškimams įgyvendinti“ (p. 935). Tiriant suaugusiuosius nustatyta, kad žemesnio išsilavinimo ir turintys mažiau pajamų asmenys yra mažiau linkę

įsitraukti į aplinką ir apskritai gyvena labiau ribotą gyvenimą (Bradburn, 1969). Tad tikėtina, kad žemesnio socioekonominio statuso grupės tiriamieji turės žemesnę psichologinės gerovės jausmą nei aukštesnio socioekonominio statuso, nes jie turi mažiau išteklių įgyvendinti apskritai paaugliams būdingus troškimus, pavyzdžiui, įsigyti madingų daiktų. Taigi reikia sistemiškiau patyrinėti, ar socioekonominio statuso skirtumai turi poveikį paauglių psichologinei gerovei (Yi *et al.*, 2009). Amžius ir ekonominiai ištekliai gali turėti įtakos asmens siekiamiems tikslams ir jų pobūdžiui, kurie, savo ruožtu, lemia psichologinę gerovę. Pavyzdžiui, turtas gali tiesiogiai nedidinti psichologinės gerovės, bet gali tapti svarbiu, nes leidžia žmonėms siekti asmeniškai vertingų konkrečių tikslų (Lent, 2004).

Visiškai aiškaus atsakymo į klausimą, kodėl turtingose tautose yra nustatomi aukšti subjektyvios gerovės vidurkiai, vis dar nerasta, tačiau šis ryšys buvo pakartotinai nustatytas kelis kartus (Diener *et al.*, 2003). Nors yra tyrimų, kurių nustatyta, kad nė vienas demografinis kintamasis nebuvo stipriai susijęs su pasitenkinimu mokykla (Huebner *et al.*, 2001), įtraukiant ir socioekonominį statusą. Analizuojant vien ekonominių išteklių ir hedonistinės gerovės sąsają nustatyta, kad pajamos stipriausiai yra susijusios su subjektyvia gerove tuomet, kai žmonės turi labai mažai pinigų ir mažas pajamų padidėjimas gali turėti esminę įtaką gyvenimo sąlygoms pagerinti (Diener *et al.*, 2003). Naudodami psichologinės gerovės matavimus C. Ryff *et al.* (1999, cit. pgl Ryan, Deci, 2001) nustatė, kad socioekonominis statusas buvo susijęs su savęs priėmimo, tikslo, meistriškumo ir augimo matmenimis.

Raidos psichopatologija yra plačiai išvystyta sritis, bet kur kas mažiau turima duomenų, kaip paaugliai tampa motyvuoti, kryptingi, socialiai kompetentingi, užjaučiantys ir psichologiškai stipriūs suaugusieji. Paauglių tyrimuose nurodomi aukšti nuobodulio, atitolimo, atsiskyrimo nuo prasmingų iššūkių dažniai daugeliu atvejų yra ne psichopatologijos, o pozityvios paauglių raidos trūkumo ženklas (Larson, 2000).

Tyrimų nustatyta teigiama pasitenkinimo gyvenimu ir dalyvavimo struktūruotoje popamokinėje veikloje (Proctor *et al.*, 2008), fizinės sveikatos,

įvairių fizinių pratimų atlikties (Valois *et al.*, 2004) sąsaja. Mokinių, nurodžiusių, kad lanko daugiau struktūruotų popamokinių veiklų užsiėmimų, pasitenkinimo gyvenimu įverčiai taip pat buvo aukštesni nei mokinių, kurie labai mažai ar apskritai nedalyvavo tokioje veikloje (Gilman, 2001). Be to mokiniai, kurie mažiau dalyvavo struktūruotoje popamokinėje veikloje, taip pat turėjo žemesnius pasitenkinimo gyvenimo sritimis įverčius (Gilman *et al.*, 2004; Larson, 2000).

Teigiamas prisitaikymas prie mokyklos dažniausiai matuojamas pažangumu arba mokymosi sėkme (Baker *et al.*, 2003). Yra duomenų, kad pasitenkinimas gyvenimu nebuvo susijęs su pažymiais (Huebner *et al.*, 2000). Turint omenyje, kad psichologinė gerovė yra susijusi su savo potencialo realizavimu, turimais tikslais, jų siekimu, nuspręsta įtraukti į mūsų tyrime analizuojamų kintamųjų sąrašą šiuos mokinių imčiai specifinius kintamuosius – mokymosi sėkmę ir dalyvavimą popamokinėje veikloje.

1.4. Psichologinė gerovė ir asmenybės kintamieji

Stipriausiai su individo psichologinės gerovės matmenimis susiję prognostiniai kintamieji yra asmenybės bruožai. Kai kurie autoriai (Weiner *et al.*, 1998) mano, kad ilgalaikiai asmenybės bruožai yra pagrindiniai psichologinės gerovės raidos veiksniai. Iš visų asmenybės tyrimo instrumentų Penkių faktorių asmenybės modelis ypač vertingas tyrimams dėl plataus apimamų bruožų spektro (McCrae, John, 1992; De Raad, Perugini (red.), 2002). Šis modelis remiasi prielaida, kad kasdienėje kalboje vartojamais žodžiais galima apibūdinti individualius asmenybės skirtumus. Todėl šios paradigmos studijose, pasitelkus būdvardinę leksiką, siekta išskirti penkias fundamentalias asmenybės bruožų grupes. Pagrindiniai penki faktoriai, sudaryti iš smulkesnių, yra tokie:

- Neurotiškumas (angl. *Neuroticism*) – aukšti šio faktoriaus įverčiai rodo žmogaus polinkį jausti nemalonias, trikdančias emocijas (nerimą, priešišumą, nesaugumą, kaltę) bei polinkį su jomis sieti mintis ir veiksmus

(McCrae and Costa, 1987; McCrae and John, 1992). Individai, turintys žemą neurotiškumo lygmenį, nebūtinai pasižymi pozityvia psichine sveikata, kad ir kaip ji būtų apibrėžta – jie tiesiog yra ramūs, atsipalaidavę, nesusierzinantys, šaltakraujiški.

- Ekstraversiškumas (angl. *Extraversion*) – didesnius ekstraversiškumo balus turintys žmonės yra linksmi, draugiški, entuziastingi, optimistiški ir veiklūs, teikia pirmenybę socialiniam bendravimui ir veiklai (McCrae, Costa, 1987; McCrae, John, 1992; Lemme, 2003). Individai, kurių ekstraversiškumo bruožo stiprumas yra nedidelis, gali būti apibūdinti kaip tylūs, santūrūs, mėgstantys vienumą, drovūs, nekalbūs, užsisklendę savyje (John, 1990a, pgl McCrae, John, 1992). Tačiau tokie žmonės nebūtinai turi žemą nerimo ar depresijos lygį. Tai priklauso nuo jų neurotiškumo lygio.
- Sutariamumas (angl. *Agreeableness*) – aukšti sutariamumo įverčiai rodo žmogaus gebėjimą užjausti, bendradarbiauti, geraširdišką ir nekonfliktišką būdą (McCrae, John, 1992; Lemme, 2003), altruizmą, emocinę paramą, o žemi – priešišumą, antagonistiškumą, abejingumą kitiems, bejausmiškumą, egocentiškumą, kerštingumą, skeptiškumą ir nepasitikėjimą kitais (McCrae, Costa, 1987).
- Sąmoningumas (angl. *Conscientiousness*) – tai savybė, susijusi su drausmingumu, organizuotumu, atkaklumu, ambicijomis ir pasiekimais (McCrae, Costa, 1987; Lemme, 2003). Ji apima ir vadovavimąsi sąžine, ir stropumą su kruopštumu. Taip pat aukšti šio bruožo įverčiai rodo, kad individas yra tvarkingas, gerai organizuotas, orientuotas į pasiekimus (McCrae, John, 1992). Žemi įverčiai rodo, kad individas yra nekryptingas, tingus (McCrae, Costa, 1987).
- Paskutinysis asmenybės faktorius – atvirumas patirčiai (angl. *Openness to experience*) – dar kartais vadinamas intelektualumu. Tačiau reikia pabrėžti, kad ir kaip vadinamas, šis bruožas nematuoja protinių gebėjimų. Atvirumas patirčiai yra asmenybės matmuo, o ne protinis gebėjimas, ir daug žmonių gauna aukštus atvirumo patirčiai įverčius neturėdami atitinkamai aukšto intelekto koeficiento. Atvirumas patirčiai ir intelektualumas yra tiesiog du

atskiri individualių skirtumų matmenys. Aukšti balai rodo žmogaus gebėjimą priimti naujas idėjas ir patirtį, neteikiant pirmenybės pažįstamiems ir praktiškiems dalykams, kūrybiškumą, plačius interesus, drąsą, diferencijuotas emocijas, estetinį jautrumą, įvairovės poreikį ir nešabloniškas vertybes (McCrae and Costa, 1987; McCrae and John, 1992; Lemme, 2003).

Minėta, kad abiejų psichologinės gerovės aspektų – hedonistinio ir eudemoninio – ir sociodemografinių kintamųjų sąsajos yra diferencijuotos, tačiau šių aspektų ir asmenybės kintamųjų sąsajos yra panašesnės. Hedonistinė ir eudemoninė gerovė yra susijusios su panašiomis asmenybės savybėmis, nors yra pastebima ir tam tikrų skirtumų. Daugiausiai tyrimų rezultatų nesutapimų yra nustatoma tiriant skirtingo amžiaus asmenų psichologinės gerovės ir asmenybės bruožų sąsają.

Mokslinių tyrimų nuolat nustatoma stipri ekstraversiškumo ir neurotiškumo sąsaja su abiem psichologinės gerovės aspektais – hedonistiniu ir eudemoniniu. Pavyzdžiui, atlikus asmenybės bruožų ir hedonistinės gerovės sąsajos metaanalizę buvo nustatyta, kad ekstraversiškumo ir neurotiškumo bei subjektyvios gerovės koreliacija svyruoja nuo vidutiniškos iki stiprios (DeNeve and Cooper, 1998). Ekstraversiškumas reikšmingai prognozuoja didesnę eudemoninę gerovę (Compton *et al.*, 1996), o neurotiškumas – mažesnę, tiek mokinių (Garcia, 2011), studentų (18-28 m.; Landa *et al.*, 2010), tiek ir suaugusiųjų (44-65m.) imtyse (Schmutte, Ryff, 1997). Sąmoningumas buvo stipriausiai susijęs tik su vienu iš hedonistinės gerovės matmenų – pasitenkinimu gyvenimu (DeNeve, Cooper, 1998). Sąmoningumas reikšmingai teigiamai prognozavo eudemoninės gerovės bendrą įvertį mokinių imtyje (Garcia, 2011), tačiau detalesni eudemoninės gerovės tyrimai parodė, kad šis asmenybės bruožas yra teigiamai susijęs studentų imtyje tik su aplinkos kontrole ir gyvenimo tikslu (Landa *et al.*, 2010), o suaugusiųjų – šalia šių dviejų dar ir su savęs priėmimu (Schmutte, Ryff, 1997). Sutariamumas kartu su ekstraversija prognozavo tik vieno iš hedonistinės gerovės matmenų – teigiamo emocingumo – įverčius (DeNeve, Cooper, 1998). O sutariamumas mokinių ir

studentų imtyse nebuvo susijęs su eudemonine gerove (Garcia, 2011; Landa *et al.*, 2010), o suaugusiųjų imtyje buvo susijęs tik su vienu matmeniu – teigiamais santykiais su kitais. Atvirumas patirčiai iš visų penkių asmenybės bruožų buvo silpniausiai susijęs su visais hedonistinės gerovės matmenimis (DeNeve, Cooper, 1998). Naujausiais duomenimis, atvirumas patirčiai mokinių imtyje taip pat yra nesusijęs ir su bendru eudemoninės gerovės įverčiu (Garcia, 2011). Skirtingai nuo kitų tyrėjų gautų rezultatų (Schmute and Ryff, 1997), atvirumas patirčiai studentų imtyje buvo neigiamai susijęs tik su aplinkos kontrole (Landa *et al.*, 2010), o suaugusiųjų imtyje stipriai prognozavo asmeninio augimo įverčius (kartu su ekstraversiškumu) (Schmutte, Ryff, 1997).

Asmeniniai kontrolės įsitikinimai, vienas iš kognityvinių kintamųjų, sulaukia daugiausiai empirinio dėmesio iš psichologinės gerovės tyrėjų (Lent, 2004). Kontrolės lokusas gali būti naudojamas kaip generalizuotas asmenybės konstruktas, kuris nusako individualius įsitikinimų skirtumus (Phares, 1976). Asmeniniai kontrolės įsitikinimai yra susiję su tuo, kiek žmonės yra įsitikinę vidine ar išorine pastiprinimo kontrole – ar jie tiki, kad tai, kas jiems nutinka, priklauso nuo jų pačių elgesio ir todėl jie gali tai kontroliuoti savo pačių veiksmais, ar tai priklauso nuo sėkmės, galingų kitų ir kt. (Phares, 1976). Kai žmogus įvykius sieja su atsitiktinumu, sėkme, likimu ar kitų žmonių (ir nežinomų jėgų) įtaka – tai vadinama subjektyvia išorine kontrole. O subjektyvi vidinė kontrolė – kai įvykiai aiškinami kaip priklausantys nuo jų pačių elgesio ir savybių (Phares, 1976; Bagdonas, Pociūtė, 1988). Atitinkamai žmonės skirstomi į eksternalus ir internalus (arba eksternalias ir internalias asmenybes). Internalai yra kognityviškai aktyvesni, geriau mokosi, aktyviau ieško informacijos, ją įgyję efektyviau panaudoja, yra dėmesingesni, rodo daugiau pastangų kontroliuoti aplinką nei eksternalai (Phares, 1976).

Dažniausiai yra teigiama kontrolės lokuso ir psichologinės gerovės sąsaja, tačiau moksliniuose tyrimuose kur kas dažniau yra tirta kontrolės lokuso ir hedonistinės gerovės, nei eudemoninės sąsaja. Apibendrinant tyrimų rezultatus pažymėtina, kad kontrolės lokuso ir psichologinės gerovės sąsaja yra

vienareikšmė – internalus kontrolės lokusas susijęs su aukštesne hedonistine bei eudemonine gerove (Compton *et al.*, 1996; Ryan and Deci, 2001). Pavyzdžiui, tyrimų buvo nustatyta teigiama kontrolės lokuso ir pasitenkinimo darbu ir gyvenimu sąsaja (Judge *et al.*, 2002), ir kad mokiniai, turintys internalų kontrolės lokusą, yra linkę būti labiau patenkinti mokykla (Huebner *et al.*, 2001).

O kontrolės lokuso ir Didžiojo penketo asmenybės bruožų sąsaja – prieštaringa. Pavyzdžiui, kai kurie autoriai (Hough, 1992) teigia, kad Didžiojo penketo asmenybės bruožai yra per daug platūs ir heterogeniški ir visiškai neapima kontrolės lokuso, kuris yra svarbus prognozuojant svarbius gyvenimo rezultatus, pavyzdžiui, darbo atlikimą. Tokią mintį patvirtino ir kontrolės lokuso ir plataus darbo rezultatų sąsajos spektro metaanalizė, kuria nustatyta, kad kontrolės lokuso prognostinė jėga panaši į Didžiojo penketo asmenybės bruožų (Ng *et al.*, 2006). Kiti tyrėjai teigia, kad kontrolės lokusas – vienos iš Didžiojo penketo asmenybės bruožų – sąmoningumo sudedamoji dalis (Costa, McCrae, 1995, *ct pgl* Hatrup *et al.*, 2005). O kiti autoriai (Judge *et al.*, 2002; Bono and Judge, 2003) siekia įrodyti, kad kontrolės lokusas yra naujai kuriamo – esminio savęs vertinimo (angl. *core self-evaluation*) bruožo, kurį taip pat sudaro savigarba, generalizuotas saviveiksmingumas bei neurotiškumas, sudedamoji dalis. Nors lieka tam tikrų abejonių dėl jo priklausymo šiam bruožui. Svarbu paminėti, kad kontrolės lokuso ir psichologinės gerovės sąsaja buvo nustatyta remiantis tyrimais, nagrinėjusiais tik tam tikrus psichologinės gerovės aspektus. Tad lieka neaišku, ar kontrolės lokusas, kaip vienas iš siauresnių, konkretesnių asmenybės bruožų, turi išliekamąją unikalios prognostinę vertę, kai bendra dispersija su bendresniais asmenybės bruožais yra kontroliuojama (Diener *et al.*, 2003a).

Apibendrinant atliktą literatūros analizę galima teigti, kad:

- Moksliniuose tyrimuose vyrauja keli požiūriai į psichologinę gerovę, iš kurių du pagrindiniai – hedonistinis ir eudemoninis.
- Vis dar nėra galutinai sutarta dėl psichologinės gerovės struktūros, sudedamųjų dalių kiekio, jų pavadinimų.

- Nustatoma skirtinga psichologinės gerovės ir sociodemografinių bei asmenybės veiksnių sąsajos įvairaus amžiaus imtyse, o kartais gaunami prieštaringi rezultatai.
- Trūksta duomenų apie mokinių, ypač gyvenančių Lietuvoje, psichologinės gerovės lygį.
- Kontrolės lokuso tyrimu gaunama informacija papildo Didžiojo penketo asmenybės bruožų aprėpiamą informaciją. Į ją svarbu atsižvelgti analizuojant mokinių psichologinės gerovės ir asmenybės kintamųjų sąsają.

Atsižvelgiant į šiuos dalykus ir siekiant užpildyti esamas psichologinės gerovės tyrimų spragas bei padaryti aiškesnę psichologinės gerovės sampratą buvo suplanuotas ir atliktas šis tyrimas.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Iš viso buvo apklausti 798 aštuntų, dešimtų ir dvylikų klasių Lietuvos mokiniai iš 21 bendrojo lavinimo ir profesinio rengimo mokyklos (1 priedas). Atmetus neteisingai ar ne visai užpildytas anketas tolesnė analizė atlikta remiantis 655 anketų duomenimis. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį, klasę ir gyvenamąją vietą pateiktas 1 lentelėje, vienoje anketoje lytis nebuvo nurodyta.

1 lentelė. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį, klasę ir gyvenamąją vietą

			Lytis		Iš viso	
			Merginos	Vaikinai		
Klasė	8 klasė	N	104	73	177	
		% visos imties	15,9%	11,2%	27,1%	
	10 klasė	N	126	81	207	
		% visos imties	19,3%	12,4%	31,7%	
	12 klasė	12 kl.	N	130	91	(221)
			% visos imties	19,9%	13,9%	(33,8%)
		Prof.*	N	20	29	(49)
			% visos imties	3,1%	4,4%	(7,5%)
		Iš viso	N	150	120	270
			% visos imties	22,9%	18,3%	41,3%
Iš viso	N	380	274	654		
	% visos imties	58,1%	41,9%	100,0%		
Gyvenamoji vieta	Didmiestis	N	163	110	273	
		% visos imties	24,9%	16,8%	41,7%	
	Regiono miestas	N	140	101	241	
		% visos imties	21,4%	15,4%	36,9%	
	Kaimas	N	77	63	140	
		% visos imties	11,8%	9,6%	21,4%	
	Iš viso	N	380	274	654	
		% visos imties	58,1%	41,9%	100,0%	

*Profesinės mokyklos mokiniai

Siekiant sudaryti kuo reprezentatyvesnę Lietuvai imtį (remiantis Statistikos departamento 2005 m. sausio 1 d. duomenimis), daugiapakopės kvotinės atrankos būdu buvo atrinkti ir apklausti mokiniai iš mažiausiai vienos mokyklos penkiuose didžiuosiuose miestuose bei iš kiekviename geografiniame regione esančio miesto (≥ 5000 gyv.) ir kaimo (< 5000 gyv.) (suskirsčius Lietuvą į keturis regionus (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių–Panevėžio). Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių, klasę ir gyvenamąją vietą pateikiamas 2 lentelėje.

2 lentelė. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžių, klasę ir gyvenamąją vietą

	Klasė	8 klasė	10 klasė	12 klasė		Iš viso
				12	Prof.*	
	Amžiaus vidurkis	14±0,4	16±0,5	18±0,4	18±0,6	16±1,7
	Mažiausias amžius	13	15	17	17	13
Gyvenamoji vieta	Didžiausias amžius	16	18	19	20	20
Didmiestis	N	66	68	90	50	274
	% visos imties	10,1%	10,4%	140		41,8%
Regiono miestas	N	78	86	77	0	241
	% visos imties	11,9%	13,1%	13,7%	7,6%	36,8%
Kaimas	N	33	53	54	0	140
	% visos imties	5,0%	8,1%	21,4%		21,4%
Iš viso	N	177	207	221	50	655
	% visos imties	27,0%	31,6%	271		100,0%
				33,7%	7,6%	41,4%

* Profesinės mokyklos mokiniai

Svarbu atkreipti dėmesį, kad šiame tyrime apibendrintai dvyliktokais vadinami ne tik mokiniai, besimokantys bendrojo lavinimo mokyklose, bet ir atitinkamo amžiaus profesinių mokyklų mokiniai. Dvyliktokais vadinamoje imtyje yra 50 mokinių iš profesinių mokyklų, pagal amžių (18 m. \pm 0,61) atitinkantys bendrojo lavinimo mokyklos 12 klasės mokinius (18 m. \pm 0,44). Minimalus amžius yra vienodas abiejose grupėse – 17 m., o maksimalus – profesinių mokyklų – 20 m., o bendrojo lavinimo – 19 m. Kaip matyti iš 2 lentelės, profesinių mokyklų mokiniai yra tik iš didmiesčių. Profesinių mokyklų mokinius buvo nuspręsta įtraukti į šią imtį, nes pagal tyrimo uždavinius ir tikslus siekiama įvertinti psichologinės gerovės vidurkių skirtumus skirtingo amžiaus mokinių grupėse, o ne grupėse, sudarytose pagal skirtingas mokymo įstaigas. Tad, manome, kad profesinių mokyklų mokiniai, kurie yra tokio pat amžiaus kaip ir besimokantys bendrojo lavinimo mokyklose, negali būti neįtraukiami analizuojant psichologinę gerovę vien dėl to, kad jie mokosi kitokio tipo mokymosi įstaigose.

2.2. Tyrimo instrumentai

Tiriamieji pildė specialiai tyrimui sudarytas skalių tipo anonimines anketas (2–5 priedai), kurias sudarė tokie klausimų blokai: sociodemografinis, psichologinės gerovės, asmenybės bruožų ir kontrolės lokuso.

2.2.1. Sociodemografinių veiksnių klausimynas

Buvo fiksuoti tokie sociodemografiniai kintamieji (2 priedas): amžius, lytis, klasė, gyvenamoji vieta (aprašyti prieš tai), mokymosi sėkmė (prašyta nurodyti paskutinių metų visų dalykų pažymių vidurkį), šeimos sudėtis, ekonominiai ištekliai (gaunamos per mėnesį pajamos smulkioms išlaidoms), dalyvavimas popamokinėje veikloje.

Šeimos sudėtis. Tiriamieji, nurodę šeimos sudėtį, buvo suskirstyti į dvi grupes: pilna šeima – gyvenantys su abiem tėvais, N=491 (75 proc.); nepilna šeima – gyvenantys su vienu iš tėvų, N=130 (19,8 proc.).

Ekonominiai ištekliai. Iš viso 650 tiriamųjų (99,24 proc.) nurodė, kokiam intervale yra jų iš tėvų gaunamos pajamos per mėnesį smulkioms išlaidoms. Grupės tolesnei analizei naudotos tokios: 0–50 LTL – N=327; 51–100 LTL – N=177; 101 LTL ir daugiau – N=146.

Dalyvavimas popamokinėje veikloje. Tiriamojo buvo prašoma pažymėti, ar jis dalyvauja popamokinėje ar kitoje veikloje už namų ribų. Iš visų tiriamųjų 228 (34,8 proc.) atsakė, kad nedalyvauja, 425 (64,9 proc.) – dalyvauja.

2.2.2. Psichologinės gerovės įvertinimo instrumentai

Analizuojant mūsų tyrimo skalių įverčių normalumą iš 3 lentelės matyti, kad tik dvi iš jų, autonomija ir asmeninis augimas, yra statistiškai reikšmingai nenukrypusios nuo normaliojo pasiskirstymo. Asimetrijos ir eksceso koeficientų reikšmės, patenkančios į intervalą nuo -1 iki $+1$, laikomos priimtinais reikšmėmis (Miles and Shevlin, 2008). Mūsų gauti asimetrijos ir eksceso koeficientai šių reikšmių neviršija. Apžvelgus visų kintamųjų asimetrijos koeficientus, pateiktus 3 lentelėje, matoma, kad dažniausiai yra šiek tiek neigiamas asimetriškumas. Tai rodo, kad duomenys yra pasislinkę aukštesnių įverčių link. Stipriausias jis yra pasitenkinimo draugais skalės ($-0,71$). Didžiausias asimetrijos koeficientas yra pasitenkinimo draugais ($0,86$), o visų likusių skalių absoliučiu didumu neviršija $0,39$. Taip pat buvo vizualiai įvertinti kiekvienos skalės skirstinio normalumo grafikai (Q-Q grafikai) ir prieita prie išvados, kad skirstiniai iš esmės nesiskiria nuo normaliojo. Atsižvelgiant į tai, kad skalių nuokrypiai nuo normaliojo pasiskirstymo nėra

3 lentelė. Tyrimo instrumentų psichometrinės charakteristikos (teiginių skaičius, vidurkis ir standartinis nuokrypis, Cronbach's α , Shapiro-Wilk testas, asimetrijos ir eksceso koeficientai)

Instrumentas	Psichologinės gerovės komponentas	Teiginiai	Vidurkis \pm SD	Cronbach α	Shapiro-Wilk		Asimetrijos koef.	Eksceso koef.
					W	p		
PANAS klausimynas	Teigiamas emocijųumas	10	3,38 \pm 0,55	0,77	,993	,006	-0,11	-0,19
	Neigiamas emocijųumas	10	2,11 \pm 0,66	0,87	,972	,000	0,52	-0,15
Daugiamatė mokinių pasitenkinimo gyvenimu skalė	Pasitenkinimas šeima	7	4,23 \pm 0,87	0,83	,976	,000	-0,58	0,31
	Pasitenkinimas draugais	9	4,83 \pm 0,72	0,83	,960	,000	-0,71	0,23
	Pasitenkinimas mokykla	8	3,63 \pm 0,96	0,87	,988	,000	-0,28	-0,16
	Pasitenkinimas gyvenamąja aplinka	9	3,93 \pm 0,92	0,82	,988	,000	-0,32	-0,28
	Pasitenkinimas savimi	7	4,58 \pm 0,63	0,77	,976	,000	-0,59	0,86
	Pasitenkinimas gyvenimu	5	4,15 \pm 0,90	0,79	,984	,000	-0,38	-0,12
C. Ryff psichologinės gerovės skalės	Autonomija	9	4,07 \pm 0,69	0,72	,996	,055	0,03	0,14
	Aplinkos kontrolė	9	4,08 \pm 0,60	0,62	,995	,031	0,02	-0,06
	Asmeninis augimas	9	4,24 \pm 0,63	0,60	,996	,089	0,03	-0,18
	Teigiami santykiai su kitais	9	4,12 \pm 0,73	0,72	,991	,001	-0,25	-0,18
	Gyvenimo tikslas	9	4,28 \pm 0,69	0,67	,987	,000	-0,33	-0,26
	Savęs priėmimas	9	3,94 \pm 0,71	0,74	,994	,014	-0,22	0,02
	Eksternališkumas – internališkumas	22	3,96 \pm 0,61	0,82	,995	,034	0,13	-0,39
Lietuviškasis apibūdinimų sąrašas	Ekstraversiškumas	6	3,71 \pm 0,66	0,75	,983	,000	-0,37	0,01
	Sutariamumas	6	3,89 \pm 0,58	0,77	,981	,000	-0,32	0,24
	Sąmoningumas	6	3,67 \pm 0,65	0,78	,987	,000	-0,15	-0,05
	Atvirumas patirčiai	6	3,68 \pm 0,54	0,71	,987	,000	0,09	0,08
	Neurotiškumas	6	3,20 \pm 0,66	0,69	,990	,000	-0,23	-0,03

dideli, imtis gana didelė (N=655), tolesnei duomenų analizei bus taikoma parametrinė statistika.

2.2.2.1. PANAS klausimynas

Teigiamas ir neigiamas emociingumas buvo matuotas adaptuotu PANAS (Positive Affect and Negative Affect Schedule) klausimynu (3.3 priedas; psichometrinės charakteristikos 3 lentelėje), kurį 1988 metais sukūrė D. Watson, L. A. Clark ir A. Tellegen (Watson, Clark, 1994). Leidimas versti ir naudoti buvo gautas iš D.B.Watson. Šiame tyrime naudota ta pati skalė, kuri jau buvo naudota Lietuvoje atliktame tyrime (Šilinskas, Žukauskienė, 2004), leidimą ją naudoti davė prof. dr. R. Žukauskienė. Tiriamajam pateikiama 10 būdvardžių, žyminčių teigiamą emociingumą (pavyzdžiui, aktyvus, ryžtingas), ir 10 – neigiamą (pavyzdžiui, įsitempęs, išsigandęs). Minėtame tyrime gauti Cronbach α teigiamo emociingumo – 0,84, neigiamo – 0,89, tai rodo, kad mūsų tyrime gauti Cronbach α panašaus lygmens (3 lentelė). Prašyta pažymėti, kaip dažniausiai tiriamasis jaučiasi, pasirenkant vieną iš penkių galimų atsakymo variantų: nuo „niekada“, iki „visą laiką“. Daugiausiai tiriamasis galėjo surinkti 50 balų, mažiausiai – 10. Mažesnis balų skaičius rodo, kad tiriamasis patiria mažiau atitinkamai teigiamų arba neigiamų emocijų (3 lentelė).

2.2.2.2. Daugiamatė mokinių pasitenkinimo gyvenimu skalė

Pasitenkinimas svarbiomis gyvenimo sritimis buvo matuotas E. S. Huebner sukurta 40 teiginių „Daugiamate mokinių pasitenkinimo gyvenimu skale“ (Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale, Huebner, 2001; 3.2 priedas; psichometrinės charakteristikos 3 lentelėje), kuriai versti ir naudoti gautas autoriaus sutikimas. Ši skalė įvertina mokinių pasitenkinimą jiems svarbiomis gyvenimo sritimis – šeima, draugais, mokykla, gyvenamąja aplinka ir savimi. Tiriamasis turi pažymėti, kaip stipriai jis sutinka / nesutinka su pateiktu teiginiu. Atsakymų variantai yra šeši – „visiškai sutinku“, „iš dalies

sutinku“, „sutinku“, „nesutinku“, „iš dalies nesutinku“, „visiškai nesutinku“. 3 lentelėje nurodyta, kokiomis gyvenimo sritimis matuotas pasitenkinimas ir jų aprašomoji statistika. Kiekvieno teiginio balai atskirose skalėse yra sumuojami ir dalijami iš skirtingo teiginių skaičiaus, kad būtų galima palyginti skalių balus (Huebner, 2001). Originalių subskalių Cronbach α nurodoma nuo 0,70 iki 0,90, tad mūsų tyrime apskaičiuotas šių skalių vidinis suderinamumas yra tokio pat lygmens kaip ir originalių skalių.

2.2.2.3. Pasitenkinimo gyvenimu skalė

Bendras pasitenkinimas gyvenimu matuotas E. Diener ir kolegų (1985) sukurta 5 teiginių Pasitenkinimo gyvenimu skale (3.2. priedas; psichometrinės charakteristikos 3 lentelėje), kuri yra pateikiama viešai laisvam naudojimui. Tiriamasis turi pažymėti, kaip stipriai jis sutinka arba nesutinka su pateiktu teiginiu, atsakymų variantai yra šeši – nuo „visiškai sutinku“ – 6, iki atitinkamai „visiškai nesutinku“ – 1. Daugiausiai tiriamasis gali surinkti 30 balų, mažiausiai – penkis balus. Autoriai Cronbach α originalios skalės nurodo nuo 0,79 iki 0,89, gautos mūsų tyrimo reikšmės taip pat patenka į šį intervalą (3 lentelė).

Globalūs, abstraktūs, vieno komponento matavimai gali turėti dvejopą poveikį tyrimo rezultatams. Viena vertus, jie gali būti nepakankamai jautrūs svarbiems skirtumams aptikti, taip neatskleidžia svarbių sąsajų. Pavyzdžiui, jei tyrimo metu būtų vertintas tik bendras pasitenkinimas, būtų prieita prie išvados, kad šeimos struktūra nėra susijusi su pasitenkinimu gyvenimu (Antaramian *et al.*, 2008). Kita vertus, jei yra išvedamas bendras pasitenkinimo gyvenimu rodiklis, pavyzdžiui, kaip yra įmanoma naudojant E.S.Huebner daugiamatę mokinių pasitenkinimo gyvenimu skalę, tada ją gali netolygiai nulemti tam tikrų gyvenimo sričių įverčiai. Toks bendras pasitenkinimo gyvenimu lygis gali skirtis nuo pasitenkinimo gyvenimu lygio, nurodyto matuojant vienakomponentiniu instrumentu. Šiame darbe todėl ir buvo pasirinkta įvertinti bendrą pasitenkinimą gyvenimu atskirai nuo pasitenkinimo

gyvenimo sritimis, kad būtų kuo labiau užtikrintas surenkamų duomenų objektyvumas ir validumas.

2.2.2.4. C. Ryff psichologinės gerovės skalės

Šeši psichologinės gerovės matmenys: autonomija, asmeninis augimas, savęs priėmimas, gyvenimo tikslas, aplinkos kontrolė, teigiami santykiai su kitais buvo matuoti pateikiant C. Ryff (1989) psichologinės gerovės skales (3.1. priedas; psichometrinės charakteristikos 3 lentelėje). Buvo gautas autorės leidimas versti ir naudoti. Remiantis C. Ryff rekomendacija tyrime kiekvienas matmuo įvertintas devyniais teiginiais (iš viso 54 teiginiai). Maksimalus vienos subskalės balas gali būti – 54, minimalus – 9. Tiriamasis turėjo pažymėti, jis sutinka arba nesutinka su pateiktu teiginiu, pasirinkdamas vieną iš šešių atsakymų variantų – nuo „visiškai sutinku“ iki atitinkamai „visiškai nesutinku“.

Didėjant tyrėjų, praktikų ir strategijų formuotojų susidomėjimui psichologinės gerovės matavimais, yra skalių, padedančių efektyviai išmatuoti visą psichologinės gerovės spektrą, poreikis.

Atsižvelgiant į tai, kad pastaraisiais metais su C. Ryff psichologinės gerovės skalėmis atliktų tyrimų autoriai susiduria su šių skalių faktorinio validumo problema (pvz., Fernandes *et al.*, 2010), psichologinės gerovės skalių struktūra buvo patikrinta atlikus patvirtinančiąją faktoriinę analizę. Skirtingų struktūrų suderinamumo indeksai pateikti 4 lentelėje. Iš pradžių buvo testuotas modelis nr. 1 – su vienu bendru pirmos eilės faktoriumi. Kitas, modelis nr. 2, buvo sudarytas pagal C. Ryff (1989) sukurtą struktūrą, kurią sudaro šeši pirmos eilės ir vienas antros eilės latentinis faktorius. Abiejų modelių suderinamumo rodikliai nėra labai geri (χ^2 įverčiai statistiškai reikšmingi, RMSEA > 0,05, pirmojo CFI ir TLI indeksai <0,6). Tokie modelio netikimo duomenims parametrai skatina ieškoti priežasčių, galimo metodo artefakto įtakos.

Kai savistaba paremti klausimynai yra naudojami duomenims surinkti vienu metu iš tų pačių tiriamųjų, kyla vieno metodo dispersijos problema (Meade *et al.*, 2007; Sharma *et al.*, 2009). Ši problema ypač tampa aktuali, kai priklausomas ir pagrindiniai jį paaiškinantys kintamieji yra percepciniai matai, gaunami iš to pačio tiriamojo (Podsakoff, Organ, 1986, cit. pgl. Chang *et al.*, 2010). Vieno metodo dispersija yra „dispersija, kuri priskiriama matavimo metodui, o ne konstruktui, kuriam tas matavimas atstovauja“ (Podsakoff *et al.*, 2003, p. 879).

Prieš atliekant tyrimą buvo imtasi keletos procedūrinių priemonių galimai vieno metodo dispersijos įtakai sumažinti (keičiant klausimų eiliškumą; užtikrinant tiriamuosius dėl garantuojamo anonimiškumo ir konfidencialumo bei nurodant, kad tyrime nėra nei teisingų, nei neteisingų atsakymų; prašant, kad atsakytų kuo sąžiningiau). Iš esamų keletos po tyrimo atlikimo taikomų statistikos priemonių, skirtų aptikti ir kontroliuoti galimą vieno metodo dispersiją (pavyzdžiui, *post hoc* Harman vieno faktoriaus analizė, patvirtinančioji faktorinė analizė *et al.*), buvo nuspręsta pasinaudoti patvirtinančiąja faktorine analize. Tokiu būdu yra tiksliausiai įvertinama vieno metodo dispersija, palyginti su kitais metodais (Podsakoff *et al.*, 2003). Tad ir kitiems autoriams (pavyzdžiui, Abbott *et al.*, 2006) aptikus su teiginių poliariškumu (kodavimu) susijusį metodinį artefaktą nuspręsta modelį nr. 2 papildyti dviem latentiniais metodo faktoriais – teigiamo ir neigiamo kodavimo teiginiais. Toks modelis pavadintas nr. 3. Metodo faktoriai įtraukiami į modelį, kad izoliuotų trukdančią vieno metodo dispersiją, kuri, kaip jau minėta, nėra susijusi su matuojamu konstruktui. Tai leido tiesiogiai išmatuoti latentinį vieno metodo faktorių.

Modelį papildžius metodo faktoriais, modelio suderinamumo indeksai ženkliai pagerėjo (4 lentelė): CFI pakilo iki 0,804, TLI – iki 0,787, RMSEA sumažėjo iki 0,042. Nors $\chi^2(1316)=2868,9$, $p<0,001$, liko statistiškai reikšmingas, bet tai galėjo nulemti didelė tiriamųjų imtis. Buvo atlikti visų tirtų modelių χ^2 skirtumo testai, jų rezultatai pateikiami 5 lentelėje. χ^2 skirtumas tarp modelių nr. 2 ir nr. 3 statistiškai reikšmingas ($\Delta \chi^2(55)=1299,8$, $p<0,001$).

Tai rodo, kad atsakant į psichologinės gerovės skalių teiginius vyresnių klasių mokinius veikė metodologinis artefaktas, tačiau kontroliuojant jo sukurtą vieno metodo dispersiją, modelio suderinamumas su duomenimis pagerėjo.

4 lentelė. Psichologinės gerovės skalių struktūros patvirtinančiosios faktorinės analizės modelių suderinamumo indeksai

Modelis	Paaiškinimas	χ^2	df	χ^2/df	CFI	TLI	RMSEA	AIC
Nr.1	1 pirmos eilės faktorius	4862,4*	1377	3,53	0,560	0,543	0,062	5078,352
Nr.2	6 pirmos eilės faktoriai, 1 antros eilės	4168,7*	1371	3,04	0,647	0,632	0,056	4396,7
Nr.3	Modelis 1 su T&N** metodo faktoriais	2868,9*	1316	2,18	0,804	0,787	0,042	3206,9
Nr.4	Modelis 1 su T metodo faktoriumi	3432,0*	1345	2,55	0,737	0,720	0,049	3711,985
Nr.5	Modelis 1 su N metodo faktoriumi	3436,3*	1343	2,56	0,736	0,719	0,049	3720,300

* $p < 0,001$. **T – teigiamo, N – neigiamo kodavimo.

Taip pat buvo patikrinti modeliai nr. 4 ir nr. 5, kurie buvo sudaryti modelį nr. 2 papildžius tik vienu, atitinkamai teigiamo arba neigiamo kodavimo, metodo latentiniu faktoriumi. Jų abiejų modelio suderinamumo su duomenimis indeksai buvo blogesni nei modelio nr. 3.

5 lentelė. Skirtingų modelių χ^2 skirtumo testo rezultatai

	1	2	3	4	5
1	***	(6) 693,7	(61) 1993,5	(32) 1430,4	(34) 1426,1
2	$p < 0,001$	***	(55) 1299,8	(26) 736,7	(28) 732,4
3	$p < 0,001$	$p < 0,001$	***	(29) 563,1	(27) 567,4
4	$p < 0,001$	$p < 0,001$	$p < 0,001$	***	(2) 4,3
5	$p < 0,001$	$p < 0,001$	$p < 0,001$	$p > 0,05$	***

Šio metodo artefakto atsiradimą galėjo nulemti teiginių formuluotė. Siekiant išvengti atsitiktinio atsakymo į teiginius, t. y. vienodų atsakymų į visus klausimus, yra kuriami atvirkščios formuluotės teiginiai, kurie prieš atliekant statistikinę analizę perkoduojami. Tokie teiginiai reikalauja daugiau kognityvinių pastangų iš tiriamųjų, pavyzdžiui, atminties ir dėmesio, kad geriau būtų apdorota juose esanti kompleksinė informacija (Schriesheim *et al.*, 1991, Rosenthal, 1980, cit. pgl Castillo *et al.*, 2010). Užsienio mokslinėje literatūroje tyrėjai (Жуковская, Трошихина, 2011; Dierendock *et al.*, 2008) nurodo, kad kai kurie teiginiai C. Ryff skalėse yra dviprasmiški arba per daug sudėtingi. Tad tiriamiesiems galėjo kilti sunkumų juos suprantant. Atsižvelgiant į tai, kad metodologinių artefaktų įtraukimas pagerino modelių suderinamumo indeksus, ateities tyrimuose reikėtų atsargiau naudoti C. Ryff psichologinės gerovės skales, galbūt prieš tai išsamiau ištyrus teiginių formuluotes ir jų įtaką tiriamųjų atsakymams ir vieno metodo dispersijai atsirasti.

2.2.3. Asmenybės bruožų ir kontrolės lokuso įvertinimo instrumentai

2.2.3.1. Lietuviškasis apibūdinimų sąrašas

Penkių faktorių modelio asmenybės bruožai buvo ištirti remiantis V. Gurkšnytės (2004) darbe pateiktu galutiniu lietuviškuoju apibūdinimų sąrašu ir papildoma informacija (kiekvienam faktoriui priskirtų apibūdinimų porų faktorių svoriais, koreliacija su bendru faktoriaus, kuriam jos priklauso, balu) buvo išrinkta po šešias apibūdinimų poras kiekvienam iš penkių asmenybės bruožų faktorių (iš viso 30 porų). Tiriamojo prašyta pagal pateiktas apibūdinimų poras įvertinti savo asmenybę, pasirenkant tą atsakymo variantą, kuris, jo nuomone, geriausiai jį apibūdina. Atsakymų variantai nuo 1 (reiškia, kad šalia parašytas apibūdinimas nestiprus) iki 5 (gerai tinka asmeniui apibūdinti). Didesni balai rodo stipresnę tam tikrą asmenybės faktorių, išskyrus neurotiškumo faktorių. Didesni šio faktoriaus balai reiškia stipresnę emocinį

stabilumą. Savo darbe V. Gurkšnytė įvardija šį faktorių kaip emocinio stabilumo (neurotiškumo), tačiau laikantis nuoseklumo su dabar moksliniuose tyrimuose vartojamais bruožų pavadinimais, nuspręsta jį pavadinti neurotiškumo faktoriumi.

Įvertinti tokie penkių faktorių modelio asmenybės bruožai (4 priedas; psichometrinės charakteristikos 3 lentelėje):

- **Ekstraversiškumas** (jį rodys didesni balai, žemesni – intraversiškumą) (pavyzdžiui, *entuziastingas-apatiškas*) (N=650; vidurkis±SD=3,71±0,66),
- **Atvirumas patirčiai** (žemi balai rodo, kad žmogus yra uždaresnis patirčiai) (pvz., *sumanus-nesumanus*) (vidurkis±SD=3,68±0,54),
- **Sutariamumas** (aukšti įverčiai – didesnis taikumas, žemi balai – didesnis priešiškas) (pvz., *geravalis-piktavalis*) (vidurkis±SD=3,89±0,58),
- **Sąmoningumas** (didesni balai – sąžiningumas, žemi balai rodo neorganizuotumą) (pvz., *nestropus-stropus*) (vidurkis±SD=3,67±0,65),
- **Neurotiškumas** (didesni balai rodo didesnę emocinį stabilumą, žemi – neurotiškumą) (pavyzdžiui, *nervingas-ramus*) (vidurkis±SD=3,20±0,66).

2.2.3.2. Eksternališkumo-internališkumo skalė

Kontrolės lokusas buvo įvertintas naudojantis A. Bagdono, L. Pociūtės (1988) parengta eksternališkumo-internališkumo skalė (5 priedas; psichometrinės charakteristikos 3 lentelėje). Remiantis straipsnyje (Bagdonas, Pociūtė, 1988) pateikta rekomendacija, šiame tyrime buvo naudojama sutrumpinta versija, tad skalę sudarė 22 teiginiai (nebuvo naudojami originalios skalės 4, 6, 11, 17, 19, 21, 23 ir 28 teiginiai). Tiriamasis turėjo pažymėti, kuris atsakymas labiausiai atitinka jo nuomonę. Buvo galimi šeši atsakymų variantai: „Tikrai taip“ – 6, „Taip“ – 5, „Beveik taip“ – 4, „Beveik ne“ – 3, „Ne“ – 2, „Tikrai Ne“ – 1. Aukštesni balai rodo didesnę žmogaus internalumą, žemesni – eksternališkumą.

2.3. Tyrimo eiga

Prieš atliekant tyrimą buvo gautas kiekvienos mokyklos administracijos atstovų leidimas ir atsiklausta pačių mokinių sutikimo dalyvauti jame, nesutinkantys dalyvauti – nepildė (pildyti atsisakė trys mokiniai). Tėvų sutikimo nebuvo prašoma. Tyrimas atliktas 2006 m. lapkričio-gruodžio mėnesiais. Anketa mokiniams buvo pateikiama pildyti pamokos, kurioje tam tikrais atvejais dalyvavo paralelinių klasių mokiniai, metu, tyrėjui esant klasėje. Mokytojai dažniausiai nebūdavo klasėje tyrimo metu. Tyrimo trukmė iki 45 minučių.

2.4. Rezultatų apdorojimas

IBM SPSS Statistics 19 programinis paketas buvo naudojamas skaičiuoti aprašomąją statistiką (vidurkius, standartinius nuokrypius), patikimumą remiantis vidiniu suderinamumu (Cronbacho α). Statistinės išvados darytos remiantis:

- Tiriančiąja ir patvirtinančiąja faktorine analize.
- Daugiamate dispersine analize (MANOVA) ir vieno faktoriaus dispersine analize (ANOVA), *Post hoc* Tukey HSD ir Tamhane T2 (kai dispersijos nelygios) kriterijais, Student t–testu nepriklausomoms imtims. Daugiamatėje dispersinėje analizėje faktoriaus efekto statistiniam reikšmingumui įvertinti buvo remiamasi Hotelling's Trace (faktoriui susidedant iš dviejų grupių) ir Pillai's Trace (faktoriui susidedant iš trijų ir daugiau grupių) daugiamačių kriterijų reikšmėmis (Garson, 2009). Atliekant daugiamatę dispersinę analizę rasti skirtumai buvo vertinti η_p^2 efekto dydžiu ir tokiais jo vertinimais: „mažas“=0,01, „vidutinis“=0,09, „didelis“=0,25.
- Hierarchine daugialype regresija. Vadovaujantis pseudokintamųjų panaudojimu daugialypės regresijos modelyje

(Čekanavičius, Murauskas, 2002) analizuoti duomenys buvo perkoduoti į dichotominius pseudokintamuosius: lytis (merginos=1, vaikinai=0), gyvenamoji vieta (kaimas=0; didmiestis=1; regiono miestas=2), klasė (8=0, 10=1, 12=2, profesinės mokyklos=3) (amžius), šeimos sudėtis (pilna, su abiem tėvais gyvenantys=1, nepilna, gyvenantys su vienu iš tėvų=0), gaunamos pajamos iš tėvų smulkioms išlaidoms per mėnesį (0–50 LTL=0; 51–100 LTL=1; 101 LTL ir daugiau=2), dalyvavimas popamokinėje veikloje (taip=1; ne=0). Regresinėje analizėje nustatytiems skirtumams įvertinti buvo remiamasi standartizuotu efekto dydžiu f^2 ir tokiais jo vertinimais: „mažas“=.02, „vidutinis“=.15, „didelis“=.35 (Cohen *et al.*, 2003).

3. REZULTATAI

3.1. Psichologinės gerovės konstrukto struktūra

Siekiant nustatyti psichologinės gerovės konstrukto struktūrą buvo atlikta tiriančioji faktorinė analizė pagrindinių komponentų ortogonalios Varimax sukimo pagalba. Bartleto sferiškumo kriterijus $\chi^2(91)=4014,211$, $p<0,001$, tai rodo, kad duomenims faktorinė analizė taikytina. Kaizerio-Mejerio-Olkino kintamųjų tinkamumo faktorinei analizei matas $KMO=0,90$, vadinasi, faktorinė analizė gerai tinka (Čekanavičius, Murauskas, 2002).

Pagrindinių komponentų analizė leido išskirti tris faktorius, kurių tikrinės reikšmės didesnės už 1. Visi trys faktoriai bendrai paaiškino 60,79 proc. dispersijos: pirmasis – 42,24 proc., antrasis – 11,05 proc., trečiasis – 7,51 proc.. Nuobirų grafikas pateikiamas 6 priede. Po sukimo gauti bendrųjų faktorių svoriai, absoliučiuoju didumu ne mažesni kaip 0,4, pateikti 6 lentelėje pagal jų dydžius. Skalės buvo priskirtos tam faktoriui, kuriam jų svoris buvo didesnis.

Iš 3 pav. matyti, kad daugiausiai skalių – aštuonios iš keturiolikos – pateko į pirmąjį faktorių – tai patvirtina mintį, kad hedonistinė ir eudemoninė gerovė yra susijusios ir persidengia. Pirmąjį faktorių, atsižvelgiant į jo sandarą ir ilgalaikes tradicijas gerovės tyrimuose, nuspręsta pavadinti subjektyvia gerove. Ją sudaro tokie aspektai:

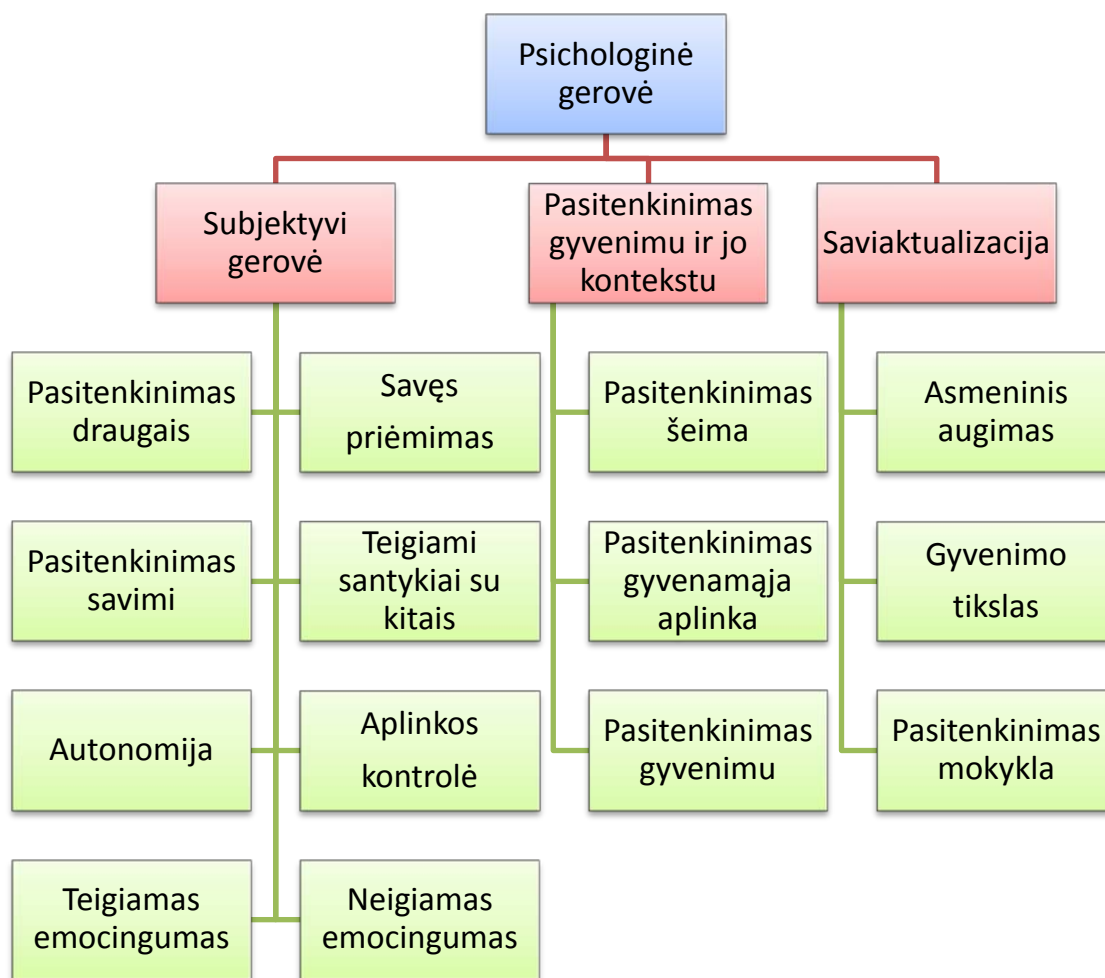
1. Individo santykiai su:
 - a) kitais (pasitenkinimas draugais, teigiami santykiai su kitais),
 - b) savimi (pasitenkinimas savimi, savęs priėmimas, autonomija),
 - c) aplinka (aplinkos kontrolė).
2. Emocinis aspektas (teigiamas ir neigiamas emocingumas).

Antrąjį bendrąjį faktorių sudaro trys skalės – pasitenkinimas šeima, gyvenamąja aplinka ir gyvenimu (3 pav.). Jis buvo įvardytas kaip pasitenkinimas gyvenimu ir jo kontekstu. Pasitenkinimo gyvenimu skalė

6 lentelė. Tiriančiosios faktorinės psichologinės gerovės skalių faktorių svoriai po sukimo, pateikti pagal svorių dydžius

Gerovės matmuo	Faktorius		
	1	2	3
Pasitenkinimas draugais	,725		
Savęs priėmimas	,707	,416	
Pasitenkinimas savimi	,689		
Teigiami santykiai su kitais	,669	,435	
Autonomija	,603		,408
Aplinkos kontrolė	,593		
Teigiamas emocijųumas	,560		,460
Neigiamas emocijųumas	-,557		
Pasitenkinimas šeima		,781	
Pasitenkinimas gyvenamąja aplinka		,729	
Pasitenkinimas gyvenimu	,521	,666	
Asmeninis augimas			,823
Gyvenimo tikslas			,765
Pasitenkinimas mokykla			,556

pagal svorius patenka į du faktorius – subjektyvios gerovės ir pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu, tačiau buvo priskirta šiam faktoriui, nes jame jos svoris yra didesnis.

3 pav. 14–19 metų mokinių psichologinės gerovės struktūra

Trečiasis bendrasis faktorius buvo pavadintas – saviaktualizacija (3 pav.), pabrėžiant individo savirealizacijos siekimą. Į jį pateko du C. Ryff išskirti psichologinės gerovės matmenys (asmeninis augimas ir gyvenimo tikslas) ir vienas E. S. Huebner išskirtas pasitenkinimo gyvenimo sritimi, konkrečiai – mokykla, aspektas. Tai rodo, kad ši skalė apima daugiau nei vien mokinių pasitenkinimą tam tikra gyvenimo sritimi, bet ir įvertina jų tikslo turėjimą. Atsižvelgiant į tai, kad mokiniai praleidžia daug savo laiko mokykloje, ir nuolat pabrėžiant mokyklinius rezultatus – mokymosi sėkmę, visai logiškai atrodo šios skalės priskyrimas prie trečio faktoriaus.

Tolesnė duomenų analizė atliekama remiantis šiais išskirtais trimis bendraisiais faktoriais, nes visų faktorių komponentų įverčiai diferencijuotai susiję su sociodemografiniais ir asmenybės kintamaisiais bei ilginiui gali

keistis skirtingomis kryptimis, tad remiantis vien bendru psichologinės gerovės įverčiu, būtų prarasta dalis svarbios informacijos (Diener *et al.*, 2006).

3.2. Bendra 14–19 metų mokinių psichologinė gerovė

Kaip matome iš 3 lentelėje pateiktų 14–19 m. mokinių psichologinės

7 lentelė. Tiriamųjų, kurių įverčių vidurkis žemesnis arba aukštesnis už teorinį skalės vidurkį, pasiskirstymas procentais pagal psichologinės gerovės matmenų skales bei įverčių vidurkio mažiausios ir didžiausios reikšmės

Išvestinis matmuo	Skalė	Tiriamieji (%), kurių vidurkis <3,50	Tiriamieji (%), kurių vidurkis ≥3,50	Mažiausia reikšmė	Didžiausia reikšmė
Subjektyvi gerovė	Pasitenkinimas draugais	6,0	94	2,44	6
	Savęs priėmimas	25,6	74,4	1,44	6
	Pasitenkinimas savimi	5,2	94,8	2	6
	Teigiami santykiai su kitais	20,3	79,7	1,67	5,89
	Autonomija	19,8	80,2	1,67	6
	Aplinkos kontrolė	16,2	83,8	2,44	5,89
Pasitenkinimas gyvenimu ir jo kontekstu	Pasitenkinimas šeima	17,7	82,3	1,14	6
	Pasitenkinimas gyvenamąja aplinka	30,7	69,3	1,11	6
	Pasitenkinimas gyvenimu	22,7	77,3	1,2	6
Saviaktualizacija	Asmeninis augimas	11,6	88,4	2,22	6
	Gyvenimo tikslas	13,7	86,3	2,33	5,78
	Pasitenkinimas mokykla	38,5	61,5	1	6

gerovės matmenų įverčių vidurkių, visi jie yra teigiamoje pusėje, t. y. virš teorinio skalės vidurkio, neutralaus taško (3,5 balo). Aukščiausias vidurkis yra pasitenkinimo draugais ($M\pm SD=4,83\pm 0,72$) ir savimi ($M\pm SD=4,58\pm 0,63$) skalių, o žemiausias – pasitenkinimo mokykla ($M\pm SD=3,63\pm 0,96$).

Iš 7 lentelės matome, kad, apskaičiavus tiriamųjų, kurių psichologinės gerovės matmenų skalių vidurkiai yra neigiamoje pusėje (t. y. žemiau teorinio skalės vidurkio, neutralaus taško), procentinę išraišką, didžiausias jų procentas (38,5 proc.) yra stipriau ar silpniau nepatenkinti mokykla. Pasitenkinimo mokykla skalė buvo sukurta apimant bendresnį pasitenkinimo mokykla aspektą, t. y. tiriamiesiems nebuvo nurodyta, kokį kontekstą reikėtų įvertinti atsakant į šios skalės teiginius. Tad lieka neaišku, kuris konkrečiai mokyklinės patirties aspektas sukelia nepasitenkinimą daugeliui 14–19 m. mokinių. Tam nustatyti reikėtų atlikti papildomus tyrimus.

3.3. Psichologinės gerovės ir asmenybės matmenų ryšys

Konceptualus psichologinės gerovės ir asmenybės bruožų kintamųjų persidengimas yra dar vienas dėmesio vertas klausimas. Apskaičiavus jų koreliacijas (8 lentelė) gauta, kad beveik visos (išskyrus neurotiškumo faktoriaus koreliacijas su asmeninio augimo, $r=0,07$, $p>0,05$, bei teigiamo emocingumo $r=-0,003$, $p>0,05$) yra statistiškai reikšmingos ir svyruoja nuo $r=0,09$ ($p<0,05$, autonomijos ir neurotiškumo skalė) iki $r=0,51$ ($p\leq 0,001$, ekstrasvertiškumas ir teigiamas emocingumas). Taigi, anksčiau nustatytas asmenybės bruožų ir gerovės ryšys šiame tyrime taip pat buvo patvirtintas (pvz., Costa, McCrae, 1980; DeNeve, Cooper, 1998; Diener, Lucas, 1999, pgl Burns, Machin, 2010). Analizuojant gerovės matmenų ir penkių asmenybės faktorių koreliacijas nustatyta, kad silpniausiai (atmetus minėtas statistiškai nereikšmingas) statistiškai reikšmingai susiję autonomija ir neurotiškumas ($r=0,09$, $p<0,05$).

Nors klausimai, susiję su konstruktų persidengimo laipsniu, yra dažnai keliami, tačiau dvinarės koreliacijos rodo, kad tik 40 proc. ir 35 proc. bendros

variacijos yra atitinkamai tarp neurotizmo ir neigiamo emocingumo bei ekstraversiškumo ir teigiamo emocingumo, ir 31 proc. psichologinės gerovės persidengimas su asmenybės bruožais (suaugusiųjų, 30–55 m. imtyje) (Burns, Machin, 2010). Stengiantis įvertinti, kaip stipriai psichologinės gerovės matmenys ir penki asmenybės faktoriai persidengia šiame tyrime, buvo nustatyta, kad didžiausia bendra dispersija yra 26 proc. (tiek teigiamo emocingumo dispersijos paaiškina ekstraversiškumo faktorius). Taigi, šio

8 lentelė. Psichologinės gerovės ir asmenybės matmenų ryšys.

Išvestinis matmuo	Psichologinės gerovės matmuo	EK	SU	SA	AP	NE
Subjektyvi gerovė	Pasitenkinimas draugais	,36***	,14***	,16***	,17***	,12**
	Savęs priėmimas	,37***	,19***	,27***	,34***	,25***
	Pasitenkinimas savimi	,46***	,30***	,36***	,42***	,22***
	Teigiami santykiai su kitais	,45***	,31***	,29***	,26***	,22***
	Autonomija	,35***	,13***	,16***	,29***	,09*
	Aplinkos kontrolė	,35***	,23***	,41***	,31***	,28***
	Teigiamas emocingumas	,51**	,19**	,28**	,37**	-,003
	Neigiamas emocingumas	-,34***	-,16***	-,23***	-,21***	-,40***
Pasitenkinimas gyvenimu ir jo kontekstu	Pasitenkinimas šeima	,25***	,27***	,30***	,26***	,24***
	Pasitenkinimas gyvenamąja aplinka	,27***	,10*	,17***	,16***	,23***
	Pasitenkinimas gyvenimu	,38***	,19***	,23***	,30***	,21***
Saviaktualizacija	Asmeninis augimas	,24***	,21***	,20***	,28***	0,07
	Gyvenimo tikslas	,31***	,26***	,36***	,34***	,13***
	Pasitenkinimas mokykla	,23***	,20***	,31***	,25***	,23***

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * - $p < 0,05$; ** - $p \leq 0,01$; *** - $p \leq 0,001$

EK – ekstraversiškumas; SU – sutarimas; SA – sąmoningumas; AP – atvirumas patirčiai; NE – neurotiškumas.

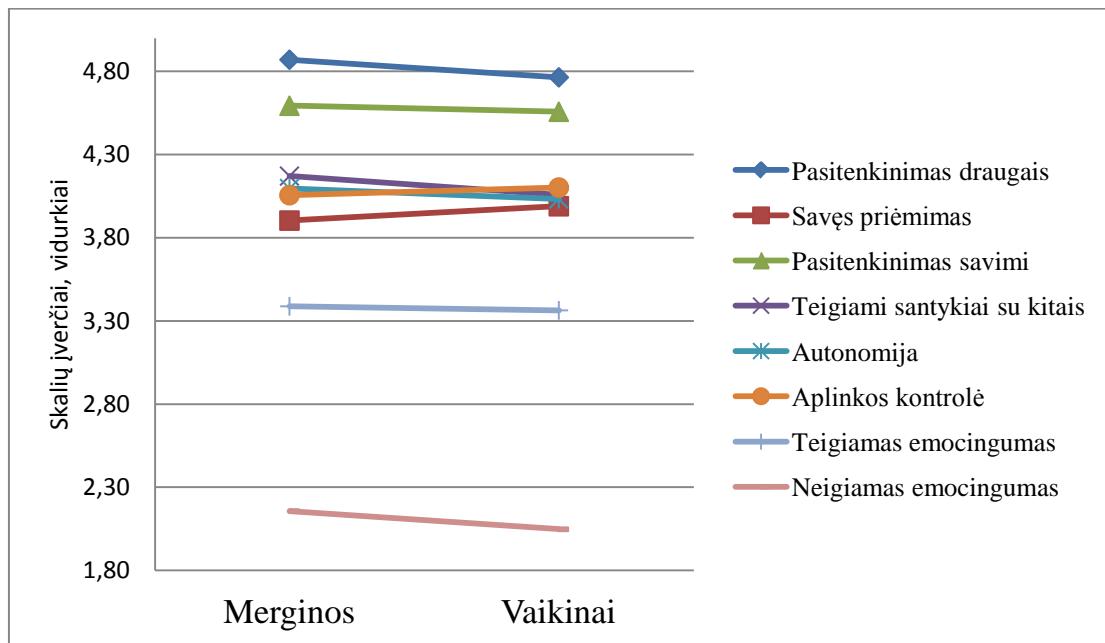
tyrimo rezultatai rodo, kad mokinių psichologinė gerovė mažiau persidengia su asmenybės faktoriais nei suaugusiųjų. Kaip matyti iš 8 lentelės, yra stiprus kai kurių psichologinės gerovės matmenų ir asmenybės faktorių ryšys, tačiau apskritai, kitų autorių (Burns, Machin, 2010) ir mūsų tyrimo rezultatai rodo didesnę psichologinės gerovės ir asmenybės konstrukto nepriklausomumą.

3.4. Psichologinės gerovės ir sociodemografinių kintamųjų sąsajos

Siekiant įgyvendinti iškeltus tyrimo tikslus buvo atlikta daugiafaktorinė ir vienfaktorinė dispersinė analizė tarp psichologinės gerovės ir sociodemografinių kintamųjų sąsajoms nustatyti. Toliau yra pateikiami analizės rezultatai, suskirstyti pagal sociodemografinius kintamuosius (lytį, amžių / klasę, gyvenamąją vietą, šeimos sudėtį, ekonominius išteklius ir dalyvavimą popamokinėje veikloje) ir mūsų darbe išskirtus psichologinės gerovės faktorius (subjektyvios gerovės, pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu, saviaktualizacijos).

3.4.1. Psichologinė gerovė ir lytis

Merginų ir vaikinių subjektyvios gerovės faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai yra grafiškai vaizduojami 4 paveiksle. Vienfaktorinė daugiamačė dispersinė analizė leido nustatyti, kad Box kovariacinių matricų lygybės kriterijus $M=37,075$, $p>0,05$, jis rodo, kad kovariacinės matricos lyginamose grupėse statistiškai reikšmingai nesiskiria. Taip pat nustatyta, kad yra daugiamačis lyties faktoriaus efektas, t. y. merginų ir vaikinių subjektyvios gerovės vidurkiai skiriasi, Hotelling's Trace=0,05; $F(8, 644)=3,996$, $p<0,001$. Nors $\eta_p^2=0,047$, tai rodo mažą efektą. Toliau pasitelkus vienfaktorinę dispersinę analizę buvo analizuojama, kokie yra kiekvieno subjektyvios gerovės komponento skirtumai merginų ir vaikinių grupėse.

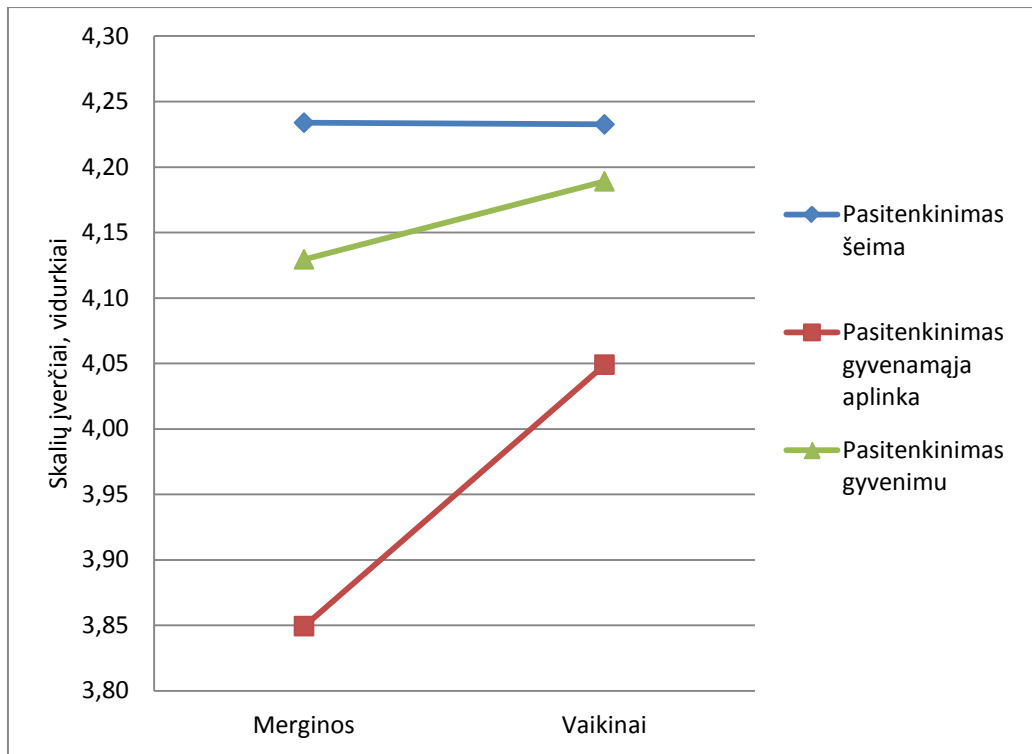

4 pav. Merginų ir vaikinų subjektyvios gerovės faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

Lyginant subjektyvios gerovės faktorių sudarančių komponentų vidurkius tarp skirtingų lyties grupių, nustatyta, kad merginų ir vaikinų įverčiai statistiškai reikšmingai nesiskiria – pasitenkinimo draugais, savimi, savęs priėmimo, teigiamų santykių su kitais, autonomijos, aplinkos kontrolės ir teigiamo emocingumo skalėse jie yra vienodo lygmens. Iš duomenų, pateiktų 7 priede, matome, kad iš visų aštuonių skalių, patekusių į pirmąjį faktorių, tik vienos skalės – neigiamo emocingumo – įverčiai statistiškai reikšmingai skyrėsi. Merginų įverčiai buvo aukštesni už vaikinų, tai rodo, kad 14 – 18 m. merginos patiria daugiau neigiamų emocijų nei tokio paties amžiaus vaikinai.

Merginų ir vaikinų pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai grafiškai yra vaizduojami 5 paveiksle. Remiantis vienfaktorine daugiamate dispersine analize buvo nustatyta, kad kovariacinės matricos lyginamose grupėse statistiškai reikšmingai nesiskiria, Box kovariacinių matricų lygybės kriterijus $M=10,239$, $p>0,05$. Taip pat nustatyta, kad yra daugiamatis lyties faktoriaus efektas, t. y. merginų ir vaikinų pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu vidurkiai skiriasi, Hotelling's Trace=0,015; $F(3, 650)=3,260$, $p<0,05$, nors $\eta_p^2=0,015$, tai rodo mažą efektą.

Toliau atliekant vienfaktorinę dispersinę analizę buvo tiriami kiekvieno pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponento vidurkių skirtumai merginų ir vaikinų grupėse.

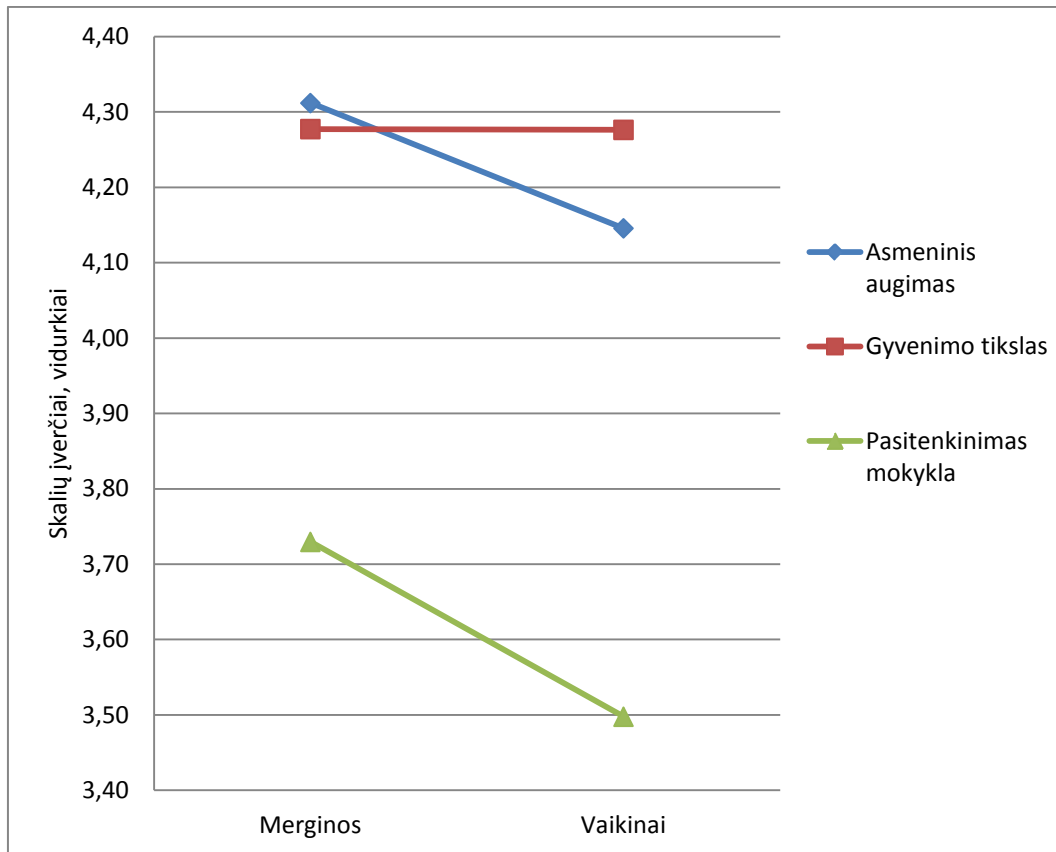

5 pav. Merginų ir vaikinų pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

Kaip matome 7 priede, pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus skalių įverčių vidurkiai pagal lytį statistiškai reikšmingai skyrėsi tik pasitenkinimo gyvenamąja aplinka atveju. Vaikinų šios skalės įverčiai buvo didesni nei merginų.

Merginų ir vaikinų saviaktualizacijos faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai yra vaizduojami grafiškai 6 paveiksle, atliekant vienfaktorinę daugiamatę dispersinę analizę buvo apskaičiuota, kad kovariacinės matricos lyginamose grupėse statistiškai reikšmingai nesiskiria, Box kovariacinių matricų lygybės kriterijus $M=10,122$, $p>0,05$. Taip pat nustatyta, kad yra daugiamatis lyties faktoriaus efektas, Hotelling's Trace=0,036; $F(3, 650)=7,896$, $p<0,001$, t. y. merginų ir vaikinų saviaktualizacijos vidurkiai skiriasi, nors efektas yra mažas – $\eta_p^2=0,035$. Toliau atliekant vienfaktorinę

dispersinę analizę buvo lyginami kiekvieno saviaktualizacijos faktoriaus komponento vidurkiai merginų ir vaikinų grupėse.

6 pav. Merginų ir vaikinų saviaktualizacijos faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

Pagal lytį sudarytų grupių įverčių vidurkiai statistiškai reikšmingai skyrėsi (7 priedas) dviejose iš trijų saviaktualizacijos faktorių sudarančių skalių – asmeninio augimo ir pasitenkinimo mokykla. Abiem atvejais merginų įverčiai buvo aukštesni nei vaikinų, t. y. jos turi stipresnę nenutrūkstamos raidos ir savirealizacijos jausmą bei yra labiau patenkintos mokykla. Iš dalies tai būtų galima paaiškinti tuo, jei pasitvirtintų hipotezė, kad merginų mokymosi rezultatai yra geresni nei vaikinų. Šią prielaidą patvirtina atliktas merginų ir vaikinų mokymosi sėkmės palyginimas Student t-testu nepriklausomoms imtims. Nustatyta, kad merginų ($N=363$) pažymių vidurkis ($M \pm SD=8,00 \pm 1,11$) statistiškai reikšmingai (dispersijos nelygios, $t=8,115$, $p=0,001$) aukštesnis už vaikinų ($N=261$; $M \pm SD=7,17 \pm 1,37$).

Buvo atlikti dar vieni papildomi skaičiavimai Student t-testu nepriklausomoms imtims, siekiant palyginti, ar yra pasitenkinimo mokykla lygio skirtumas ir atskirai tarp geriau ir blogiau besimokančių merginų, geriau ir blogiau besimokančių vaikų. Apskaičiuota, kad visos vaikų imties pažymių vidurkis $7,2 \pm 1,37$ balo, merginų – $8,0 \pm 1,10$ balo. Kaip matyti

9 lentelė. Gerai ir blogai besimokančių vaikų ir merginų pasitenkinimo mokykla skalės vidurkių palyginimas

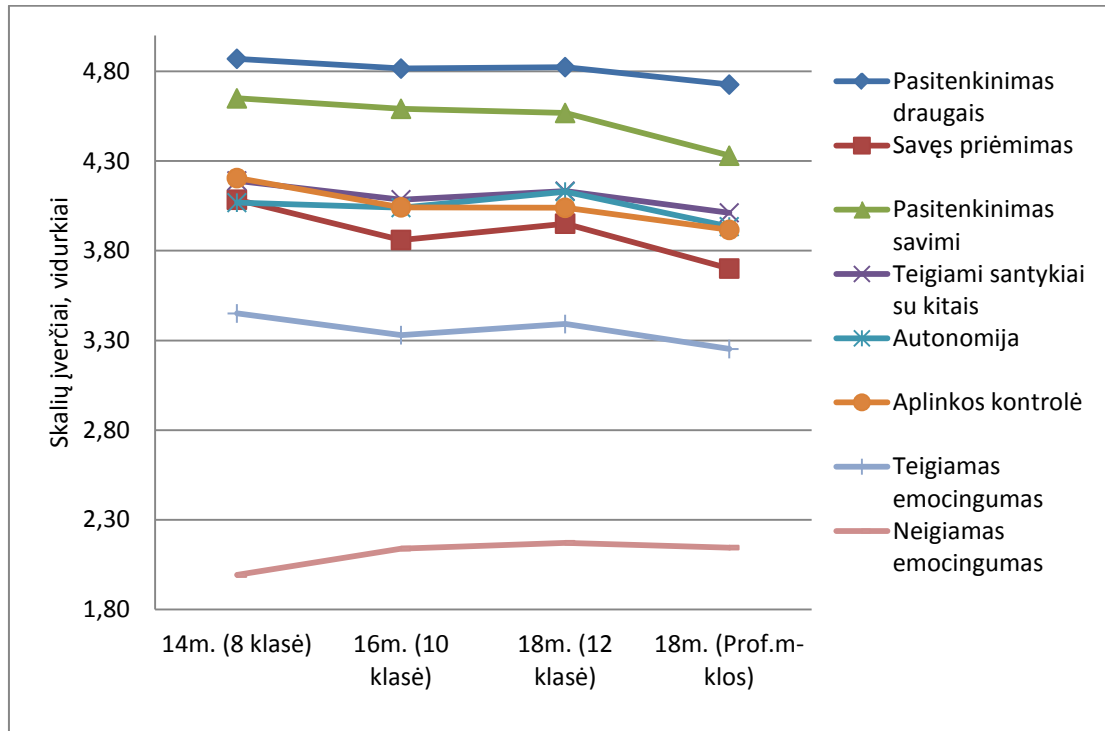
Lytis	Vidurkis	N	Proc.	Pasitenkinimas mokykla		t	p
				Vidurkis	SD		
Vaikiniai	$\leq 7,2$	145	55,6%	3,22	1,00	-5,889	<0,001
	$\geq 7,3$	116	44,4%	3,87	0,78		
Merginos	$\leq 8,0$	194	53,6%	3,52	0,92	-5,028	<0,001
	$\geq 8,1$	168	46,4%	4,00	0,90		

iš 9 lentelėje pateiktų gautų rezultatų, abiejų lyčių gerai besimokančių mokinių pasitenkinimas mokykla yra statistiškai aukštesnis už besimokančių blogiau.

3.4.2. Psichologinė gerovė ir amžius / klasė

Skirtingo amžiaus / klasės mokinių subjektyvios gerovės faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai grafiškai vaizduojami 7 paveiksle. Vienfaktorinė daugiamatė dispersinė analizė leido nustatyti, kad kovariacinės matricos lyginamose grupėse statistiškai reikšmingai nesiskiria, Box kovariacinių matricų lygybės kriterijus $M=167,090$, $p=0,001$. Taip pat nustatyta, kad yra daugiamatis amžiaus / klasės faktoriaus efektas, Pillai's Trace=0,065; $F(24, 1935)=1,787$, $p<0,05$, t. y. skirtingo amžiaus / klasės mokinių subjektyvios gerovės vidurkiai skiriasi, $\eta_p^2=0,022$ rodo mažą efektą. Toliau atliekant

vienfaktorinę dispersinę analizę buvo tiriami, kokie yra kiekvieno subjektyvios gerovės faktoriaus komponento vidurkių skirtumai skirtingose amžiaus / klasės grupėse.

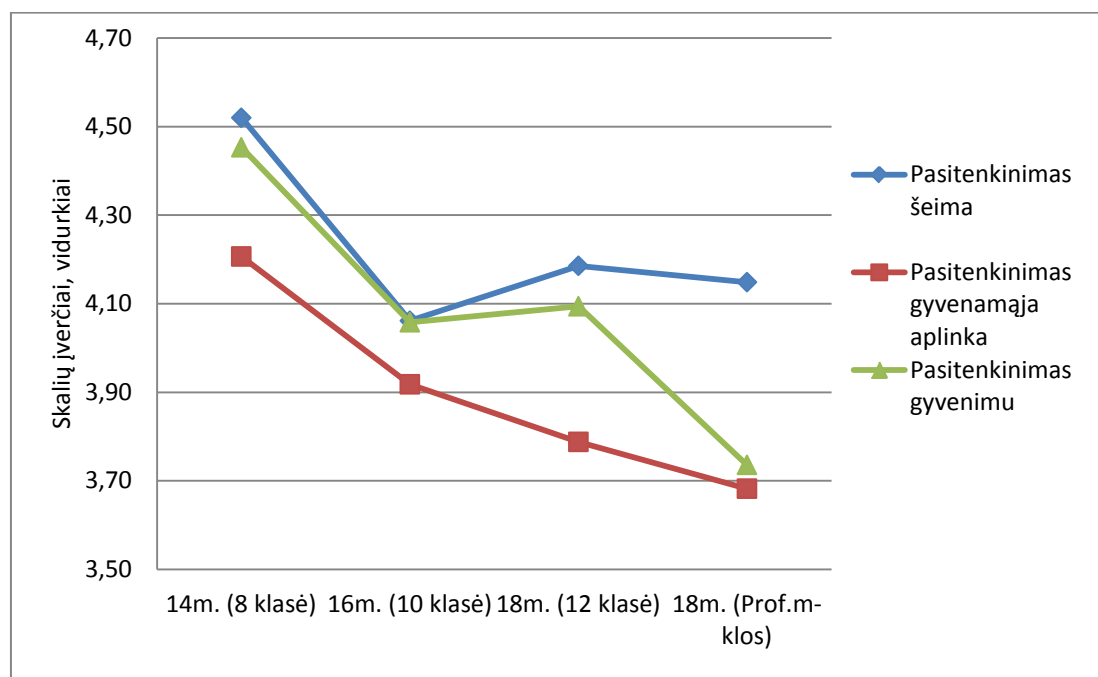

7 pav. Skirtingo amžiaus / klasės mokinių subjektyvios gerovės faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

Analizuojant subjektyvios gerovės faktoriaus skalių įverčių skirtumus grupėse, sudarytose pagal amžių / klases (8 priedas), matoma tendencija, kad 14 metų (8 klasės) mokinių subjektyvios gerovės faktoriaus komponentų įverčiai didesni už kito amžiaus / klasės mokinių. Lyginant savęs priėmimo, pasitenkinimo savimi, aplinkos kontrolės ir neigiamo emociingumo skalių įverčių vidurkius buvo nustatyti keli statistiškai reikšmingi skirtumai; 14 metų (8 klasės) mokinių savęs priėmimo skalės įverčių vidurkiai statistiškai reikšmingai didesni už 16 metų (10 klasės) ir 18 metų (profesinių mokyklų) mokinių. Taip pat 14 metų (8 klasės) mokinių aplinkos kontrolės skalės įverčių vidurkiai statistiškai reikšmingai didesni už visų kitų amžiaus grupių / klasių mokinių; 18 metų (profesinių mokyklų) mokinių pasitenkinimo savimi skalės įverčių vidurkiai statistiškai reikšmingai mažesni už 14 metų (8 klasės) ir 16

metų (10 klasės) mokinių; 14 metų paauglių neigiamo emocingumo skalės įverčiai statistiškai reikšmingai mažesni už aštuoniolikmečių (iš bendrojo lavinimo mokyklų 12 klasės). Tai rodo, kad jaunesnieji patiria mažiau neigiamų emocijų nei vyresnieji.

Skirtingo amžiaus / klasės mokinių pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai grafiškai vaizduojami 8 paveiksle. Vienfaktorinė daugiamatė dispersinė analizė leido nustatyti, kad kovariacinės matricos lyginamose grupėse statistiškai reikšmingai nesiskiria, Box kovariacinių matricų lygybės kriterijus $M=26,225$, $p>0,05$. Taip pat nustatyta, kad yra daugiamatis amžiaus / klasės faktoriaus

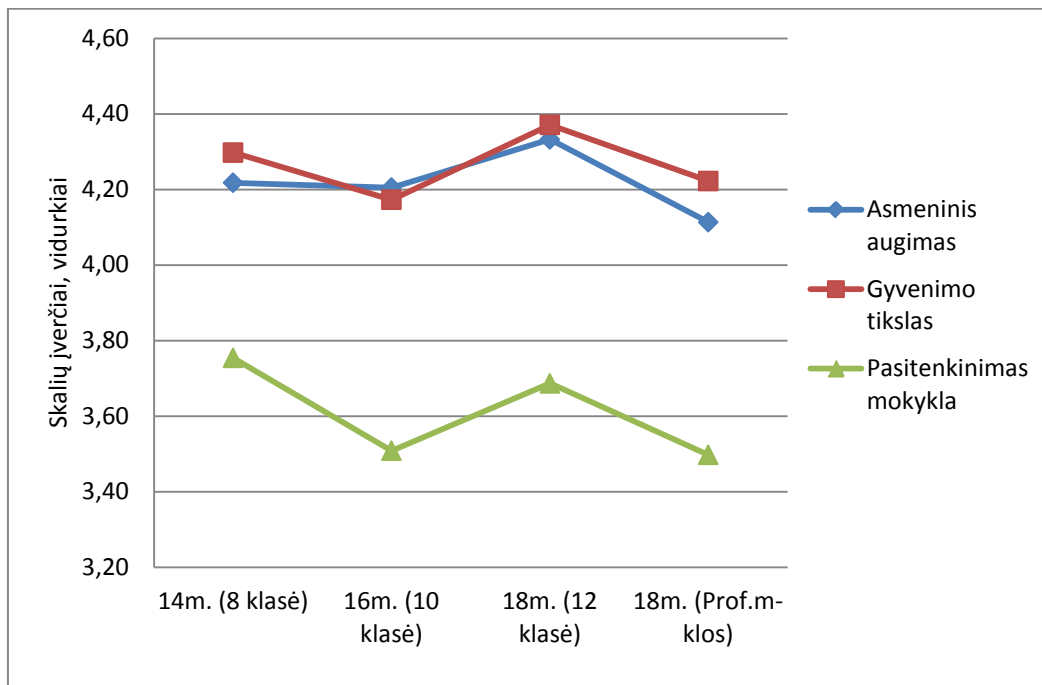
8 pav. Skirtingo amžiaus / klasės mokinių pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

efektas, Pillai's Trace=0,084; $F(9, 1953)=6,218$, $p<0,001$, t. y. skirtingo amžiaus / klasės mokinių pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu vidurkiai skiriasi, nors $\eta_p^2=0,028$, rodo efektą esant mažo dydžio. Toliau atliekant vienfaktorinę dispersinę analizę buvo tiriami kiekvieno pasitenkinimo

gyvenimu ir jo kontekstu komponento vidurkių skirtumai tarp skirtingo amžiaus / klasių grupių.

Kaip matome 8 priede pateiktoje lentelėje, keturiolikmečių mokinių visų trijų patenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktorių sudarančių skalių įverčių vidurkiai statistiškai reikšmingai didesni už šešiolikmečių ir aštuoniolikmečių iš abiejų ugdymo įstaigų tipų. Tai reiškia, kad aštuntokai yra labiausiai patenkinti šeima, gyvenamąja aplinka ir gyvenimu. Aštuoniolikmečių / dvyliktokų iš bendrojo lavinimo mokyklų patenkinimo gyvenimu įverčiai statistiškai reikšmingai didesni už tokio pat amžiaus mokinių iš profesinių mokyklų.

Skirtingo amžiaus / klasės mokinių saviaktualizacijos faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai grafiškai vaizduojami 9 paveiksle. Remiantis vienfaktorine daugiamate dispersine analize pagalba buvo nustatyta, kad kovariacinės matricos lyginamose grupėse statistiškai reikšmingai nesiskiria, Box

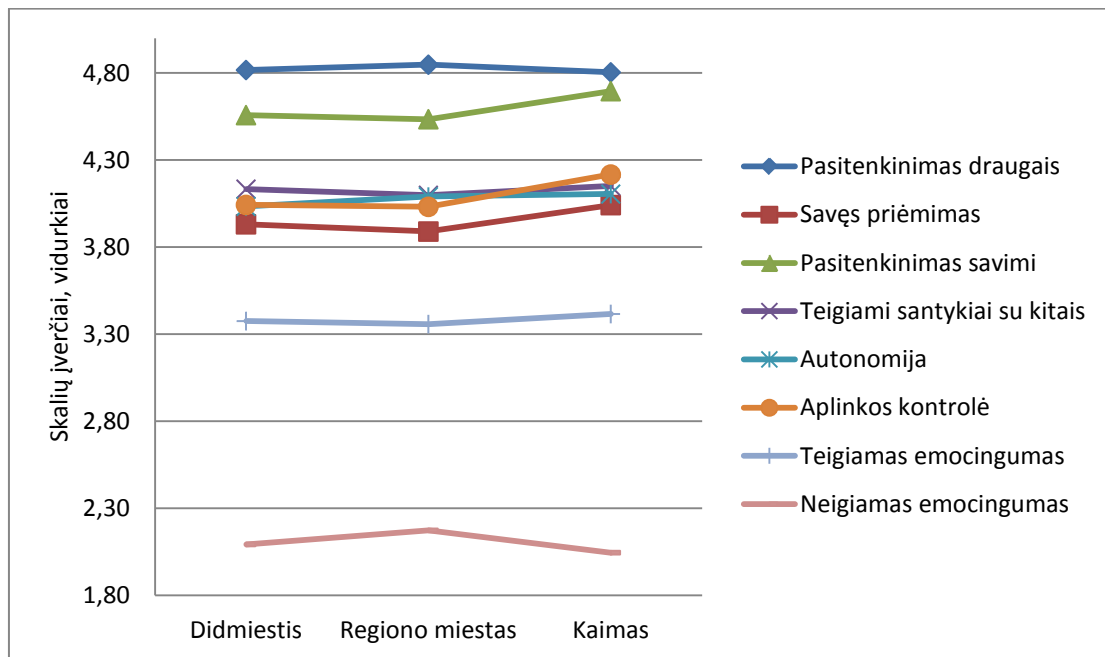
9 pav. Skirtingo amžiaus / klasės mokinių saviaktualizacijos faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

kovariacinių matricų lygybės kriterijus $M=20,556$, $p>0,05$. Taip pat nustatyta, kad yra daugiamatis amžiaus / klasės faktoriaus efektas, Pillai's Trace=0,029; $F(9, 1953)=2,097$, $p<0,05$, t. y. skirtingo amžiaus / klasės mokinių saviaktualizacijos vidurkiai skiriasi, nors $\eta_p^2=0,01$ rodo mažą efektą. Toliau pasitelkus vienfaktorinę dispersinę analizę buvo tiriami kiekvieno saviaktualizacijos faktoriaus komponento vidurkių skirtumai skirtingo amžiaus / klasės grupėse.

Sunku išskirti kokią nors bendrą tendenciją analizuojant saviaktualizacijos faktorių sudarančių skalių įverčių skirtumus tarp amžiaus grupių (8 priedas). Nustatyta, kad aštuoniolikmečių dvyliktokų iš bendrojo lavinimo mokyklų gyvenimo tikslo matmens įverčiai statistiškai reikšmingai didesni už šešiolikmečių / dešimtokų. Nors remiantis vienfaktorine dispersine analize (ANOVA) nustatyta, kad yra statistiškai reikšmingų skirtumų tarp skirtingo amžiaus / klasių grupių pasitenkinimo mokykla lygių, tačiau *post hoc* testais nebuvo nustatyta jokių statistiškai reikšmingų skirtumų.

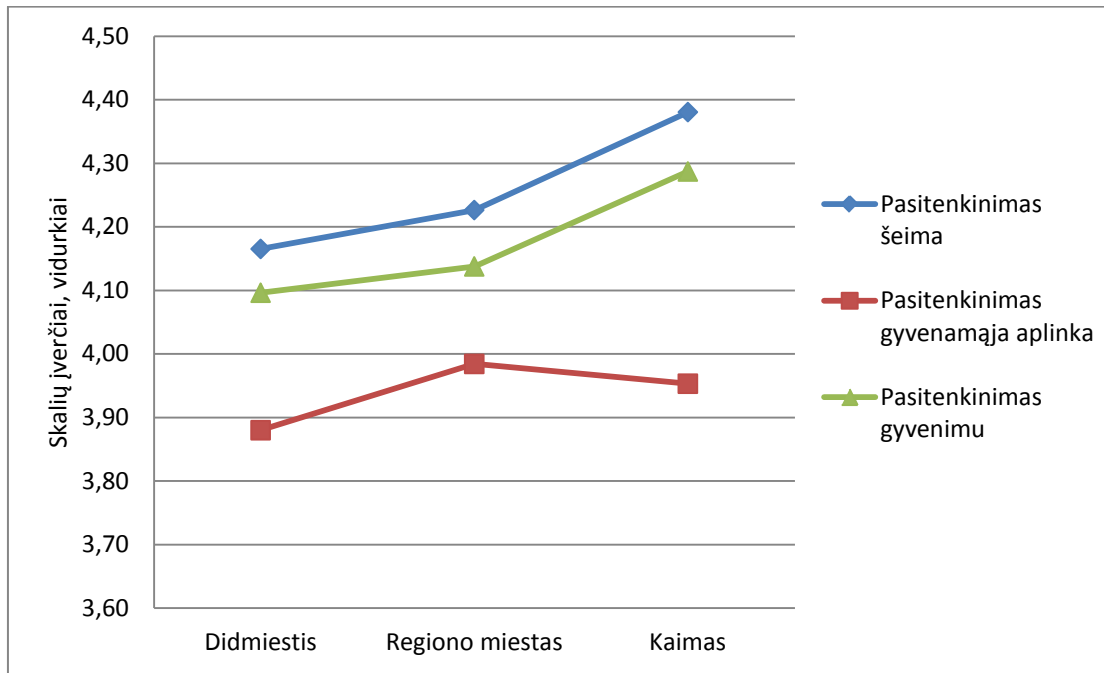
3.4.3. Psichologinė gerovė ir gyvenamoji vieta

Mokinių iš skirtingų gyvenamųjų vietų subjektyvios gerovės faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai grafiškai vaizduojami 10 paveiksle. Atlikus vienfaktorinę daugiamatę dispersinę analizę buvo nustatyta, kad kovariacinės matricos lyginamose grupėse statistiškai reikšmingai nesiskiria, Box kovariacinių matricų lygybės kriterijus $M=95,093$, $p>0,001$. Taip pat nustatyta, kad nėra daugiamačio gyvenamosios vietos faktoriaus efekto, Pillai's Trace=0,035; $F(16, 1290)=1,445$, $p>0,05$, t. y. skirtingose vietose gyvenančių mokinių subjektyvios gerovės vidurkiai nesiskiria. Atsižvelgiant į tai atskirai kiekvienos subjektyvios gerovės komponento vidurkiai nebuvo analizuojami atliekant vienfaktorinę dispersinę analizę tarp grupių, sudarytų remiantis skirtingomis gyvenamosiomis vietomis.

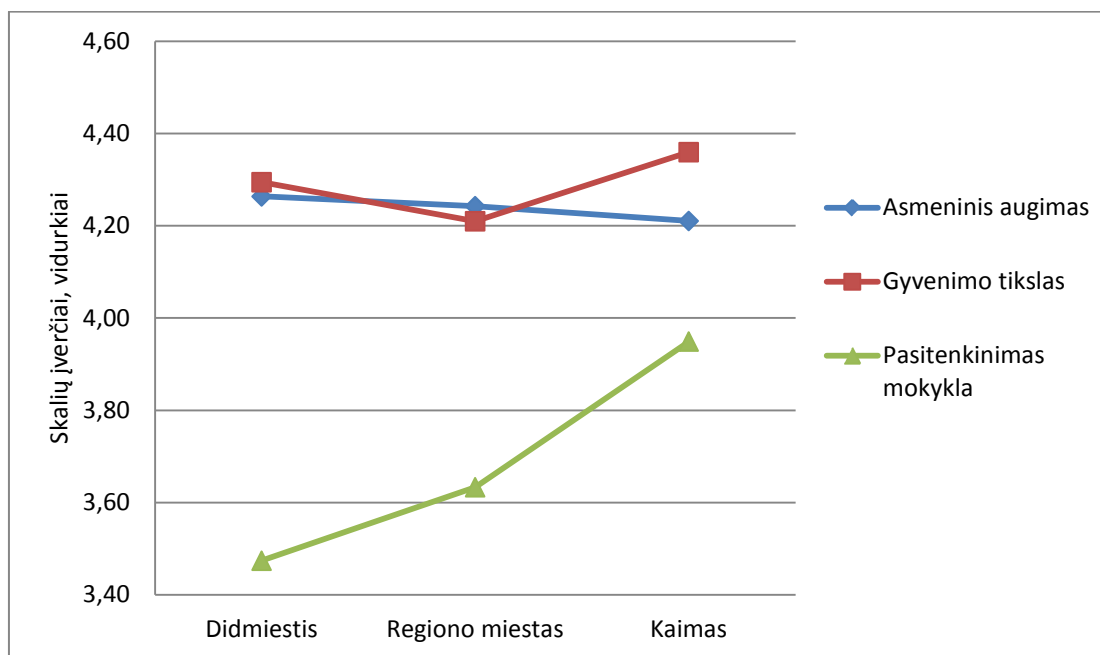
10 pav. Skirtingose gyvenamosiose vietose gyvenančių mokinių subjektyvios gerovės faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

Skirtingo gyventojų tankumo vietose gyvenančių mokinių pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai grafiškai vaizduojami 11 paveiksle. Remiantis vienfaktorine daugiamate dispersine analize nustatyta, kad kovariacinės matricos lyginamose grupėse statistiškai reikšmingai nesiskiria, Box kovariacinių matricų lygybės kriterijus $M=18,151$, $p>0,05$. Taip pat nustatyta, kad nėra daugiamatnio gyvenamosios vietos faktoriaus efekto, Pillai's Trace=0,015; $F(6, 1302)=1,591$, $p>0,05$, t. y. skirtingo gyventojų tankumo vietose gyvenančių mokinių pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu vidurkiai nesiskiria. Atsižvelgiant į tai kiekvieno pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu komponento vidurkiai nebuvo analizuojami atliekant vienfaktorinę dispersinę analizę grupių, sudarytų remiantis skirtingomis gyvenamosiomis vietomis.

11 pav. Skirtingose gyvenamosiose vietose gyvenančių mokinių pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

Skirtingo gyventojų tankumo vietose gyvenančių mokinių saviaktualizacijos faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai grafiškai vaizduojami 12 paveiksle. Atlikus vienfaktorinę daugiamatę dispersinę analizę nustatyta, kad kovariacinės matricos lyginamose grupėse statistiškai reikšmingai nesiskiria, Box kovariacinių matricų lygybės kriterijus $M=17,760$, $p>0,05$. Taip pat nustatyta, kad yra daugiamatis gyvenamosios vietos faktoriaus efektas, Pillai's Trace=0,052; $F(6, 1302)=5,799$, $p<0,001$, t. y. skirtingo gyventojų tankumo vietose gyvenančių mokinių saviaktualizacijos vidurkiai skiriasi, nors $\eta_p^2=0,026$ rodo mažą efektą. Toliau atliekant vienfaktorinę dispersinę analizę buvo tiriami kiekvieno saviaktualizacijos komponento vidurkių skirtumai tarp mokinių grupių iš skirtingų gyvenamųjų vietų.

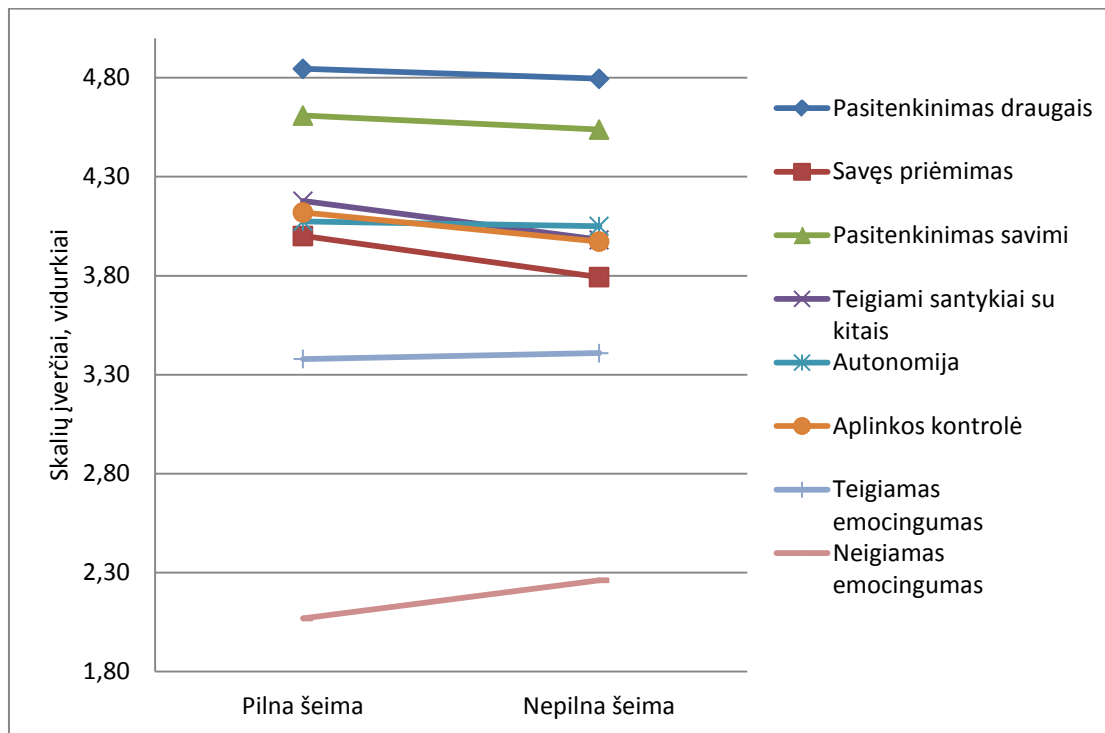
12 pav. Skirtingose gyvenamosiose vietose gyvenančių mokinių saviaktualizacijos faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

Pagal asmeninio augimo ir gyvenimo tikslo matmenis nebuvo nustatyta jokių statistiškai reikšmingų skirtumų tarp grupių, sudarytų pagal gyvenamąją vietą (9 priedas). Tai rodo, kad visi mokiniai turi panašių tikslų ir siekių, kurie suteikia gyvenimui prasmę ir raidos jausmą. Kaimo vietovėje gyvenančių mokinių pasitenkinimas mokykla statistiškai reikšmingai didesnis už mokinių, gyvenančių regiono miestuose ir didmiesčiuose. Reikia atkreipti dėmesį, kad didmiesčiuose gyvenančių mokinių pasitenkinimo mokykla vidurkis yra mažiausias ir žemiau skalės teorinio vidurkio. Kadangi pasitenkinimo mokykla skalė leidžia įvertinti bendrą pasitenkinimą arba nepasitenkinimą mokykla, bandant suprasti, ar tai galėjo būti susiję su mokymosi sėkmės skirtumais, atlikti papildomi skaičiavimai. Vienfaktorinės dispersinės analizės (ANOVA) rezultatai rodo, kad skirtingose vietose gyvenančių mokinių mokymosi sėkmės vidurkiai statistiškai reikšmingai skiriasi ($F(2,622)=4,92$, $p<0,01$). *Post hoc* Tukey HSD kriterijumi nustatyta, kad kaime gyvenančių mokinių pažymių vidurkis ($\text{Vid.}\pm\text{SD}=7,87\pm 1,33$) statistiškai reikšmingai aukštesnis už gyvenančių didmiesčiuose ($\text{Vid.}\pm\text{SD}=7,48\pm 1,26$), o nuo gyvenančių regiono mieste ($\text{Vid.}\pm\text{SD}=7,73\pm 1,27$)

statistiškai reikšmingai nesiskiria. Vadinasi, nustatyti statistiškai reikšmingi skirtingose vietose gyvenančių mokinių pasitenkinimo mokykla lygio skirtumai negali būti paaiškinti vien mokymosi sėkmės skirtumais.

3.4.4. Psichologinė gerovė ir šeimos sudėtis

Duomenys apie tiriamųjų šeimos sudėtį pateikiami 10 priede. Iš tiriamųjų, kurie gyvena su vienu iš tėvų – 122 (18,6 proc.) pažymėjo gyvenantys tik su motina, likę 8 (1,2 proc.) – tik su tėvu. Pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių mokinių subjektyvios gerovės faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai grafiškai vaizduojami 13 paveiksle. Vienfaktorinė daugiamačė dispersinė analizė leido nustatyti, kad kovariacinės matricos lyginamose grupėse statistiškai reikšmingai nesiskiria, Box kovariacinių matricų lygybės kriterijus $M=58,456$, $p>0,001$. Taip pat nustatyta, kad yra daugiamačis šeimos sudėties faktoriaus efektas, Hotelling's Trace=0,034; $F(8, 612)=2,581$, $p<0,01$, t. y. pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių mokinių subjektyvios gerovės vidurkiai skiriasi, nors $\eta_p^2=0,033$ rodo mažą efektą. Toliau remiantis vienfaktorine dispersine analize buvo tiriami su abiem tėvais ir tik su vienu iš tėvų gyvenančių mokinių grupių kiekvieno subjektyvios gerovės komponento vidurkių skirtumai.

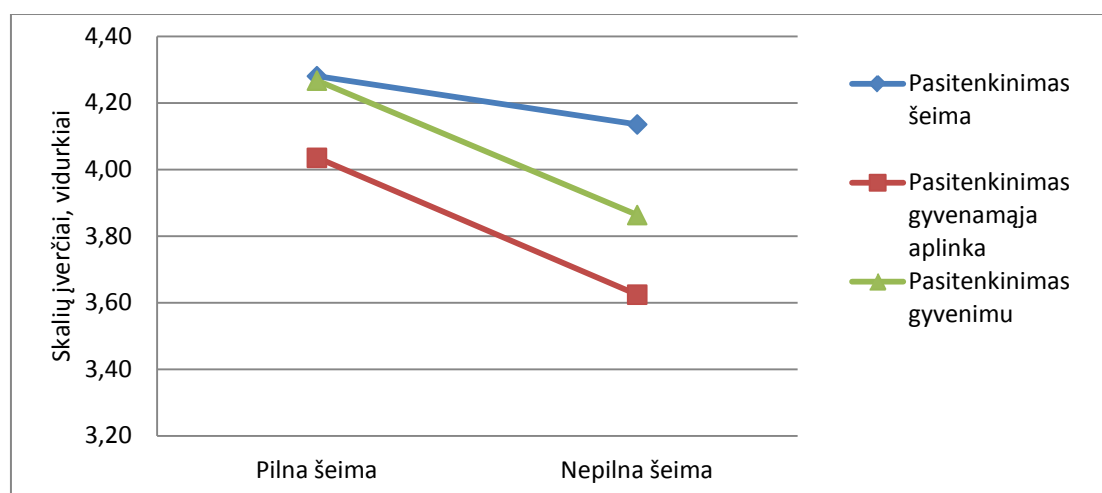

13 pav. Pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių mokinių subjektyvios gerovės faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

Peržvelgus subjektyvios gerovės faktoriaus skalių įverčių statistiškai reikšmingus vidurkių skirtumus tarp grupių, sudarytų remiantis paauglių šeimos sudėtimi (10 priedas), matoma, kad pilnose šeimose gyvenančių paauglių subjektyvios gerovės rodikliai yra aukštesni už gyvenančių nepilnose šeimose, t. y. su vienu iš tėvų. Konkrečiai savęs priėmimo, teigiamų santykių su kitais ir aplinkos kontrolės skalių įverčiai pilnose šeimose gyvenančių paauglių yra aukštesni už gyvenančių nepilnose šeimose, o neigiamo emocingumo skalės – statistiškai reikšmingai mažesni. Paaugliai iš pilnų šeimų save vertina teigiamiau, geba užmegzti teigiamus santykius su kitais, labiau geba susidoroti su kompleksiniais kasdienio gyvenimo reikalavimais ir pritaikyti aplinką savo poreikiams, taip pat patiria mažiau neigiamų emocijų nei nepilnose šeimose gyvenantys paaugliai.

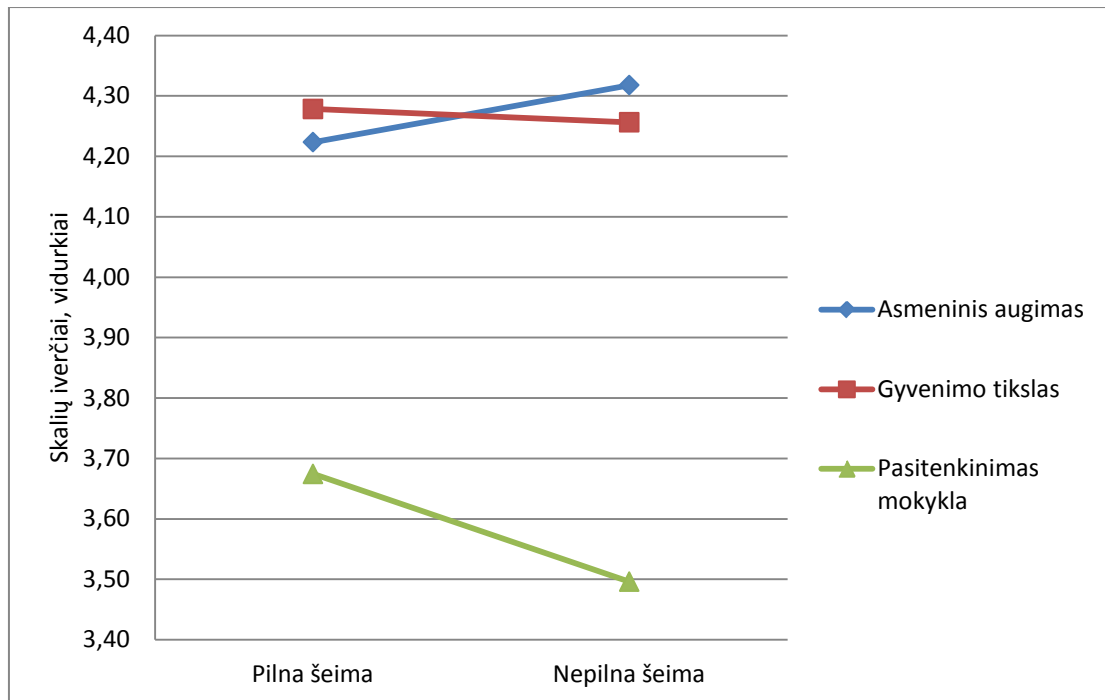
Pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių mokinių pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai grafiškai vaizduojami 14 paveiksle. Vienfaktorinė daugiamatė dispersinė analizė leido nustatyti, kad kovariacinės matricos lyginamose grupėse statistiškai reikšmingai nesiskiria, Box kovariacinių matricų lygybės kriterijus $M=15,529$, $p>0,001$. Taip pat nustatyta, kad yra daugiamatis šeimos sudėties faktoriaus efektas, Hotelling's Trace= $0,049$; $F(3, 617)=10,112$, $p<0,001$, t. y. pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių mokinių pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu vidurkiai skiriasi, nors $\eta_p^2=0,047$ rodo mažą efektą. Toliau atliekant vienfaktorinę dispersinę analizę buvo tiriami mokinių grupių, gyvenančių su abiem tėvais ir tik su vienu iš tėvų, kiekvieno pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu komponento vidurkių skirtumai.

Pateiktoje 10 priede lentelėje matome, kad pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus rodikliai mokinių, gyvenančių pilnose šeimose, yra aukštesni už mokinių iš nepilnų šeimų. Gyvenančių su abiem tėvais mokinių pasitenkinimas gyvenamąja aplinka ir gyvenimu statistiškai reikšmingai didesnis už mokinių, gyvenančių su vienu iš tėvų.

14 pav. Pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių mokinių pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

Pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių mokinių saviaktualizacijos faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai grafiškai vaizduojami 15 paveiksle.

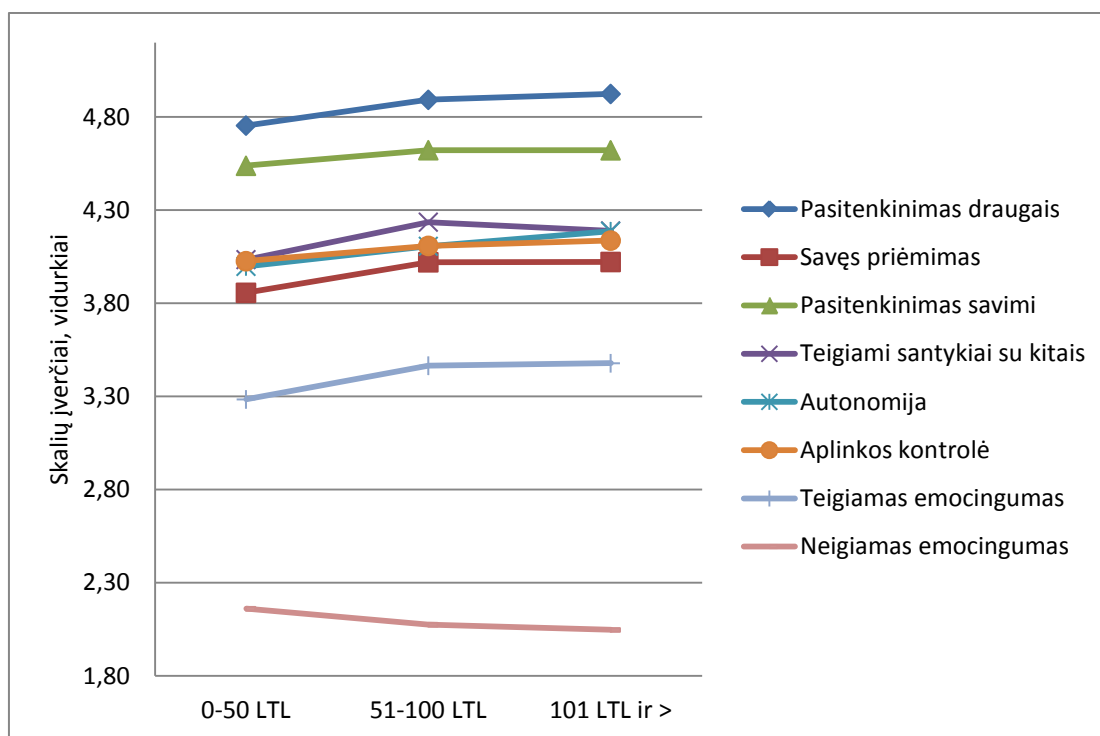

15 pav. Pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių mokinių saviaktualizacijos faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

Remiantis vienfaktorine daugiamate dispersine analize nustatyta, kad kovariacinės matricos lyginamose grupėse statistiškai reikšmingai nesiskiria, Box kovariacinių matricų lygybės kriterijus $M=15,348$, $p>0,001$. Taip pat nustatyta, kad yra daugiamatis šeimos sudėties faktoriaus efektas, Hotelling's Trace=0,015; $F(3, 617)=3,029$, $p<0,05$, t. y. pilnose ir nepilnose šeimose gyvenančių mokinių saviaktualizacijos vidurkiai skiriasi. Efekto dydis yra mažas $\eta_p^2=0,015$. Toliau atliekant vienfaktorinę dispersinę analizę buvo tiriami su abiem tėvais ir tik su vienu iš tėvų gyvenančių mokinių grupių kiekvieno saviaktualizacijos komponento vidurkių skirtumai, tačiau statistiškai reikšmingų skirtumų nerasta (10 priedas). Tai rodo, kad tikslo siekimas, raida ir savirealizacija bei pasitenkinimas mokykla nėra susiję su šeimos sudėtimi.

3.4.5. Psichologinė gerovė ir ekonominiai ištekliai

Skirtingų ekonominių išteklių turinčių mokinių subjektyvios gerovės faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai grafiškai vaizduojami 16 paveiksle. Atlikus vienfaktorinę daugiamatę dispersinę analizę nustatyta, kad kovariacinės matricos lyginamų grupių statistiškai reikšmingai nesiskiria, Box kovariacinių matricų lygybės kriterijus $M=96,806$, $p>0,001$. Taip pat nustatyta, kad yra daugiamatis ekonominių išteklių faktoriaus efektas, Pillai's Trace=0,044; $F(16, 1280)=1,803$, $p<0,05$, t. y. skirtingą pinigų kiekį smulkioms išlaidoms per mėnesį gaunančių mokinių subjektyvios gerovės vidurkiai skiriasi, nors $\eta_p^2=0,022$ rodo mažą efektą.

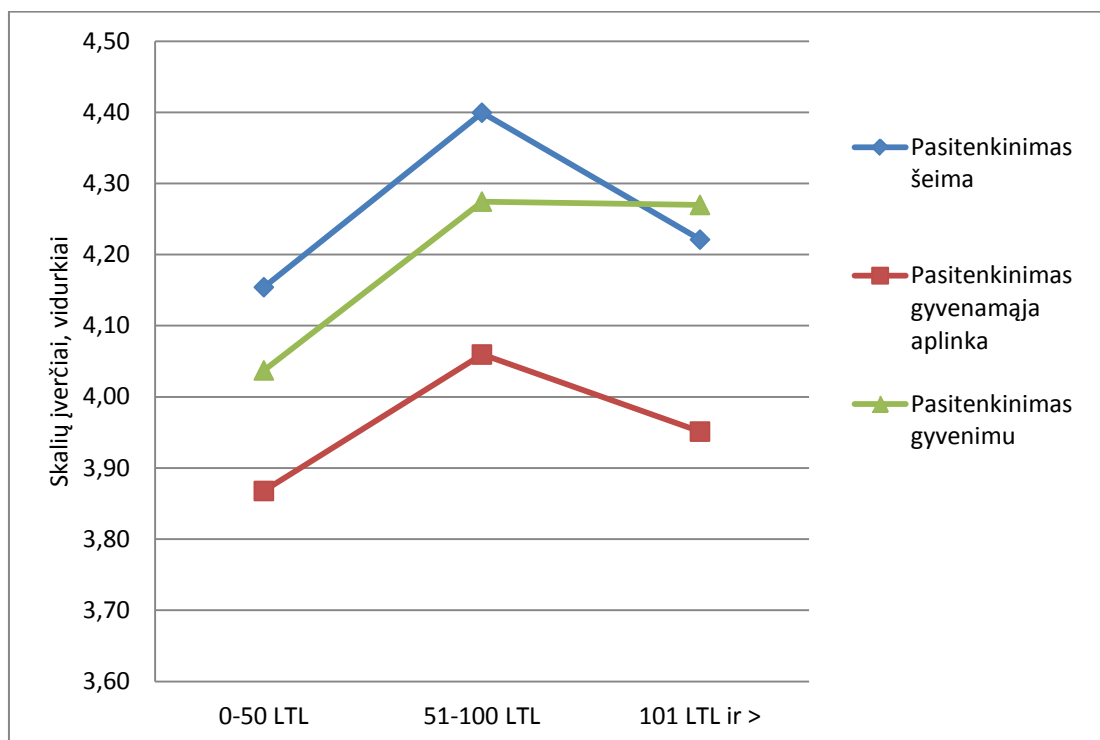

16 pav. Skirtingus ekonominius išteklius turinčių mokinių subjektyvios gerovės faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

Toliau vienfaktorinės dispersinės analizės pagalba buvo analizuojami skirtingus ekonominius išteklius turinčių mokinių grupių kiekvieno subjektyvios gerovės komponento vidurkių skirtumai. Pateiktoje 11 priede

lentelėje peržvelgus skirtingus ekonominius išteklius turinčių mokinių grupių vidurkius matoma tendencija, kad mokinių, gaunančių 0 - 50 LTL smulkioms išlaidoms per mėnesį, įverčiai yra mažesni nei gaunančių daugiau pinigų. Statistiškai reikšmingi skirtumai nustatyti tarp pasitenkinimo draugais, savęs priėmimo, teigiamų santykių su kitais, autonomijos ir teigiamo emocingumo skalių skirtingų ekonominių išteklių mokinių grupių vidurkių. Per mėnesį smulkioms išlaidoms gaunančių 0-50 LTL mokinių pasitenkinimo draugais ir autonomijos skalių įverčiai yra mažesni už mokinių, gaunančių daugiau kaip 101 LTL per mėnesį, tačiau statistiškai reikšmingai nesiskiria nuo gaunančių 51-100 LTL. O savęs priėmimo ir teigiamų santykių su kitais skalių vidurkiai mažiausius ekonominius išteklius turinčių mokinių mažesni už gaunančių 51-100 LTL per mėnesį. teigiamo emocingumo skalės vidurkiai 0-50 LTL per mėnesį iš tėvų gaunančių mokinių statistiškai reikšmingai mažesni už mokinių, gaunančių 51-100 LTL ir daugiau nei 101 LTL per mėnesį.

Skirtingų ekonominių išteklių turinčių mokinių pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai grafiškai vaizduojami 17 paveiksle. Atlikus vienfaktorinę daugiamatę dispersinę analizę nustatyta, kad Box kovariacinių matricių lygybės kriterijus $M=15,277$, $p>0,05$, jis rodo, kad kovariacinės matricos lyginamų grupių statistiškai reikšmingai nesiskiria. Taip pat nustatyta, kad yra daugiamatis ekonominių išteklių faktoriaus efektas, Pillai's Trace=0,026; $F(6, 1292)=2,881$, $p<0,01$, t. y. skirtingą pinigų kiekį smulkioms išlaidoms per mėnesį gaunančių mokinių pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu vidurkiai skiriasi, nors $\eta_p^2=0,013$ rodo mažą efektą. Toliau atliekant vienfaktorinę dispersinę analizę analizuota, kokie yra skirtingus ekonominius išteklius turinčių mokinių grupių kiekvieno pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu komponento vidurkių skirtumai.

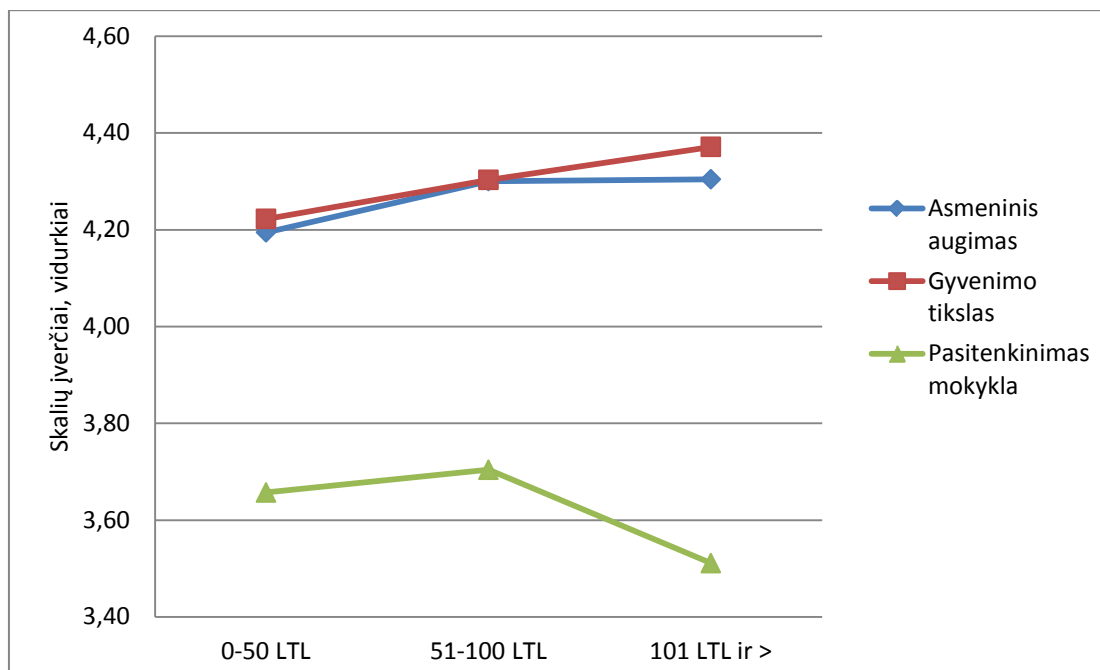

17 pav. Skirtingus ekonominius išteklius turinčių mokinių pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

Analizuojant pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus skalių vidurkius nustatoma tokia pat tendencija kaip ir subjektyvios gerovės faktoriaus, kad 0-50 LTL per mėnesį iš tėvų gaunančių mokinių įverčiai yra žemesni už mokinių iš kitų grupių. Pateiktoje 11 priede lentelėje matoma, kad nustatyti statistiškai reikšmingi skirtingų ekonominių išteklių grupėms priklausančių mokinių pasitenkinimo šeima ir gyvenimu skalių vidurkių skirtumai. Mokinių, pažymėjusių, kad gauna 0-50 LTL smulkioms išlaidoms per mėnesį, pasitenkinimo šeima skalės vidurkiai mažesni už mokinių, kurie gauna nuo 51-100 LTL per mėnesį. Mažiausius ekonominius išteklius turinčių mokinių (0-50 LTL) pasitenkinimo gyvenimu skalės vidurkiai mažesni už mokinių gaunančių daugiau kaip 51 LTL per mėnesį.

Mokinių, turinčių skirtingus ekonominius išteklius, saviaktualizacijos faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai grafiškai pavaizduoti 18 paveiksle. Atlikus vienfaktorinę daugiamatę dispersinę analizę buvo nustatyta, kad

kovariacinės matricos lyginamų grupių statistiškai reikšmingai nesiskiria, Box kovariacinių matricų lygybės kriterijus $M=9,058$, $p>0,05$. Taip pat nustatyta, kad yra daugiamatis ekonominių išteklių faktoriaus efektas, Pillai's Trace=0,022; $F(6, 1292)=2,402$, $p<0,05$, t. y. skirtingą pinigų kiekį smulkioms išlaidoms per mėnesį gaunančių mokinių saviaktualizacijos vidurkiai skiriasi. $\eta_p^2=0,011$ rodo mažą efektą.

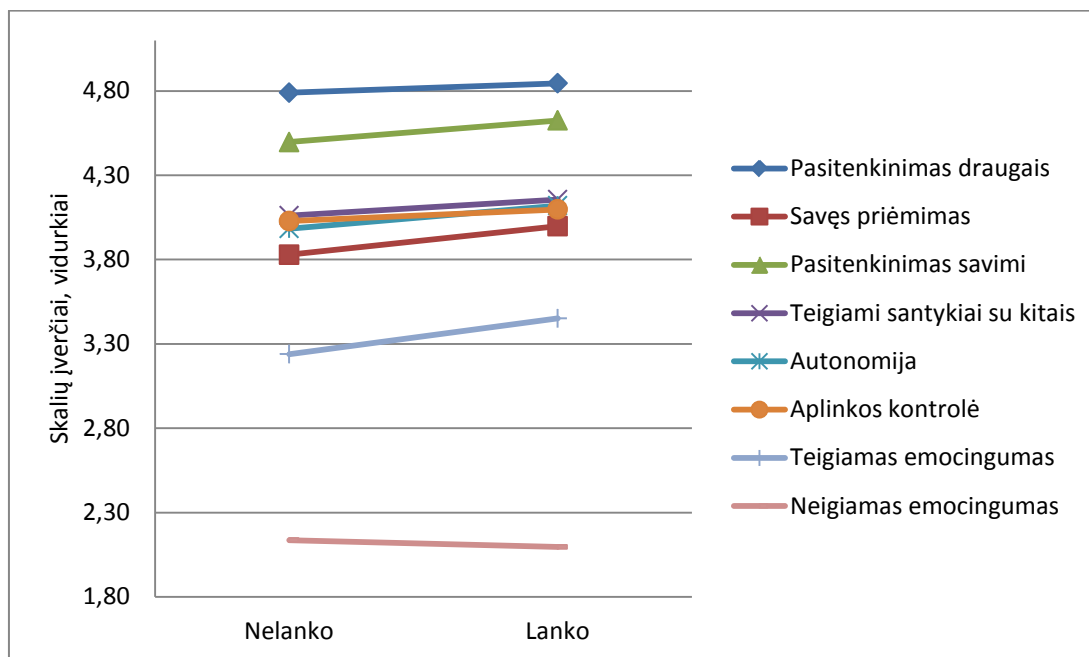

18 pav. Skirtingus ekonominius išteklius turinčių mokinių saviaktualizacijos faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

Toliau remiantis vienfaktorine dispersine analize tiriant įvairius ekonominius išteklius turinčių mokinių grupių kiekvieno saviaktualizacijos komponentės vidurkių skirtumus (11 priedas), nebuvo nustatyta jokių statistiškai reikšmingų skirtumų. Visų mokinių grupių, neatsižvelgiant į gaunamų pinigų kiekį smulkioms išlaidoms per mėnesį, asmeninio augimo, gyvenimo tikslo ir pasitenkinimo mokykla skalių įverčių vidurkiai yra labai panašaus lygio. Vadinasi, atskirai saviaktualizacijos faktoriaus komponentai nėra susiję su gaunamomis iš tėvų smulkioms išlaidoms per mėnesį pajamomis.

3.4.6. Psichologinė gerovė ir popamokinė veikla

Popamokinės veiklos užsiėmimus lankančių ir nelankančių mokinių subjektyvios gerovės faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai grafiškai vaizduojami 19 paveiksle. Atlikus vienfaktorinę daugiamatę dispersinę analizę buvo nustatyta, kad kovariacinės matricos lyginamų grupių statistiškai reikšmingai nesiskiria, Box kovariacinių matricų lygybės kriterijus $M=37,296$, $p>0,05$. Taip pat nustatyta, kad yra daugiamatis popamokinės veiklos faktoriaus efektas, Hotelling's Trace= $0,044$; $F(8, 643)=3,522$, $p<0,01$, t. y. popamokinės veiklos užsiėmimus lankančių ir nelankančių mokinių subjektyvios gerovės vidurkiai

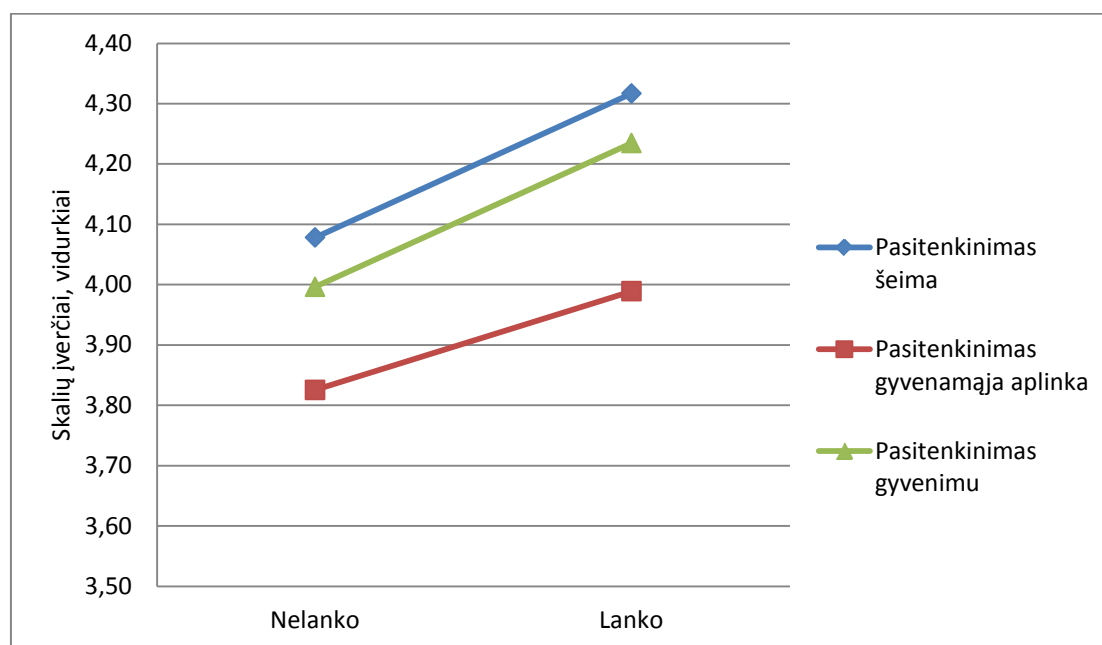

19 pav. Popamokinės veiklos užsiėmimus lankančių ir nelankančių mokinių subjektyvios gerovės faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

skiriasi, nors efekto dydis mažas, $\eta_p^2=0,042$. Toliau pasitelkus vienfaktorinę dispersinę analizę buvo tiriami popamokinės veiklos užsiėmimus lankančių ir nelankančių mokinių grupių kiekvieno subjektyvios gerovės komponento vidurkių skirtumai.

Peržvelgus subjektyvios gerovės faktorių sudarančių skalių vidurkius (12 priedas) pastebima tendencija, kad nedalyvaujančių popamokinėje veikloje mokinių subjektyvios gerovės rodikliai yra žemesni už dalyvaujančių. Toks skirtumas pasiekė statistiškai reikšmingą lygmenį savęs priėmimo, pasitenkinimo savimi, autonomijos ir teigiamo emocingumo skalėse.

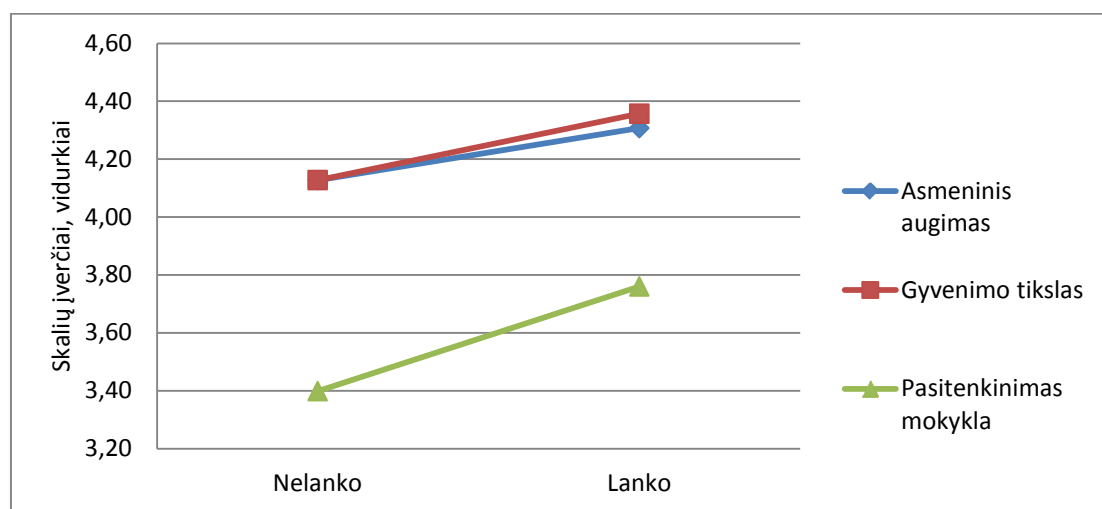
Popamokinės veiklos užsiėmimus lankančių ir nelankančių mokinių pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai grafiškai vaizduojami 20 paveiksle. Atlikus vienfaktorinę daugiamatę dispersinę analizę buvo nustatyta, kad kovariacinės matricos lyginamų grupių statistiškai reikšmingai nesiskiria, Box kovariacinių matricių lygybės kriterijus $M=9,279$, $p>0,05$. Taip pat nustatyta, kad yra daugiamatis popamokinės veiklos faktoriaus efektas, Hotelling's Trace=0,021; $F(3, 649)=4,627$, $p<0,01$, t. y. popamokinės veiklos užsiėmimus lankančių ir nelankančių mokinių pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu vidurkiai skiriasi. $\eta_p^2=0,021$ rodo mažą efektą. Toliau atliekant vienfaktorinę dispersinę analizę

20 pav. Popamokinės veiklos užsiėmimus lankančių ir nelankančių mokinių pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

buvo nustatyta, kad kiekvieno pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu komponento popamokinės veiklos užsiėmimus lankančių ir nelankančių mokinių grupių vidurkiai statistiškai reikšmingai skiriasi (12 priedas). Mokinių, lankančių popamokinės veiklos užsiėmimus, pasitenkinimo šeima, gyvenamąja aplinka ir gyvenimu vidurkiai didesni už mokinių, nelankančių popamokinės veiklos užsiėmimų.

Popamokinės veiklos užsiėmimus lankančių ir nelankančių mokinių saviaktualizacijos faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai grafiškai vaizduojami 21 paveiksle. Atlikus vienfaktorinę daugiamatę dispersinę analizę buvo nustatyta, kad kovariacinės matricos lyginamų grupių statistiškai reikšmingai nesiskiria, Box kovariacinių matricų lygybės kriterijus $M=9,359$, $p>0,05$. Taip pat nustatyta, kad yra daugiamatis popamokinės veiklos faktoriaus efektas, Hotelling's Trace=0,046; $F(3, 649)=9,932$, $p<0,001$, t. y. popamokinės veiklos užsiėmimus lankančių ir nelankančių mokinių saviaktualizacijos vidurkiai skiriasi. Efekto dydis $\eta_p^2=0,044$ yra mažas.

21 pav. Popamokinės veiklos užsiėmimus lankančių ir nelankančių mokinių saviaktualizacijos faktoriaus komponentų įverčių vidurkiai

Toliau atliekant vienfaktorinę dispersinę analizę buvo tiriami kiekvieno saviaktualizacijos komponento vidurkių skirtumai popamokinės veiklos užsiėmimus lankančių ir jų nelankančių mokinių grupėse. Pateiktoje 12

priede lentelėje matome, kad visų saviaktualizacijos faktorių sudarančių skalių įverčiai statistiškai reikšmingai skiriasi. Mokinių, lankančių popamokinės veiklos užsiėmimus, asmeninio augimo, gyvenimo tikslo ir pasitenkinimo mokykla skalių vidurkiai didesni už nelankančiųjų popamokinės veiklos užsiėmimų.

3.5. Sociodemografinių ir asmenybės kintamųjų reikšmės prognozuojant psichologinę gerovę analizė

Siekiant nustatyti specifines kiekvieno psichologinės gerovės matmens ir sociodemografinių bei asmenybės kintamųjų sąsajas buvo atlikta daugialypė tiesinė hierarchinė regresija *Enter* metodu. Kiekvienam iš keturiolikos priklausomų kintamųjų (autonomija, asmeninis augimas, savęs priėmimas, gyvenimo tikslas, aplinkos kontrolė, teigiami santykiai su kitais, pasitenkinimas gyvenamąją aplinką, savimi, gyvenimu, šeima, draugais, mokykla, teigiamas ir neigiamas emocingumas) buvo sudarytos atskiros tiesinės regresijos lygtys. Nepriklausomi kintamieji į regresijos modelį buvo įtraukiami trimis žingsniais. Pirmuoju žingsniu įtrauktų nepriklausomų kintamųjų bloką sudarė visi sociodemografiniai kintamieji: lytis (merginos), amžius / klasė (10 klasė, 12 klasė, profesinės mokyklos mokiniai), gyvenamoji vieta (didmiestis, regiono miestas), mokymosi sėkmė, šeimos sudėtis (pilna šeima), ekonominiai ištekliai (51-100 LTL, 101 LTL ir daugiau), dalyvavimas popamokinėje veikloje (dalyvaujantys). Antruoju žingsniu įtrauktų nepriklausomų kintamųjų bloką sudarė didžiojo penketo asmenybės bruožai: ekstraversiškumas, sutariamumas, sąmoningumas, atvirumas patirčiai, neurotiškumas. Trečiuoju žingsniu į regresijos modelį buvo įtrauktas vienintelis nepriklausomas kintamasis – kontrolės lokusas. Hierarchinė regresija leidžia įvertinti kiek priklausomo kintamojo dispersijos paaiškina vienas ar naujas nepriklausomų kintamųjų blokas, ir kokia yra pridėtinė paaiškinamoji vertė, atsižvelgiant į anksčiau įtrauktų nepriklausomų kintamųjų paaiškinamąją dalį (Garson, 2009).

Siekiant įvertinti sociodemografinių ir asmenybės kintamųjų reikšmes prognozuojant bendrus psichologinės gerovės faktorių rodiklius, buvo apskaičiuoti atitinkami išvestiniai rodikliai ir atlikti papildomi hierarchinės regresijos skaičiavimai. Prieš atliekant regresinius skaičiavimus atitinkamų išvestinių psichologinės gerovės faktorių įverčiai buvo apskaičiuoti prieš tai standartizavus visų keturiolikos psichologinės gerovės skalių įverčių vidurkius. Visa hierarchinės regresijos skaičiavimų eiga buvo tokia pati kaip ir prognozuojant atskirus psichologinės gerovės komponentus. Gauti rezultatai yra pateikiami pritačius visų atitinkamo psichologinės gerovės faktoriaus komponentų hierarchinės regresijos rezultatus.

3.5.1. Subjektyvios gerovės faktorius

Toliau yra pristatomi kiekvieno subjektyvios gerovės faktoriaus komponento gauti hierarchinių regresijų modelių rezultatai. Subjektyvios gerovės faktoriaus komponentų galutiniuose regresijos modeliuose statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų skaičius svyruoja nuo keturių (pasitenkinimas draugais ir neigiamas emocijumas) iki septynių (aplinkos kontrolė ir teigiamas emocijumas), kurie paaiškino nuo mažiausiai 15,9 proc. pasitenkinimo draugais iki daugiausiai 33,4 proc. teigiamo emocijumo skalių dispersijos.

3.5.1.1. Pasitenkinimas draugais

Iš 10 lentelės matome, kad sociodemografinių kintamųjų įtraukimas į regresinį modelį leido paaiškinti tik 2,4 proc. pasitenkinimo draugais dispersijos ir statistiškai reikšmingai nepagerino pasitenkinimo draugais prognozavimą, $F(11, 567)=1,293$, $p>0,05$. Antruoju žingsniu įvesti didžiojo penketo asmenybės bruožai, kontroliuojant sociodemografinius kintamuosius, papildomai paaiškino 12,5 proc. skalės dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino pasitenkinimo draugais prognozavimą $F(16, 562)=6,158$, $p<0,001$.

10 lentelė. Hierarchinės regresinės analizės kintamųjų, prognozuojančių pasitenkinimą draugais, suvestinė lentelė

Kintamasis	Modelis 1			Modelis 2			Modelis 3		
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β
Konstanta	4,527	,220		2,988	,305		2,691	,325	
Lytis (merginos)	,112	,065	,078	,056	,064	,039	,068	,064	,047
10 klasė / 16 m.	-,038	,078	-,025	,003	,074	,002	,009	,073	,006
12 klasė / 18 m.	-,042	,078	-,028	,025	,074	,017	,019	,074	,012
Prof. mokyklos/ 18 m.	,031	,143	,010	,073	,136	,024	,088	,135	,029
Gyvenamoji vieta (didmiestis)	-,018	,084	-,012	,037	,080	,026	,032	,079	,022
Gyvenamoji vieta (regiono miestas)	,030	,081	,021	,106	,077	,072	,097	,077	,066
Mokymosi sėkmė	,022	,026	,040	,023	,026	,042	,007	,027	,013
Pilna šeima	,027	,074	,015	-,021	,070	-,012	-,004	,070	-,002
51–100 LTL	,163	,072	,102*	,092	,069	,058	,095	,068	,059
101 LTL ir daugiau	,181	,078	,105*	,162	,075	,094*	,163	,075	,094*
Lanko popamokinės veiklos užsiėmimus	-,008	,065	-,005	-,055	,061	-,037	-,054	,061	-,036
Ekstraversiškumas				,403	,051	,369***	,392	,051	,358***
Sutarimas				-,017	,063	-,014	-,010	,063	-,008
Sąmoningumas				,046	,060	,041	,042	,060	,038
Atvirumas patirčiai				-,107	,069	-,081	-,118	,069	-,089
Neurotiškumas				,112	,047	,104*	,106	,047	,098*
Kontrolės lokusas							,123	,048	,105*
R^2	,024			,149			,159		
ΔR^2	,024			,125***			,01*		

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$

11 lentelė. Hierarchinės regresinės analizės kintamųjų, prognozuojančių savęs priėmimą, suvestinė lentelė

Kintamasis	Modelis 1			Modelis 2			Modelis 3		
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>
Konstanta	3,426	,215		1,157	,285		,810	,303	
Lytis (merginos)	-,125	,063	-,087*	-,136	,060	-,095*	-,123	,060	-,085*
10 klasė / 16 m.	-,157	,076	-,104*	-,095	,069	-,063	-,088	,068	-,058
12 klasė / 18 m.	-,066	,076	-,044	,010	,069	,006	,002	,069	,001
Prof. Mokyklos/ 18 m.	-,196	,140	-,066	-,137	,127	-,046	-,120	,126	-,040
Gyvenamoji vieta (didmiestis)	-,053	,082	-,037	-,009	,074	-,006	-,015	,074	-,011
Gyvenamoji vieta (regiono miestas)	-,171	,079	-,117*	-,113	,072	-,077	-,123	,071	-,084
Mokymosi sėkmė	,070	,025	,126**	,029	,024	,053	,011	,025	,020
Pilna šeima	,151	,072	,086*	,097	,065	,055	,116	,065	,067
51-100 LTL	,148	,070	,093*	,118	,064	,074	,122	,064	,076
101 LTL ir daugiau	,159	,076	,092*	,189	,070	,110**	,190	,070	,110**
Lanko popamokinę veiklą	,055	,063	,037	,020	,057	,014	,021	,057	,014
Ekstraversiškumas				,286	,048	,263***	,273	,048	,251***
Sutarimas				-,063	,059	-,050	-,053	,058	-,043
Sąmoningumas				,084	,056	,075	,079	,056	,071
Atvirumas patirčiai				,197	,064	,149**	,184	,064	,139**
Neurotiškumas				,219	,044	,204***	,212	,044	,197***
Kontrolės lokusas							,144	,045	,124**
R^2	,065			,251			,264		
ΔR^2	,065***			,185***			,013**		

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$

Asmenybės bruožų įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,15$ yra vertinamas kaip vidutinis. Paskutiniu žingsniu į regresinį modelį buvo įtrauktas kontrolės lokusas. Jis, kontroliuojant sociodemografinius ir Didžiojo penketo asmenybės bruožus, paaiškino papildomai 1 proc. pasitenkinimo draugais skalės dispersijos. Šis ΔR^2 pokytis buvo statistiškai reikšmingas $F(1,561)=6,533$, $p<0,05$. Kontrolės lokuso įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,01$ yra vertinamas kaip realiai nepastebimas. Galutinis pasitenkinimo draugais regresijos modelis paaiškino 15,9 proc. skalės dispersijos. Efekto dydis $f^2=0,19$, yra vertinamas kaip vidutinis. Iš keturių statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų (ekstraversiškumas, neurotiškumas, kontrolės lokusas ir ekonominiai ištekliai (101 LTL ir daugiau)), teigiamai susijusių su pasitenkinimu draugais, stipriausiai susijęs yra ekstraversiškumas ($\beta=0,358$).

3.5.1.2. Savęs priėmimas

Iš 11 lentelės matome, kad sociodemografinių kintamųjų įtraukimas į regresinį modelį leido paaiškinti 6,5 proc. savęs priėmimo dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino savęs priėmimo prognozavimą, $F(11, 567)=3,606$, $p<0,001$. Antruoju žingsniu įtraukti didžiojo penketo asmenybės bruožai, kontroliuojant sociodemografinius kintamuosius, papildomai paaiškino 18,5 proc. skalės dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino savęs priėmimo prognozavimą $F(16, 562)=4,563$, $p<0,001$. Asmenybės bruožų įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,25$ yra vertinamas kaip vidutinis. Paskutiniu žingsniu į regresinį modelį buvo įtrauktas kontrolės lokusas. Jis, kontroliuojant sociodemografinius ir Didžiojo penketo asmenybės bruožus, papildomai paaiškino 1,3 proc. savęs priėmimo skalės dispersijos. Šis ΔR^2 pokytis buvo statistiškai reikšmingas $F(1,561)=10,257$, $p<0,01$. Kontrolės lokuso įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,02$, yra vertinamas kaip mažas. Galutinis savęs priėmimo regresijos modelis paaiškino 26,4 proc. skalės dispersijos. Efekto dydis $f^2=0,36$, yra vertinamas kaip didelis.

Iš šešių statistiškai reikšmingai prognozuojančių kintamųjų (ekstraversiškumas, neurotiškumas, atvirumas patirčiai, kontrolės lokusas, ekonominiai ištekliai (101 LTL ir daugiau) ir lytis (merginos)), iš kurių tik lyties (merginos) kintamasis yra neigiamai susijęs su savęs priėmimu, stipriausiai susijęs yra ekstraversiškumas ($\beta=0,251$). Fiksavus visus reikšmingus prognostinius kintamuosius merginų savęs priėmimo įverčiai mažesni už vaikinų.

3.5.1.3. Pasitenkinimas savimi

Iš 12 lentelės matome, kad sociodemografinių kintamųjų įtraukimas į regresinį modelį leido paaiškinti tik 2,3 proc. pasitenkinimo savimi dispersijos ir statistiškai reikšmingai nepagerino pasitenkinimo savimi prognozavimo, $F(11, 567)=1,227$, $p>0,05$. Antruoju žingsniu įtraukti didžiojo penketo asmenybės bruožai, kontroliuojant sociodemografinius kintamuosius, papildomai paaiškino 26,4 proc. skalės dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino pasitenkinimo savimi prognozavimą $F(16, 562)=14,138$, $p<0,001$. Asmenybės bruožų įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,37$ yra vertinamas kaip didelis. Paskutiniu žingsniu į regresinį modelį buvo įtrauktas kontrolės lokusas. Jis, kontroliuojant sociodemografinius ir Didžiojo penketo asmenybės bruožus, papildomai paaiškino tik 0,1 proc. pasitenkinimo savimi skalės dispersijos. Šis ΔR^2 pokytis buvo statistiškai nereikšmingas $F(1,561)=0,671$, $p>0,05$. Galutinis pasitenkinimo savimi regresijos modelis paaiškino 28,8 proc. skalės dispersijos. Efekto dydis $f^2=0,41$ yra vertinamas kaip didelis. Iš penkių statistiškai reikšmingai prognostinių kintamųjų (ekstraversiškumas, sąmoningumas, atvirumas patirčiai, mokymosi sėkmė ir neurotiškumas), iš kurių tik mokymosi sėkmės kintamasis yra neigiamai susijęs su pasitenkinimu savimi, stipriausiai susijęs yra ekstraversiškumas ($\beta=0,272$).

12 lentelė. Hierarchinės regresinės analizės kintamųjų, prognozuojančių pasitenkinimą savimi, suvestinė lentelė

Kintamasis	Modelis 1			Modelis 2			Modelis 3		
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β
Konstanta	4,722	,187		2,497	,236		2,423	,253	
Lytis (merginos)	,057	,055	,047	-,012	,050	-,010	-,010	,050	-,008
10 klasė / 16 m.	-,039	,066	-,030	,010	,057	,008	,012	,057	,009
12 klasė / 18 m.	-,081	,066	-,064	-,024	,057	-,019	-,026	,057	-,020
Prof. mokyklos / 18 m.	-,146	,121	-,058	-,137	,105	-,054	-,133	,105	-,053
Gyvenamoji vieta (didmiestis)	-,126	,071	-,102	-,074	,062	-,060	-,076	,062	-,062
Gyvenamoji vieta (regiono miestas)	-,169	,069	- ,136*	-,114	,060	-,092	-,116	,060	-,093
Mokymosi sėkmė	-,015	,022	-,032	-,071	,020	-,150***	-,075	,021	-,158***
Pilna šeima	,047	,063	,032	,005	,054	,004	,010	,055	,006
51-100 LTL	,104	,061	,077	,075	,053	,056	,076	,053	,056
101 LTL ir daugiau	,080	,066	,055	,105	,058	,072	,105	,058	,072
Lanko popamokinės veiklos užsiėmimus	,054	,055	,042	,026	,047	,021	,026	,047	,021
Ekstraversiškumas				,254	,040	,275***	,251	,040	,272***
Sutarimas				,017	,049	,016	,018	,049	,018
Sąmoningumas				,186	,046	,198***	,185	,046	,197***
Atvirumas patirčiai				,187	,053	,167***	,185	,053	,164**
Neurotiškumas				,086	,037	,094*	,085	,037	,093*
Kontrolės lokusas							,031	,038	,031
R^2	,023			,287			,288		
ΔR^2	,023			,264***			,001		

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$

13 lentelė. Hierarchinės regresinės analizės kintamųjų, prognozuojančių teigiamus santykius su kitais, suvestinė lentelė

Kintamasis	Modelis 1			Modelis 2			Modelis 3		
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>
Konstanta	3,546	,220		1,027	,279		,771	,298	
Lytis (merginos)	,128	,065	,088*	,033	,059	,023	,043	,059	,030
10 klasė / 16 m.	-,074	,078	-,048	-,021	,068	-,014	-,015	,067	-,010
12 klasė / 18 m.	-,012	,078	-,008	,069	,068	,046	,063	,068	,042
Prof. mokyklos / 18 m.	-,023	,143	-,008	,013	,124	,004	,026	,124	,009
Gyvenamoji vieta (didmiestis)	-,019	,084	-,013	,049	,073	,033	,044	,073	,030
Gyvenamoji vieta (regiono miestas)	-,042	,081	-,028	,049	,071	,033	,042	,070	,028
Mokymosi sėkmė	,044	,026	,079	,037	,024	,065	,023	,024	,041
Pilna šeima	,160	,074	,090*	,108	,064	,061	,122	,064	,069
51-100 LTL	,189	,072	,117**	,114	,063	,071	,117	,063	,073
101 LTL ir daugiau	,144	,078	,083	,164	,069	,094*	,164	,069	,094*
Dalyvauja popamokinėje veikloje	,015	,065	,010	-,053	,056	-,035	-,053	,056	-,035
Ekstraversiškumas				,497	,047	,451***	,487	,047	,442***
Sutarimas				,148	,058	,117*	,154	,057	,123**
Sąmoningumas				,074	,055	,066	,071	,055	,063
Atvirumas patirčiai				-,172	,063	-,129**	-,182	,063	-,136**
Neurotiškumas				,176	,043	,162***	,171	,043	,157***
Kontrolės lokusas							,106	,044	,090*
R^2	,044			,298			,306		
ΔR^2	,044**			,254***			,007*		

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$

3.5.1.4. Teigiami santykiai su kitais

Iš 13 lentelės matome, kad sociodemografinių kintamųjų įtraukimas į regresinį modelį leido paaiškinti 4,4 proc. teigiamų santykių su kitais skalės dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino teigiamų santykių su kitais prognozavimą, $F(11, 567)=2,395$, $p<0,01$. Antruoju žingsniu įtraukti didžiojo penketo asmenybės bruožai, kontroliuojant sociodemografinius kintamuosius, papildomai paaiškino 25,4 proc. skalės dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino teigiamų santykių su kitais prognozavimą $F(16, 562)=14,941$, $p<0,001$. Asmenybės bruožų įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,36$ yra vertinamas kaip didelis. Paskutiniu žingsniu į regresinį modelį buvo įtrauktas kontrolės lokusas. Jis, kontroliuojant sociodemografinius ir didžiojo penketo asmenybės bruožus, papildomai paaiškino tik 0,7 proc. teigiamų santykių su kitais skalės dispersijos. Šis ΔR^2 pokytis buvo statistiškai reikšmingas $F(1,561)=5,760$, $p<0,05$. Kontrolės lokuso įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,01$ yra vertinamas kaip realiai nepastebimas. Galutinis teigiamų santykių su kitais regresijos modelis paaiškino 30,6 proc. skalės dispersijos. Efekto dydis $f^2=0,44$, yra vertinamas kaip didelis. Iš šešių statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų (ekstraversiškumas, neurotiškumas, atvirumas patirčiai, sutariamumas, ekonominiai ištekliai (101 LTL ir daugiau) ir kontrolės lokusas) stipriausiai susijęs yra ekstraversiškumas ($\beta=0,442$). Visi prognostiniai kintamieji yra teigiamai susiję su teigiamų santykių su kitais skale, išskyrus atvirumo patirčiai asmenybės faktorių. Tai reiškia, kad kuo atviresnis patirčiai mokinytis, tuo jo teigiamų santykių su kitais skale įverčiai mažesni.

3.5.1.5. Autonomija

Iš 14 lentelės matome, kad sociodemografinių kintamųjų įtraukimas į regresinį modelį leido paaiškinti 6,1 proc. autonomijos dispersijos ir statistiškai

reikšmingai pagerino autonomijos prognozavimą, $F(11, 567)=3,333$, $p<0,001$. Antruoju žingsniu įtraukti didžiojo penketo asmenybės bruožai, kontroliuojant sociodemografinius kintamuosius, papildomai paaiškino 12,8 proc. skalės dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino autonomijos prognozavimą $F(16, 562)=8,159$, $p<0,001$. Asmenybės bruožų įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,16$ yra vertinamas kaip vidutinis. Paskutiniu žingsniu į regresinį modelį buvo įtrauktas kontrolės lokusas. Jis, kontroliuojant sociodemografinius ir didžiojo penketo asmenybės bruožus, paaiškino papildomai tik 0,3 proc. autonomijos skalės dispersijos. Šis ΔR^2 pokytis buvo statistiškai nereikšmingas $F(1,561)=2,078$, $p>0,05$. Galutinis autonomijos regresijos modelis paaiškino 19,1 proc. skalės dispersijos. Efekto dydis $f^2=0,24$, yra vertinamas kaip vidutinis. Iš šešių statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų (ekstraversiškumas, mokymosi sėkmė, atvirumas patirčiai, 18 m./ 12 klasės, ekonominiai ištekliai (101 LTL ir daugiau) ir neurotiškumas), teigiamai susijusių su autonomija, stipriausiai susijęs yra ekstraversiškumas ($\beta=0,312$).

3.5.1.6. Aplinkos kontrolė

Iš 15 lentelės matome, kad sociodemografinių kintamųjų įtraukimas į regresinį modelį leido paaiškinti 6,6 proc. aplinkos kontrolės dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino aplinkos kontrolės prognozavimą, $F(11, 567)=3,637$, $p<0,001$. Antruoju žingsniu įtraukti didžiojo penketo asmenybės bruožai, kontroliuojant sociodemografinius kintamuosius, papildomai paaiškino 23 proc. skalės dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino aplinkos kontrolės prognozavimą $F(16, 562)=3,778$, $p<0,001$. Asmenybės bruožų įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,33$ yra vertinamas kaip vidutinis. Paskutiniu žingsniu į regresinį modelį buvo įtrauktas kontrolės lokusas. Jis, kontroliuojant sociodemografinius ir didžiojo penketo asmenybės bruožus, papildomai paaiškino 0,9 proc. aplinkos kontrolės skalės dispersijos. Šis ΔR^2 pokytis buvo statistiškai reikšmingas $F(1,561)=7,596$,

14 lentelė. Hierarchinės regresinės analizės kintamųjų, prognozuojančių autonomiją, suvestinė lentelė

Kintamasis	Modelis 1			Modelis 2			Modelis 3		
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β
Konstanta	3,149	,210		1,601	,289		1,441	,310	
Lytis (merginos)	-,010	,062	-,007	-,023	,061	-,017	-,017	,061	-,012
10 klasė / 16 m.	,050	,075	,034	,096	,070	,066	,100	,070	,068
12 klasė / 18 m.	,106	,075	,073	,180	,070	,123*	,176	,070	,121*
Prof. mokyklos / 18 m.	,013	,136	,005	,087	,128	,030	,095	,128	,033
Gyvenamoji vieta (didmiestis)	-,067	,080	-,048	-,033	,075	-,023	-,036	,075	-,025
Gyvenamoji vieta (regiono miestas)	,001	,077	,001	,047	,073	,033	,042	,073	,030
Mokymosi sėkmė	,106	,025	,197***	,092	,025	,170***	,083	,025	,154**
Pilna šeima	-,018	,071	-,010	-,073	,066	-,043	-,064	,067	-,038
51-100 LTL	,094	,069	,060	,026	,065	,016	,027	,065	,018
101 LTL ir daugiau	,212	,075	,126**	,176	,072	,105*	,176	,071	,105*
Dalyvauja popamokinėje veikloje	,036	,062	,025	-,002	,058	-,002	-,002	,058	-,001
Ekstraversiškumas				,338	,048	,318***	,331	,049	,312***
Sutarimas				-,098	,060	-,081	-,094	,060	-,077
Sąmoningumas				-,047	,057	-,043	-,049	,057	-,045
Atvirumas patirčiai				,177	,065	,138**	,171	,065	,133**
Neurotiškumas				,101	,045	,097*	,098	,045	,094*
Kontrolės lokusas							,066	,046	,058
R^2	,061			,188			,191		
ΔR^2	,061***			,128***			,003		

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$

15 lentelė. Hierarchinės regresinės analizės kintamųjų, prognozuojančių aplinkos kontrolę, suvestinė lentelė

Kintamasis	Modelis 1			Modelis 2			Modelis 3		
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β
Konstanta	3,685	,180		1,738	,231		1,496	,246	
Lytis (merginos)	-,074	,053	-,062	-,133	,049	-,111**	-,123	,049	-,103*
10 klasė / 16 m.	-,124	,064	-,099	-,077	,056	-,061	-,072	,056	-,057
12 klasė / 18 m.	-,154	,064	-,123*	-,104	,056	-,083	-,109	,056	-,087
Prof. mokyklos / 18 m.	-,226	,117	-,091	-,230	,103	-,093*	-,219	,102	-,088*
Gyvenamoji vieta (didmiestis)	-,128	,069	-,105	-,065	,060	-,054	-,070	,060	-,058
Gyvenamoji vieta (regiono miestas)	-,177	,066	-,145**	-,100	,058	-,082	-,107	,058	-,087
Mokymosi sėkmė	,071	,021	,154**	,026	,020	,057	,013	,020	,029
Pilna šeima	,108	,061	,074	,072	,053	,049	,086	,053	,058
51-100 LTL	,051	,059	,038	,041	,052	,031	,043	,052	,033
101 LTL ir daugiau	,134	,064	,093*	,184	,057	,128**	,185	,057	,128**
Dalyvauja popamokinėje veikloje	-,028	,053	-,022	-,049	,046	-,039	-,049	,046	-,039
Ekstraversiškumas				,228	,039	,251***	,219	,039	,240***
Sutarimas				-,035	,048	-,034	-,029	,047	-,028
Sąmoningumas				,276	,045	,298***	,273	,045	,295***
Atvirumas patirčiai				,010	,052	,009	,001	,052	,001
Neurotiškumas				,158	,036	,175***	,153	,036	,170***
Kontrolės lokusas							,101	,037	,103**
R^2	,066			,296			,306		
ΔR^2	,066***			,230***			,009**		

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – p<0,05; ** – p<0,01; *** – p<0,001

$p < 0,01$. Kontrolės lokuso įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2 = 0,01$ yra vertinamas kaip realiai nepastebimas. Galutinis aplinkos kontrolės regresijos modelis paaiškino 30,6 proc. skalės dispersijos. Efekto dydis $f^2 = 0,44$ yra vertinamas kaip didelis. Iš septynių statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų (sąmoningumas, ekstraversiškumas, neurotiškumas, ekonominiai ištekliai (101 LTL ir daugiau), kontrolės lokusas, lytis (merginos) ir 18 m. iš profesinių mokyklų), iš kurių lyties (merginos) ir 18 m. / prof. mokyklų kintamieji yra neigiamai susiję su aplinkos kontrole, stipriausiai susijęs yra sąmoningumas ($\beta = 0,295$). Fiksavus visus reikšmingus prognostinius kintamuosius merginų ir 18 m. iš profesinių mokyklų mokinių aplinkos kontrolės įverčiai mažesni atitinkamai už vaikinų ir kitų amžiaus grupių mokinių iš bendrojo lavinimo mokyklų.

3.5.1.7. Teigiamas emocijumas

Iš 16 lentelės matome, kad sociodemografinių kintamųjų įtraukimas į regresinį modelį leido paaiškinti 6,8 proc. teigiamo emocijumo dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino teigiamo emocijumo prognozavimą, $F(11, 567) = 3,788$, $p < 0,001$. Antruoju žingsniu įtraukti didžiojo penketo asmenybės bruožai, kontroliuojant sociodemografinius kintamuosius, papildomai paaiškino 26,4 proc. skalės dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino teigiamo emocijumo prognozavimą $F(16, 562) = 17,476$, $p < 0,001$. Asmenybės bruožų įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2 = 0,40$, yra vertinamas kaip didelis. Paskutiniu žingsniu į regresinį modelį buvo įtrauktas kontrolės lokusas. Jis, kontroliuojant sociodemografinius ir didžiojo penketo asmenybės bruožus, papildomai paaiškino tik 0,2 proc. teigiamo emocijumo skalės dispersijos. Šis ΔR^2 pokytis buvo statistiškai nereikšmingas $F(1,561) = 1,270$, $p > 0,05$. Galutinis teigiamo emocijumo regresijos modelis paaiškino 33,4 proc. skalės dispersijos. Efekto dydis $f^2 = 0,50$, yra vertinamas kaip didelis. Iš septynių statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų (ekstraversiškumas, sąmoningumas, atvirumas patirčiai, ekonominiai ištekliai

16 lentelė. Hierarchinės regresinės analizės kintamųjų, prognozuojančių teigiamą emocingumą, suvestinė lentelė

Kintamasis	Modelis 1			Modelis 2			Modelis 3		
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β
Konstanta	2,988	,164		1,529	,206		1,440	,220	
Lytis (merginos)	,020	,048	,018	-,070	,043	-,064	-,067	,043	-,061
10 klasė / 16 m.	-,069	,058	-,060	-,035	,050	-,030	-,033	,050	-,029
12 klasė / 18 m.	-,028	,058	-,025	,032	,050	,028	,030	,050	,026
Prof. mokyklos / 18 m.	-,064	,107	-,028	-,048	,091	-,021	-,044	,091	-,019
Gyvenamoji vieta (didmiestis)	-,030	,063	-,028	,026	,054	,024	,025	,054	,022
Gyvenamoji vieta (regiono miestas)	-,044	,060	-,039	,016	,052	,014	,013	,052	,012
Mokymosi sėkmė	,043	,019	,103*	,011	,018	,026	,007	,018	,015
Pilna šeima	-,072	,055	-,054	-,122	,047	-,091*	-,117	,047	-,087*
51-100 LTL	,167	,054	,137**	,087	,046	,071	,087	,046	,072
101 LTL ir daugiau	,183	,058	,139**	,124	,051	,094*	,124	,051	,094*
Dalyvauja popamokinėje veikloje	,136	,048	,119**	,105	,041	,092*	,105	,041	,092*
Ekstraversiškumas				,355	,034	,426***	,351	,035	,422***
Sutarimas				-,079	,042	-,083	-,076	,042	-,081
Sąmoningumas				,120	,040	,142**	,119	,040	,140**
Atvirumas patirčiai				,144	,046	,142**	,140	,047	,139**
Neurotiškumas				-,066	,032	-,081*	-,068	,032	-,083*
Kontrolės lokusas							,037	,033	,041
R^2	,068			,332			,334		
ΔR^2	,068***			,264***			,002		

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$

17 lentelė. Hierarchinės regresinės analizės kintamųjų, prognozuojančių neigiamą emocingumą, suvestinė lentelė

Kintamasis	Modelis 1			Modelis 2			Modelis 3		
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>
Konstanta	2,365	,201		4,517	,258		4,558	,277	
Lytis (merginos)	,155	,059	,117**	,124	,054	,093*	,123	,055	,092*
10 klasė / 16 m.	,115	,071	,082	,046	,062	,033	,045	,063	,032
12 klasė / 18 m.	,189	,071	,137**	,106	,063	,076	,107	,063	,077
Prof. mokyklos / 18 m.	,134	,130	,049	,049	,115	,018	,047	,115	,017
Gyvenamoji vieta (didmiestis)	,020	,077	,015	-,027	,067	-,020	-,026	,067	-,020
Gyvenamoji vieta (regiono miestas)	,112	,074	,083	,032	,065	,024	,033	,065	,024
Mokymosi sėkmė	-,050	,024	-,097*	-,041	,022	-,081	-,039	,023	-,076
Pilna šeima	-,140	,068	-,087*	-,085	,059	-,052	-,087	,060	-,054
51-100 LTL	-,065	,066	-,044	-,044	,058	-,030	-,045	,058	-,030
101 LTL ir daugiau	-,087	,071	-,055	-,148	,064	-,093*	-,148	,064	-,093*
Dalyvauja popamokinėje veikloje	,046	,059	,033	,089	,052	,065	,089	,052	,065
Ekstraversiškumas				-,326	,043	-,323***	-,324	,043	-,321***
Sutarimas				,087	,053	,075	,086	,053	,074
Sąmoningumas				-,044	,051	-,043	-,044	,051	-,043
Atvirumas patirčiai				,036	,058	,030	,038	,058	,031
Neurotiškumas				-,392	,040	-,394***	-,391	,040	-,393***
Kontrolės lokusas							-,017	,041	-,016
R^2	,048			,284			,284		
ΔR^2	,048**			,235***			,000		

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$

(101 LTL ir daugiau), popamokinės veiklos lankymas, pilna šeima ir neurotiškumas), iš kurių pilnos šeimos ir neurotiškumo kintamieji yra neigiamai susiję su teigiamu emocijumu, stipriausiai susiję yra ekstraversiškumas ($\beta=0,422$). Fiksavus visus reikšmingus prognostinius kintamuosius mokinių, gyvenančių pilnoje šeimoje, ir pasižyminčių mažesniu emociniu stabilumu, teigiamo emocijumo įverčiai mažesni už mokinių, gyvenančių nepilnoje šeimoje, ir pasižyminčių didesniu emociniu stabilumu.

3.5.1.8. Neigiamas emocijumas

Iš 17 lentelės matome, kad sociodemografinių kintamųjų įtraukimas į regresinį modelį leido paaiškinti 4,8 proc. neigiamo emocijumo dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino neigiamo emocijumo prognozavimą, $F(11, 567)=2,616$, $p<0,01$. Antruoju žingsniu įtraukti didžiojo penketo asmenybės bruožai, kontroliuojant sociodemografinius kintamuosius, papildomai paaiškino 23,5 proc. skalės dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino neigiamo emocijumo prognozavimą $F(16, 562)=13,909$, $p<0,001$. Asmenybės bruožų įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,33$, yra vertinamas kaip vidutinis. Paskutiniu žingsniu į regresinį modelį buvo įtrauktas kontrolės lokusas. Jis, kontroliuojant sociodemografinius ir didžiojo penketo asmenybės bruožus, papildomai nepaaiškino neigiamo emocijumo skalės dispersijos. Galutinis neigiamo emocijumo regresijos modelis paaiškino 28,4 proc. skalės dispersijos. Efekto dydis $f^2=0,40$ yra vertinamas kaip didelis. Iš keturių statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų (neurotiškumas, ekstraversiškumas, ekonominiai ištekliai (101 LTL ir daugiau) ir lytis (merginos)), iš kurių tik lyties (merginos) kintamasis yra teigiamai susijęs su neigiamu emocijumu, stipriausiai susijęs yra neurotiškumas ($\beta=-0,393$). Fiksavus visus reikšmingus prognostinius kintamuosius merginų neigiamo emocijumo įverčiai didesni už vaikinių. Mūsų tyrime didesni neurotiškumo balai rodo didesnę tiriamojo emocinį

18 lentelė. Hierarchinės regresinės analizės kintamųjų, prognozuojančių subjektyvią gerovę, suvestinė lentelė

Kintamasis	Modelis 1			Modelis 2			Modelis 3		
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>B</i>
Konstanta	-,504	,175		-2,660	,214		-2,924	,227	
Lytis (merginos)	,048	,052	,041	-,036	,045	-,031	-,025	,045	-,022
10 klasė / 16 m.	-,066	,062	-,054	-,016	,052	-,013	-,010	,051	-,009
12 klasė / 18 m.	-,021	,062	-,017	,051	,052	,042	,045	,051	,037
Prof. mokyklos / 18 m.	-,096	,114	-,040	-,071	,095	-,029	-,058	,094	-,024
Gyvenamoji vieta (didmiestis)	-,083	,067	-,070	-,020	,056	-,017	-,025	,055	-,021
Gyvenamoji vieta (regiono miestas)	-,091	,064	-,077	-,018	,054	-,015	-,026	,054	-,022
Mokymosi sėkmė	,055	,021	,123**	,018	,018	,041	,004	,019	,010
Pilna šeima	,044	,059	,031	-,009	,049	-,006	,006	,049	,004
51-100 LTL	,161	,057	,125**	,096	,048	,074*	,099	,048	,076*
101 LTL ir daugiau	,192	,062	,137**	,181	,053	,130**	,182	,052	,130**
Dalyvauja popamokinėje veikloje	,062	,051	,051	,020	,043	,017	,021	,042	,017
Ekstraversiškumas				,385	,036	,436***	,375	,036	,424***
Sutarimas				-,012	,044	-,012	-,005	,044	-,005
Sąmoningumas				,141	,042	,157**	,137	,042	,153**
Atvirumas patirčiai				,097	,048	,091*	,087	,048	,081
Neurotiškumas				,067	,033	,077*	,062	,033	,071
Kontrolės lokusas							,110	,034	,116**
R^2	,061			,362			,374		
ΔR^2	,061***			,302***			,012**		

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$

stabilumą. Vadinasi, kuo emociškai stabilesnis mokinys, tuo mažiau jis nurodo patiriantis neigiamų emocijų.

3.5.1.9. Išvestinis subjektyvios gerovės rodiklis

Iš 18 lentelės matome, kad sociodemografinių kintamųjų įtraukimas į regresinį modelį leido paaiškinti 6,1 proc. subjektyvios gerovės išvestinio rodiklio dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino subjektyvios gerovės prognozavimą, $F(11, 567)=3,332$, $p<0,001$. Antruoju žingsniu įtraukti didžiojo penketo asmenybės bruožai, kontroliuojant sociodemografinius kintamuosius, papildomai paaiškino 30,2 proc. rodiklio dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino subjektyvios gerovės prognozavimą $F(16, 562)=19,961$, $p<0,001$. Asmenybės bruožų įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,47$, yra vertinamas kaip didelis. Paskutiniu žingsniu į regresinį modelį buvo įtrauktas kontrolės lokusas. Jis, kontroliuojant sociodemografinius ir Didžiojo penketo asmenybės bruožus, papildomai paaiškino 1,2 proc. subjektyvios gerovės išvestinio rodiklio dispersijos. Šis ΔR^2 pokytis buvo statistiškai reikšmingas $F(1,561)=10,563$, $p<0,01$. Kontrolės lokuso įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,02$ yra vertinamas kaip mažas. Galutinis subjektyvios gerovės regresijos modelis paaiškino 37,4 proc. išvestinio rodiklio dispersijos. Efekto dydis $f^2=0,60$, yra vertinamas kaip didelis. Iš penkių statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų (ekstraversiškumas, sąmoningumas, ekonominiai ištekliai (101 LTL ir daugiau), kontrolės lokusas ir ekonominiai ištekliai (51-100 LTL)), kurie visi yra teigiamai susiję su subjektyvia gerove, stipriausiai susijęs yra ekstraversiškumas ($\beta=0,424$).

3.5.2. Pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktorius

Toliau yra pristatomi gauti atskirai kiekvieno pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponento hierarchinių regresijų modelių rezultatai. Pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentų galutiniuose

regresijos modeliuose statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų skaičius svyruoja nuo šešių (pasitenkinimas gyvenamąja aplinka) iki devynių (pasitenkinimas gyvenimu), kurie paaiškino nuo mažiausiai 19,4 proc. pasitenkinimo gyvenamąja aplinka iki daugiausiai 24,6 proc. pasitenkinimo gyvenimu skalių dispersijos.

3.5.2.1. Pasitenkinimas šeima

Iš 19 lentelės matome, kad sociodemografinių kintamųjų įtraukimas į regresinį modelį leido paaiškinti 7,5 proc. pasitenkinimo šeima dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino pasitenkinimo šeima prognozavimą, $F(11, 567)=4,166$, $p<0,001$. Antruoju žingsniu įtraukti didžiojo penketo asmenybės bruožai, kontroliuojant sociodemografinius kintamuosius, papildomai paaiškino 12 proc. skalės dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino pasitenkinimo šeima prognozavimą $F(16, 562)=8,494$, $p<0,001$. Asmenybės bruožų įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,15$ yra vertinamas kaip vidutinis. Paskutiniu žingsniu į regresinį modelį buvo įtrauktas kontrolės lokusas. Jis, kontroliuojant sociodemografinius ir didžiojo penketo asmenybės bruožus, papildomai paaiškino tik 0,5 proc. pasitenkinimo šeima skalės dispersijos. Šis ΔR^2 pokytis buvo statistiškai nereikšmingas $F(1,561)=3,500$, $p>0,05$. Galutinis pasitenkinimo šeima regresijos modelis paaiškino 20 proc. skalės dispersijos. Efekto dydis $f^2=0,25$ yra vertinamas kaip vidutinis. Iš septynių statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų (10 klasė / 16 m., neurotiškumas, sąmoningumas, ekstraversiškumas, 12 klasė / 18 m., ekonominiai ištekliai (51-100 LTL ir 101 LTL ir daugiau)), iš kurių amžiaus grupių kintamieji yra neigiamai susiję su pasitenkinimu šeima, stipriausiai susijęs yra 10 klasės / 16 m. kintamasis ($\beta=-0,193$). Fiksavus visus reikšmingus prognostinius kintamuosius 16 m. / 10 klasės ir 18 m. / 12 klasės mokinių iš bendrojo lavinimo mokyklų pasitenkinimo šeima įverčiai mažesni atitinkamai už 14 m. / 8 klasės ir 18 m. / profesinių mokyklų mokinių. Kuo mokins

19 lentelė. Hierarchinės regresinės analizės kintamųjų, prognozuojančių pasitenkinimą šeima, suvestinė lentelė

Kintamasis	Modelis 1			Modelis 2			Modelis 3		
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β
Konstanta	3,904	,264		1,585	,365		1,323	,390	
Lytis (merginos)	-,014	,078	-,008	-,067	,077	-,038	-,056	,077	-,032
10 klasė / 16 m.	-,412	,094	-,221***	-,365	,088	-,196***	-,359	,088	-,193***
12 klasė / 18 m.	-,273	,094	-,148**	-,227	,089	-,123*	-,233	,088	-,126**
Prof. mokyklos / 18 m.	-,117	,172	-,032	-,116	,162	-,032	-,104	,162	-,028
Gyvenamoji vieta (didmiestis)	-,193	,101	-,108	-,151	,095	-,084	-,156	,095	-,087
Gyvenamoji vieta (regiono miestas)	-,144	,097	-,080	-,092	,092	-,051	-,100	,092	-,055
Mokymosi sėkmė	,068	,031	,099*	,021	,031	,031	,007	,032	,011
Pilna šeima	,080	,089	,037	,053	,084	,025	,068	,084	,031
51-100 LTL	,195	,086	,099*	,199	,082	,101*	,202	,082	,103*
101 LTL ir daugiau	,115	,094	,054	,197	,090	,093*	,197	,090	,093*
Dalyvauja popamokinėje veikloje	,092	,078	,050	,063	,073	,034	,063	,073	,034
Ekstraversiškumas				,184	,061	,137**	,174	,061	,129**
Sutarimas				,128	,075	,083	,135	,075	,088
Sąmoningumas				,183	,072	,134*	,180	,072	,131*
Atvirumas patirčiai				,050	,082	,031	,040	,082	,024
Neurotiškumas				,193	,056	,145**	,188	,056	,141**
Kontrolės lokusas							,108	,058	,075
R^2	,075			,195			,200		
ΔR^2	,075***			,120***			,005		

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$

didesnis intravertas, sąžiningesnis, emociškai stabilesnis, tuo didesnis yra prognozuojamas jo pasitenkinimas šeima.

3.5.2.2. Pasitenkinimas gyvenamąja aplinka

Iš 20 lentelės matome, kad sociodemografinių kintamųjų įtraukimas į regresinį modelį leido paaiškinti 8,1 proc. pasitenkinimo gyvenamąja aplinka dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino pasitenkinimo gyvenamąja aplinka prognozavimą, $F(11, 567)=4,536$, $p<0,001$. Antruoju žingsniu įtraukti didžiojo penketo asmenybės bruožai, kontroliuojant sociodemografinius kintamuosius, papildomai paaiškino 10,2 proc. skalės dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino pasitenkinimo gyvenamąja aplinka prognozavimą $F(16, 562)=7,842$, $p<0,001$. Asmenybės bruožų įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,13$ yra vertinamas kaip mažas. Paskutiniu žingsniu į regresinį modelį buvo įtrauktas kontrolės lokusas. Jis, kontroliuojant sociodemografinius ir didžiojo penketo asmenybės bruožus, papildomai paaiškino 1,2 proc. pasitenkinimo gyvenamąja aplinka skalės dispersijos. Šis ΔR^2 pokytis buvo statistiškai reikšmingas $F(1,561)=8,221$, $p<0,01$. Kontrolės lokuso įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,01$, yra vertinamas kaip realiai nepastebimas. Bendroje sumoje galutinis pasitenkinimo gyvenamąja aplinka regresijos modelis paaiškino 19,4 proc. skalės dispersijos. Efekto dydis $f^2=0,24$ yra vertinamas kaip vidutinis. Iš šešių statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų (ekstraversiškumas, neurotiškumas, 12 klasė / 18 m., pilna šeima, lytis (merginos), kontrolės lokusas), iš kurių 12 klasė / 18 metų ir lyties (merginos) kintamieji yra neigiamai susiję su pasitenkinimu gyvenamąja aplinka, stipriausiai susijęs yra Ekstraversiškumas ($\beta=0,240$). Fiksavus visus reikšmingus prognostinius kintamuosius 18 m. / 12 klasės mokinių iš bendrojo lavinimo mokyklų ir merginų pasitenkinimo gyvenamąja aplinka įverčiai mažesni atitinkamai už kitoms amžiaus grupėms priskirtų mokinių ir vaikinių.

20 lentelė. Hierarchinės regresinės analizės kintamųjų, prognozuojančių pasitenkinimą gyvenamąją aplinką, suvestinė lentelė

Kintamasis	Modelis 1			Modelis 2			Modelis 3		
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β
Konstanta	3,667	,272		1,760	,380		1,345	,405	
Lytis (merginos)	-,229	,080	-,125**	-,242	,080	-,132**	-,225	,080	-,123**
10 klasė / 16 m.	-,248	,097	-,129*	-,189	,092	-,098*	-,180	,091	-,093
12 klasė / 18 m.	-,363	,097	-,190***	-,286	,092	-,150**	-,295	,092	-,155**
Prof. mokyklos / 18 m.	-,370	,177	-,097*	-,314	,169	-,083	-,294	,168	-,077
Gyvenamoji vieta (didmiestis)	-,008	,104	-,004	,053	,099	,029	,045	,099	,025
Gyvenamoji vieta (regiono miestas)	,021	,100	,011	,110	,096	,059	,098	,096	,053
Mokymosi sėkmė	,039	,032	,056	,025	,032	,035	,003	,033	,004
Pilna šeima	,353	,092	,158***	,298	,087	,134**	,322	,087	,144***
51-100 LTL	,104	,089	,051	,067	,086	,033	,071	,085	,035
101 LTL ir daugiau	,040	,097	,018	,070	,094	,032	,070	,093	,032
Dalyvauja popamokinėje veikloje	,007	,080	,004	-,031	,076	-,016	-,030	,076	-,016
Ekstraversiškumas				,351	,064	,252***	,335	,064	,240***
Sutarimas				-,115	,078	-,072	-,104	,078	-,066
Sąmoningumas				,129	,075	,091	,123	,074	,087
Atvirumas patirčiai				-,056	,086	-,033	-,071	,086	-,042
Neurotiškumas				,268	,059	,196***	,260	,058	,189***
Kontrolės lokusas							,172	,060	,116**
R^2	,081			,183			,194		
ΔR^2	,081***			,102***			,012**		

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$

3.5.2.3. Pasitenkinimas gyvenimu

Iš 21 lentelės matome, kad sociodemografinių kintamųjų įtraukimas į regresinį modelį leido paaiškinti 8,8 proc. pasitenkinimo gyvenimu dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino pasitenkinimo gyvenimu prognozavimą, $F(11, 567)=4,951$, $p<0,001$. Antruoju žingsniu įtraukti didžiojo penketo asmenybės bruožai, kontroliuojant sociodemografinius kintamuosius, papildomai paaiškino 14,7 proc. skalės dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino pasitenkinimo gyvenimu prognozavimą $F(16, 562)=10,762$, $p<0,001$. Asmenybės bruožų įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,19$, yra vertinamas kaip vidutinis. Paskutiniu žingsniu į regresinį modelį buvo įtrauktas kontrolės lokusas. Jis, kontroliuojant sociodemografinius ir Didžiojo penketo asmenybės bruožus, papildomai paaiškino 1,1 proc. pasitenkinimo gyvenimu skalės dispersijos. Šis ΔR^2 pokytis buvo statistiškai reikšmingas $F(1,561)=8,226$, $p<0,01$. Kontrolės lokuso įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,02$ yra vertinamas kaip mažas. Galutinis pasitenkinimo gyvenimu regresijos modelis paaiškino 24,6 proc. skalės dispersijos. Efekto dydis $f^2=0,33$ yra vertinamas kaip vidutinis. Iš devynių statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų (ekstraversiškumas, neurotiškumas, pilna šeima, 10 klasė / 16 m., ekonominiai ištekliai (101 LTL ir daugiau), 12 klasė / 18 m., kontrolės lokusas, prof. Mokyklos / 18 m., ekonominiai ištekliai (51-100 LTL)), iš kurių amžiaus grupių kintamieji yra neigiamai susiję su pasitenkinimu gyvenimu, stipriausiai susijęs yra Ekstraversiškumas ($\beta=0,263$). Fiksavus visus reikšmingus prognostinius kintamuosius visų vyresnių klasių / amžiaus mokinių pasitenkinimo gyvenimu įverčiai mažesni už 8 klases / 16 metų mokinių.

3.5.2.4. Išvestinis pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu rodiklis

Iš 22 lentelės matome, kad sociodemografinių kintamųjų įtraukimas į 1 regresinį modelį leido paaiškinti 9,9 proc. pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu išvestinio rodiklio dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu prognozavimą, $F(11, 567)=5,634$, $p<0,001$. Antruoju žingsniu įtraukti didžiojo penketo asmenybės bruožai, kontroliuojant sociodemografinius kintamuosius, papildomai paaiškino 16,7 proc. išvestinio rodiklio dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu prognozavimą $F(16, 562)=12,669$, $p<0,001$. Asmenybės bruožų įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,23$ yra vertinamas kaip vidutinis. Paskutiniu žingsniu į 3 regresinį modelį buvo įtrauktas kontrolės lokusas. Jis, kontroliuojant sociodemografinius ir Didžiojo penketo asmenybės bruožus, papildomai paaiškino 1,3 proc. pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu išvestinio rodiklio dispersijos. Šis ΔR^2 pokytis buvo statistiškai reikšmingas $F(1,561)=10,175$, $p<0,01$. Kontrolės lokuso įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,02$ yra vertinamas kaip mažas. Galutinis pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu regresijos modelis paaiškino 27,8 proc. skalės dispersijos. Efekto dydis $f^2=0,39$, yra vertinamas kaip didelis. Iš vienuolikos statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų (ekstraversiškumas, neurotiškumas, 10 klasė / 16 m., 12 klasė / 18 m., pilna šeima, kontrolės lokusas, sąmoningumas, ekonominiai ištekliai (101 LTL ir daugiau), ekonominiai ištekliai (51-100 LTL), prof. mokyklos / 18 m., lytis (merginos)), iš kurių amžiaus grupių ir lyties kintamieji yra neigiamai susiję su pasitenkinimu gyvenimu ir jo kontekstu, stipriausiai susijęs yra Ekstraversiškumas ($\beta=0,254$). Fiksavus visus reikšmingus prognostinius kintamuosius visų vyresnių klasių / amžiaus mokinių pasitenkinimo gyvenimu įverčiai mažesni už 8 klasės / 16 metų mokinių, o merginų – mažesni už vaikinų.

21 lentelė. Hierarchinės regresinės analizės kintamųjų, prognozuojančių pasitenkinimą gyvenimu, suvestinė lentelė

Kintamasis	Modelis 1			Modelis 2			Modelis 3		
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>
Konstanta	3,936	,262		1,383	,355		,995	,378	
Lytis (merginos)	-,071	,077	-,040	-,109	,075	-,062	-,094	,075	-,053
10 klasė / 16 m.	-,315	,093	-,169**	-,253	,086	-,136**	-,245	,085	-,131**
12 klasė / 18 m.	-,289	,093	-,157**	-,207	,086	-,112*	-,215	,086	-,117*
Prof. mokyklos / 18 m.	-,477	,170	-,130**	-,418	,158	-,114**	-,399	,157	-,109*
Gyvenamoji vieta (didmiestis)	-,114	,100	-,064	-,066	,093	-,037	-,073	,092	-,041
Gyvenamoji vieta (regiono miestas)	-,205	,096	-,114*	-,142	,090	-,079	-,153	,089	-,085
Mokymosi sėkmė	,029	,031	,042	-,005	,030	-,008	-,026	,031	-,038
Pilna šeima	,339	,088	,157***	,283	,082	,131**	,305	,081	,141***
51-100 LTL	,206	,085	,105*	,157	,080	,080	,161	,080	,082*
101 LTL ir daugiau	,240	,093	,113*	,265	,088	,125**	,265	,087	,125**
Dalyvauja popamokinėje veikloje	,073	,077	,039	,024	,071	,013	,024	,071	,013
Ekstraversiškumas				,368	,060	,274***	,353	,059	,263***
Sutarimas				,028	,073	,018	,038	,073	,025
Sąmoningumas				,049	,070	,036	,044	,069	,032
Atvirumas patirčiai				,139	,080	,085	,125	,080	,076
Neurotiškumas				,203	,055	,153***	,195	,055	,147***
Kontrolės lokusas							,161	,056	,112**
R^2	,088			,235			,246		
ΔR^2	,088***			,147***			,011**		

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$

22 lentelė. Hierarchinės regresinės analizės kintamųjų, prognozuojančių pasitenkinimą gyvenimu ir jo kontekstu, suvestinė lentelė

Kintamasis	Modelis 1			Modelis 2			Modelis 3		
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β
Konstanta	-,304	,243		-2,828	,325		-3,223	,346	
Lytis (merginos)	-,115	,072	-,069	-,154	,069	-,093*	-,138	,068	-,084*
10 klasė / 16 m.	-,364	,086	-,210***	-,301	,079	-,173***	-,293	,078	-,169***
12 klasė / 18 m.	-,343	,086	-,199***	-,267	,079	-,155**	-,276	,078	-,161***
Prof. mokyklos / 18 m.	-,356	,158	-,104*	-,314	,145	-,091*	-,294	,144	-,086*
Gyvenamoji vieta (didmiestis)	-,119	,093	-,071	-,063	,085	-,038	-,070	,084	-,042
Gyvenamoji vieta (regiono miestas)	-,123	,089	-,073	-,048	,082	-,028	-,059	,082	-,035
Mokymosi sėkmė	,051	,029	,080	,015	,028	,024	-,006	,028	-,009
Pilna šeima	,285	,082	,141**	,234	,075	,116**	,256	,074	,127**
51-100 LTL	,188	,079	,103*	,159	,073	,086*	,163	,073	,089*
101 LTL ir daugiau	,147	,087	,074	,198	,080	,100*	,199	,080	,100*
Dalyvauja popamokinėje veikloje	,065	,071	,038	,021	,065	,012	,022	,065	,013
Ekstraversiškumas				,334	,055	,266***	,319	,054	,254***
Sutarimas				,017	,067	,012	,028	,067	,019
Sąmoningumas				,135	,064	,106*	,130	,064	,102*
Atvirumas patirčiai				,050	,073	,033	,035	,073	,023
Neurotiškumas				,247	,050	,199***	,238	,050	,192***
Kontrolės lokusas							,164	,051	,122**
R^2	,099			,265			,278		
ΔR^2	,099***			,167***			,013**		

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$

3.5.3. Saviaktualizacijos faktorius

Toliau yra pristatomi kiekvieno saviaktualizacijos faktoriaus komponento gauti hierarchinių regresijų modelių rezultatai. Saviaktualizacijos faktoriaus komponentų galutiniuose regresijos modeliuose statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų skaičius svyruoja nuo penkių (asmeninis augimas) iki aštuonių (gyvenimo tikslas), kurie paaiškino nuo mažiausiai 18,1 proc. asmeninio augimo iki daugiausiai 28,9 proc. gyvenimo tikslo skalių dispersijos.

3.5.3.1. Asmeninis augimas

Iš 23 lentelės matome, kad sociodemografinių kintamųjų įtraukimas į regresinį modelį leido paaiškinti 8,3 proc. asmeninio augimo dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino asmeninio augimo prognozavimą, $F(11, 567)=4,658$, $p<0,001$. Antruoju žingsniu įtraukti didžiojo penketo asmenybės bruožai, kontroliuojant sociodemografinius kintamuosius, papildomai paaiškino 6,9 proc. skalės dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino asmeninio augimo prognozavimą $F(16, 562)=6,269$, $p<0,001$. Asmenybės bruožų įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,08$, yra vertinamas kaip mažas. Paskutiniu žingsniu į regresinį modelį buvo įtrauktas kontrolės lokusas. Jis, kontroliuojant sociodemografinius ir Didžiojo penketo asmenybės bruožus, papildomai paaiškino 2,9 proc. asmeninio augimo skalės dispersijos. Šis ΔR^2 pokytis buvo statistiškai reikšmingas $F(1,561)=20,005$, $p<0,01$. Kontrolės lokuso įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,04$ yra vertinamas kaip mažas. Apskritai galutinis asmeninio augimo regresijos modelis paaiškino 18,1 proc. skalės dispersijos. Efekto dydis $f^2=0,22$ yra vertinamas kaip vidutinis. Iš penkių statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų (kontrolės lokusas, ekstraversiškumas, 12 klasė / 18 m., mokymosi sėkmė, atvirumas patirčiai), kurie visi yra teigiamai

23 lentelė. Hierarchinės regresinės analizės kintamųjų, prognozuojančių asmeninį augimą, suvestinė lentelė

Kintamasis	Modelis 1			Modelis 2			Modelis 3		
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>
Konstanta	3,268	,185		2,120	,264		1,675	,278	
Lytis (merginos)	,065	,055	,052	,040	,056	,032	,058	,055	,046
10 klasė / 16 m.	,064	,066	,049	,090	,064	,069	,099	,063	,076
12 klasė / 18 m.	,149	,066	,115*	,185	,064	,143**	,175	,063	,135**
Prof. mokyklos / 18 m.	-,003	,120	-,001	,023	,117	,009	,045	,115	,017
Gyvenamoji vieta (didmiestis)	,093	,071	,074	,111	,069	,088	,102	,068	,081
Gyvenamoji vieta (regiono miestas)	,059	,068	,046	,076	,067	,060	,064	,066	,050
Mokymosi sėkmė	,105	,022	,218***	,083	,022	,173***	,060	,023	,124**
Pilna šeima	-,104	,062	-,068	-,129	,061	-,085*	-,104	,060	-,069
51-100 LTL	,056	,060	,041	,027	,059	,020	,032	,059	,023
101 LTL ir daugiau	,081	,066	,054	,077	,065	,051	,077	,064	,052
Dalyvauja popamokinėje veikloje	,085	,054	,066	,065	,053	,050	,065	,052	,050
Ekstraversiškumas				,161	,044	,170***	,143	,044	,151**
Sutarimas				,020	,054	,019	,032	,054	,029
Sąmoningumas				,001	,052	,002	-,004	,051	-,004
Atvirumas patirčiai				,147	,060	,128*	,130	,059	,113*
Neurotiškumas				,035	,041	,038	,026	,040	,028
Kontrolės lokusas							,185	,041	,182***
R^2	,083			,151			,181		
ΔR^2	,083***			,069***			,029***		

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – p<0,05; ** – p<0,01; *** – p<0,001

susiję su asmeniniu augimu, stipriausiai susijęs yra kontrolės lokusas ($\beta=0,182$).

3.5.3.2. Gyvenimo tikslas

Iš 24 lentelės matome, kad sociodemografinių kintamųjų įtraukimas į regresinį modelį leido paaiškinti 9,9 proc. gyvenimo tikslo dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino gyvenimo tikslo prognozavimą, $F(11, 567)=5,659$, $p<0,001$. Antruoju žingsniu įtraukti didžiojo penketo asmenybės bruožai, kontroliuojant sociodemografinius kintamuosius, papildomai paaiškino 14,4 proc. skalės dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino gyvenimo tikslo prognozavimą $F(16, 562)=11,279$, $p<0,001$. Asmenybės bruožų įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,19$, yra vertinamas kaip vidutinis. Paskutiniu žingsniu į regresinį modelį buvo įtrauktas kontrolės lokusas. Jis, kontroliuojant sociodemografinius ir didžiojo penketo asmenybės bruožus, papildomai paaiškino 4,6 proc. gyvenimo tikslo skalės dispersijos. Šis ΔR^2 pokytis buvo statistiškai reikšmingas $F(1,561)=36,178$, $p<0,001$. Kontrolės lokuso įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,07$ yra vertinamas kaip mažas. Galutinis gyvenimo tikslo regresijos modelis paaiškino 28,9 proc. skalės dispersijos. Efekto dydis $f^2=0,41$ yra vertinamas kaip didelis. Iš aštuonių statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų (kontrolės lokusas, sąmoningumas, ekstraversiškumas, 12 klasė / 18 m., lytis (merginos), mokymosi sėkmė, popamokinės veiklos lankymas, ekonominiai ištekliai (101 LTL ir daugiau)), iš kurių tik lyties (merginos) kintamasis yra neigiamai susijęs su gyvenimo tikslu, stipriausiai susijęs yra kontrolės lokusas ($\beta=0,228$). Fiksavus kitus reikšmingus prognostinius kintamuosius, vaikinų gyvenimo tikslo skalės įverčių vidurkiai yra aukštesni už merginų.

24 lentelė. Hierarchinės regresinės analizės kintamųjų, prognozuojančių gyvenimo tikslą, suvestinė lentelė

Kintamasis	Modelis 1			Modelis 2			Modelis 3		
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>
Konstanta	3,214	,202		1,460	,274		,847	,285	
Lytis (merginos)	-,097	,060	-,070	-,183	,058	-,133**	-,159	,056	-,115**
10 klasė / 16 m.	-,044	,072	-,031	-,011	,066	-,008	,001	,064	,001
12 klasė / 18 m.	,142	,072	,099*	,179	,067	,125**	,165	,065	,116*
Prof. mokyklos / 18 m.	-,013	,131	-,004	-,032	,122	-,011	-,002	,118	-,001
Gyvenamoji vieta (didmiestis)	-,026	,077	-,019	,023	,072	,017	,012	,069	,008
Gyvenamoji vieta (regiono miestas)	-,097	,074	-,069	-,047	,069	-,034	-,064	,067	-,046
Mokymosi sėkmė	,135	,024	,255***	,086	,023	,162***	,053	,023	,101*
Pilna šeima	-,037	,068	-,022	-,064	,063	-,038	-,029	,061	-,017
51-100 LTL	,038	,066	,025	,017	,062	,011	,023	,060	,015
101 LTL ir daugiau	,108	,072	,065	,130	,068	,079	,131	,066	,080*
Dalyvauja popamokinėje veikloje	,141	,059	,099*	,122	,055	,085*	,123	,053	,086*
Ekstraversiškumas				,197	,046	,189***	,173	,045	,166***
Sutarimas				,050	,057	,042	,066	,055	,056
Sąmoningumas				,219	,054	,207***	,211	,052	,199***
Atvirumas patirčiai				,095	,062	,075	,072	,060	,057
Neurotiškumas				,020	,042	,020	,007	,041	,007
Kontrolės lokusas							,255	,042	,228***
R^2	,099			,243			,289		
ΔR^2	,099***			,144***			,046***		

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – p<0,05; ** – p<0,01; *** – p<0,001

3.5.3.3. Pasitenkinimas mokykla

Iš 25 lentelės matome, kad sociodemografinių kintamųjų įtraukimas į regresinį modelį leido paaiškinti 13,5 proc. pasitenkinimo mokykla dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino pasitenkinimo mokykla prognozavimą, $F(11, 567)=8,011$, $p<0,001$. Antruoju žingsniu įtraukti didžiojo penketo asmenybės bruožai, kontroliuojant sociodemografinius kintamuosius, papildomai paaiškino 8,5 proc. skalės dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino pasitenkinimo mokykla prognozavimą $F(16, 562)=9,889$, $p<0,001$. Asmenybės bruožų įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,11$ yra vertinamas kaip mažas. Paskutiniu žingsniu į regresinį modelį buvo įtrauktas kontrolės lokusas. Jis, kontroliuojant sociodemografinius ir Didžiojo penketo asmenybės bruožus, papildomai paaiškino 1,1 proc. pasitenkinimo mokykla skalės dispersijos. Šis ΔR^2 pokytis buvo statistiškai reikšmingas $F(1,561)=7,760$, $p<0,01$. Kontrolės lokuso įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,01$ yra vertinamas kaip realiai nepastebimas. Galutinis pasitenkinimo mokykla regresijos modelis paaiškino 23 proc. skalės dispersijos. Efekto dydis $f^2=0,30$ yra vertinamas kaip vidutinis. Iš septynių statistiškai reikšmingai prognozuojančių kintamųjų (gyvenamoji vieta (didmiestis), neurotiškumas, ekstraversiškumas, mokymosi sėkmė, kontrolės lokusas, sąmoningumas, popamokinės veiklos lankymas)), iš kurių tik gyvenamosios vietos (didmiestis) kintamasis yra neigiamai ir stipriausiai susijęs su pasitenkinimu mokykla ($\beta=-0,204$). Fiksavus kitus reikšmingus prognostinius kintamuosius, mokinių iš didmiesčių pasitenkinimo mokykla skalės įverčių vidurkiai yra žemesni nei regiono miestuose ir kaimuose besimokančių mokinių.

25 lentelė. Hierarchinės regresinės analizės kintamųjų, prognozuojančių pasitenkinimą mokykla, suvestinė lentelė

Kintamasis	Modelis 1			Modelis 2			Modelis 3		
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>	<i>B</i>	<i>SE B</i>	<i>β</i>
Konstanta	2,421	,282		,422	,397		,001	,422	
Lytis (merginos)	,114	,083	,058	,103	,084	,053	,120	,083	,061
10 klasė / 16 m.	-,168	,100	-,082	-,111	,096	-,054	-,102	,095	-,050
12 klasė / 18 m.	,013	,100	,006	,078	,096	,039	,069	,096	,034
Prof. mokyklos / 18 m.	,120	,183	,030	,160	,176	,039	,181	,175	,045
Gyvenamoji vieta (didmiestis)	-,447	,108	-,227***	-,395	,103	-,200***	-,403	,103	-,204***
Gyvenamoji vieta (regiono miestas)	-,239	,104	-,120*	-,167	,100	-,084	-,178	,100	-,090
Mokymosi sėkmė	,168	,033	,222***	,135	,034	,178***	,112	,035	,148**
Pilna šeima	,097	,095	,041	,051	,091	,021	,075	,091	,031
51-100 LTL	,007	,092	,003	-,006	,089	-,003	-,002	,089	-,001
101 LTL ir daugiau	-,107	,100	-,046	-,058	,098	-,025	-,057	,097	-,024
Dalyvauja popamokinėje veikloje	,205	,083	,101*	,178	,080	,087*	,179	,079	,088*
Ekstraversiškumas				,252	,066	,170***	,235	,066	,158***
Sutarimas				-,086	,082	-,051	-,075	,081	-,044
Sąmoningumas				,165	,078	,109*	,159	,078	,106*
Atvirumas patirčiai				,054	,090	,030	,038	,089	,021
Neurotiškumas				,251	,061	,172***	,243	,061	,166***
Kontrolės lokusas							,175	,063	,110**
R^2	,135			,220			,230		
ΔR^2	,135***			,085***			,011**		

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$

26 lentelė. Hierarchinės regresinės analizės kintamųjų, prognozuojančių saviaktualizaciją, suvestinė lentelė

Kintamasis	Modelis 1			Modelis 2			Modelis 3		
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β
Konstanta	-1,453	,221		-3,605	,298		-4,284	,310	
Lytis (merginos)	,027	,065	,018	-,032	,063	-,021	-,005	,061	-,003
10 klasė / 16 m.	-,046	,079	-,028	,004	,072	,002	,018	,070	,011
12 klasė / 18 m.	,152	,079	,095	,212	,072	,132**	,197	,070	,123**
Prof. mokyklos / 18 m.	,034	,144	,011	,052	,133	,016	,085	,129	,027
Gyvenamoji vieta (didmiestis)	-,118	,085	-,076	-,067	,078	-,043	-,080	,075	-,051
Gyvenamoji vieta (regiono miestas)	-,099	,081	-,063	-,040	,075	-,025	-,059	,073	-,038
Mokymosi sėkmė	,180	,026	,301***	,133	,025	,222***	,097	,025	,162***
Pilna šeima	-,039	,075	-,021	-,082	,069	-,044	-,044	,067	-,023
51-100 LTL	,051	,072	,030	,021	,067	,012	,027	,065	,016
101 LTL ir daugiau	,058	,079	,031	,084	,074	,045	,085	,072	,046
Dalyvauja popamokinėje veikloje	,185	,065	,115**	,155	,060	,096*	,156	,058	,097**
Ekstraversiškumas				,268	,050	,229***	,241	,049	,206***
Sutarimas				,005	,062	,004	,023	,060	,017
Sąmoningumas				,164	,059	,138**	,155	,057	,130**
Atvirumas patirčiai				,143	,067	,101*	,117	,065	,082
Neurotiškumas				,115	,046	,100*	,101	,045	,088*
Kontrolės lokusas							,282	,046	,225***
R^2	,140			,289			,334		
ΔR^2	,140***			,149***			,045***		

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$; *** – $p < 0,001$

3.5.3.4. Išvestinis saviaktualizacijos faktoriaus rodiklis

Iš 26 lentelės matome, kad sociodemografinių kintamųjų įtraukiamas į 1 regresinį modelį leido paaiškinti 14 proc. saviaktualizacijos faktoriaus išvestinio rodiklio dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino saviaktualizacijos prognozavimą, $F(11, 567)=8,419$, $p<0,001$. Antruoju žingsniu įtraukti didžiojo penketo asmenybės bruožai, kontroliuojant sociodemografinius kintamuosius, papildomai paaiškino 14,9 proc. išvestinio rodiklio dispersijos ir statistiškai reikšmingai pagerino saviaktualizacijos prognozavimą $F(16, 562)=14,297$, $p<0,001$. Asmenybės bruožų įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,21$ yra vertinamas kaip vidutinis. Paskutiniu žingsniu į 3 regresinį modelį buvo įvestas kontrolės lokusas. Jis, kontroliuojant sociodemografinius ir didžiojo penketo asmenybės bruožus, papildomai paaiškino 4,5 proc. saviaktualizacijos faktoriaus išvestinio rodiklio dispersijos. Šis ΔR^2 pokytis buvo statistiškai reikšmingas $F(1,561)=37,526$, $p<0,01$. Kontrolės lokuso įtraukimo į regresijos modelį efekto dydžio įvertis $f^2=0,07$ yra vertinamas kaip mažas. Galutinis saviaktualizacijos regresijos modelis paaiškino 33,4 proc. skalės dispersijos. Efekto dydis $f^2=0,50$ yra vertinamas kaip didelis. Iš septynių statistiškai reikšmingai prognozuojančių kintamųjų (kontrolės lokusas, ekstraversiškumas, mokymosi sėkmė, sąmoningumas, 12 klasė / 18 m., dalyvavimas popamokinėje veikloje, neurotiškumas), kurie visi yra teigiamai susiję su saviaktualizacija, stipriausiai susijęs yra kontrolės lokusas ($\beta=0,225$).

3.5.4. Psichologinės gerovės prognozavimo rezultatai

Visų psichologinės gerovės komponentų statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų, atmetus konstantą, santrauka pateikiama 27 lentelėje.

27 lentelė. Psichologinės gerovės komponentus prognozuojančių sociodemografinių ir asmenybės kintamųjų suvestinė lentelė

Prognozuojantis kintamasis	Subjektyvios gerovės faktorius									Pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktorius				Saviaktualizacijos faktorius			
	PD	SP	PS	TS	AU	AK	TE	NE	SGF	PŠ	PGA	PG	PKF	AA	GT	PM	SAF
Modelis 1 ΔR^2	,024	,065***	,023	,044**	,061***	,066***	,068***	,048**	,061***	,075***	,081***	,088***	,099***	,083***	,099***	,135***	,140***
Lytis (merginos)		-,085				-,103		,092			-,123		-,084		-,115		
10 klasė / 16 m.										-,193		-,131	-,169				
12 klasė / 18 m.					,121					-,126	-,155	-,117	-,161	,135	,116		,123
Prof. m-klos/ 18 m.						-,088						-,109	-,086				
Gyv.vieta (didm.)																-,204	
Mokymosi sėkmė			-,158		,154									,124	,101	,148	,162
Pilna šeima							-,087				,144	,141	,127				
51-100 LTL									,076	,103		,082	,089				
101 LTL ir daugiau	,09	,110		,094	,105	,128	,094	-,093	,130	,093		,125	,100		,080		
Lanko popamokinę veiklą							,092								,086	,088	,097
Modelis 2 ΔR^2	,125***	,185***	,264***	,254***	,128***	,230***	,264***	,235***	,302***	,120***	,102***	,147***	,167***	,069***	,144***	,085***	,149***
Ekstraversiškumas	,36	,251	,272	,442	,312	,240	,422	-,321	,424	,129	,240	,263	,254	,151	,166	,158	,206
Sutariamumas				,123													
Sąmoningumas			,197			,295	,140		,153	,131			,102		,199	,106	,130
Atvirumas patirčiai		,139	,164	-,136	,133		,139							,113			
Neurotiškumas	,10	,197	,093	,157	,094	,170	-,083	-,393		,141	,189	,147	,192			,166	,088
Modelis 3 ΔR^2	,01*	,013**	,001	,007*	,003	,009**	,002	,000	,012**	,005	,012**	,011**	,013**	,029***	,046***	,011**	,045***
Kontrolės lokusas	,11	,124		,090		,103			,116		,116	,112	,122	,182	,228	,110	,225

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – p<0,05; ** – p<0,01; *** – p<0,001

PD – pasitenkinimas draugais; SP – savęs priėmimas; PS – pasitenkinimas savimi; TS – teigiami santykiai su kitais; AU – autonomija; AK – aplinkos kontrolė; TE – Teigiamas emocijų; NE – Neigiamas emocijų. SGF – išvestinis subjektyvios gerovės faktoriaus rodiklis; PŠ – pasitenkinimas šeima; PGA – pasitenkinimas gyvenamąja aplinka; PG – pasitenkinimas gyvenimu; PKF – išvestinis pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus rodiklis; AA – asmeninis augimas; GT – gyvenimo tikslas; PM – pasitenkinimas mokykla; SAF – Išvestinis saviaktualizacijos faktoriaus rodiklis.

Siekiant įvertinti sociodemografinių ir asmenybės kintamųjų reikšmę prognozuojant psichologinę gerovę buvo palyginti sociodemografinių ir asmenybės kintamųjų ΔR^2 pagal atitinkamus faktorius:

3.5.4.1. Sociodemografinių kintamųjų prognostinė reikšmė

a) subjektyvios gerovės faktorius

Subjektyvios gerovės faktorių sudarančių komponentų hierarchinės regresijos rezultatai (11-18 lentelės) rodo, kad pasitenkinimo draugais ($R^2=0,024$) ir savimi ($R^2=0,023$) sociodemografiniai kintamieji statistiškai reikšmingai neprognozuoja. Tai rodo, kad net ir žinant tokias sociodemografines mokinių charakteristikas, kaip antai lytis, amžius / klasė, gyvenamoji vieta, mokymosi sėkmė, ekonominiai ištekliai ir dalyvavimas popamokinėje veikloje, negalima tiksliau prognozuoti kokio lygio bus mokinio pasitenkinimas draugais ir savimi nei kad atsitiktinai spėliojant. Prognozuojant likusius subjektyvios gerovės komponentus vien sociodemografiniais kintamaisiais galima paaiškinti mažiausiai nuo 4,4 proc. (teigiami santykiai su kitais) iki daugiausiai 6,8 proc. (teigiamas emocijų) skalių dispersijos. Detaliau analizuojant ištirtų sociodemografinių kintamųjų reikšmę subjektyvios gerovės faktoriaus komponentams prognozuoti nustatyta:

Lyties kintamasis: galutiniuose regresinės analizės modeliuose statistiškai reikšmingai prognozavo tris komponentus – savęs priėmimą, aplinkos kontrolę, neigiamą emocijų. Prognozuojant teigiamus santykius su kitais vien sociodemografiniais kintamaisiais lyties kintamasis buvo iškilęs kaip statistiškai reikšmingas prognostinis veiksnys, bet įtraukus į modelį antruoju žingsniu didžiojo penketo asmenybės bruožus, jo prognostinė reikšmė sumažėjo iki statistiškai nereikšmingo lygio. O prognozuojant aplinkos kontrolę situacija priešinga: prognozuojant vien sociodemografiniais kintamaisiais lyties kintamasis neprognozavo statistiškai reikšmingai, o įtraukus didžiojo penketo asmenybės bruožus jo prognostinė reikšmė padidėjo iki statistiškai reikšmingo lygmens. Visuose savęs priėmimo ir neigiamo

emocingumo prognozavimo modeliuose lyties kintamasis buvo statistiškai reikšmingas prognostinis veiksnys, tiek prognozuojant vien remiantis sociodemografiniais kintamaisiais, tiek ir įtraukus į regresinį modelį didžiojo penketo asmenybės bruožus bei kontrolės lokusą. Prognozuojant savęs priėmimo ir aplinkos kontrolės komponentus, nustatius kitus statistiškai reikšmingus prognostinius kintamuosius, nustatyti merginų mažesni įverčiai nei vaikinių. Prognozuojant išvestinį subjektyvios gerovės rodiklį lyties kintamasis nė viename regresijos modelyje neiškilo kaip statistiškai reikšmingas veiksnys.

Amžiaus / klasės kintamasis: galutiniuose regresinės analizės modeliuose statistiškai reikšmingi du komponentai – aplinkos kontrolė ir autonomija. Prognozuojant aplinkos kontrolę pirmame modelyje 12 klasė / 18 m. kintamasis iškilo kaip statistiškai reikšmingas, tačiau įtraukus antruoju žingsniu didžiojo penketo asmenybės bruožus, šio kintamojo prognostinė reikšmė sumažėjo iki statistiškai nereikšmingos, o 18 m. iš profesinių mokyklų kintamojo prognostinė reikšmė padidėjo iki statistiškai reikšmingo, ir jis vienintelis iš visų amžiaus grupių kintamųjų toks liko galutiniame modelyje. Profesinės mokyklos 18 metų mokinių aplinkos kontrolės įverčiai, nustatius kitus reikšmingus prognostinius kintamuosius yra prognozuojami žemesni už 10 klasės / 16 m. ir 12 klasės / 18 m. mokinių iš bendrojo lavinimo mokyklų ir statistiškai reikšmingai žemesni už 8 klasės / 14 m. mokinių. Prognozuojant autonomiją 12 klasės / 18 metų kintamasis kaip statistiškai reikšmingas prognostinis veiksnys iškilo tik antrame modelyje, šalia sociodemografinių kintamųjų įtraukus didžiojo penketo asmenybės bruožus. 12 klasės / 18 m. mokinių iš bendrojo lavinimo mokyklų autonomijos įverčiai prognozuojami didesni už 10 klasės / 16 m. ir profesinių mokyklų 18 m. mokinių bei statistiškai reikšmingai už 8 klasės / 14 m. mokinių. O prognozuojant savęs priėmimą ir neigiamą emocingumą atitinkamai 10 klasė / 16 m. ir 12 klasė / 18 metų amžiaus kintamieji buvo iškilę kaip statistiškai reikšmingi prognostiniai kintamieji, tačiau antrame modelyje, įtraukus didžiojo penketo asmenybės bruožus, jų prognostinė vertė sumažėjo iki statistiškai nereikšmingos.

Prognozuojant išvestinį subjektyvios gerovės rodiklį amžiaus kintamasis nė viename regresijos modelyje neiškilo kaip statistiškai reikšmingas veiksnys.

Gyvenamosios vietos kintamasis: nė vienos gyvenamosios vietos kintamasis galutiniuose atskirų subjektyvios gerovės komponentų ir išvestinio rodiklio regresiniuose modeliuose nenustatytas kaip statistiškai reikšmingas kintamasis. Prognozuojant pasitenkinimą savimi, savęs priėmimą ir aplinkos kontrolę vien sociodemografiniais kintamaisiais pagalba regiono miesto gyvenamosios vietos kintamasis buvo iškilęs kaip statistiškai reikšmingas veiksnys, tačiau į antrąjį regresijos modelį įtraukus didžiojo penketo asmenybės bruožus, jo prognostinė reikšmė visais trim atvejais sumažėjo iki statistiškai nereikšmingos. Fiksavus kitus statistiškai reikšmingus kintamuosius regiono miestuose gyvenančių mokinių pasitenkinimo savimi, savęs priėmimo ir aplinkos kontrolės įverčiai yra prognozuojami žemesni už mokinių iš kitų gyvenamųjų vietų.

Mokymosi sėkmės kintamasis: prognozuojant aplinkos kontrolę, savęs priėmimą, teigiamą ir neigiamą emocingumą bei išvestinį subjektyvios gerovės rodiklį vien sociodemografiniais kintamaisiais, mokymosi sėkmės kintamasis iškilo kaip statistiškai reikšmingas kintamasis, tačiau į antrąjį regresijos modelį įtraukus didžiojo penketo asmenybės bruožus jo prognostinė reikšmė visais atvejais sumažėjo iki statistiškai nereikšmingos ir tokia išliko galutiniuose regresijos modeliuose įtraukus kontrolės lokusą. O prognozuojant pasitenkinimą savimi vien remiantis sociodemografiniais kintamaisiais, mokymosi sėkmė nebuvo statistiškai reikšmingas kintamasis, tačiau įtraukus į antrą modelį didžiojo penketo asmenybės bruožus, prognostinė jo reikšmė padidėjo iki statistiškai reikšmingo lygmens. Fiksavus ekstraversiškumo, sąmoningumo, atvirumo patirčiai ir neurotiškumo įverčius esant didesnei mokymosi sėkmei prognozuojami mažesni pasitenkinimo savimi įverčiai. Prognozuojant autonomiją mokymosi sėkmė buvo statistiškai reikšmingas prognostinis kintamasis visuose trijuose modeliuose. Esant fiksuotiems kitiems statistiškai reikšmingiems galutinio modelio kintamiesiems didesnė mokymosi sėkmė prognozuodavo didesnę autonomiją.

Šeimos sudėties kintamasis: pilnos šeimos kintamasis vienintelio teigiamo emocingumo galutiniame regresijos modelyje nustatytas kaip statistiškai reikšmingas prognostinis veiksnys, tačiau prognozuojant teigiamą emocingumą vien remiantis sociodemografiniais kintamaisiais šeimos sudėties kintamasis nėra statistiškai reikšmingas. Šeimos sudėties kintamasis pasirodė esąs statistiškai reikšmingas prognozuojant vien pagal sociodemografinius kintamuosius savęs priėmimą, teigiamus santykius su kitais ir neigiamą emocingumą. Įtraukus į regresinį modelį didžiojo penketo asmenybės bruožus, šeimos sudėties kintamojo prognostinė reikšmė tampa statistiškai nereikšminga galutiniuose šių trijų subjektyvios gerovės komponentų regresiniuose modeliuose. Prognozuojant išvestinį subjektyvios gerovės rodiklį šeimos sudėties kintamasis nė viename regresijos modelyje nepasirodė esąs statistiškai reikšmingas veiksnys.

Ekonominių išteklių kintamasis: prognozuojant išvestinį subjektyvios gerovės rodiklį abu – 51-100 LTL ir 101 LTL ir daugiau – ekonominių išteklių kintamieji visuose trijuose regresijos modeliuose pripažinti statistiškai reikšmingais veiksniais. Fiksavus ekstraversiškumo, sąmoningumo ir kontrolės lokuso reikšmes 0-50 LTL per mėnesį gaunančių mokinių išvestinio subjektyvios gerovės rodiklio reikšmės yra prognozuojamos mažesnės nei mokinių, gaunančių iš tėvų daugiau kaip 51 LTL per mėnesį smulkioms išlaidoms. Prognozuojant vienintelį pasitenkinimą savimi nė vienas ekonominių išteklių kintamasis nė viename regresijos modelyje nenustatytas kaip statistiškai reikšmingas kintamasis. Galutiniuose regresijos modeliuose prognozuojant likusius subjektyvios gerovės faktoriaus komponentus ekonominių išteklių kintamasis (101 LTL ir daugiau) buvo statistiškai reikšmingas veiksnys. Visais atvejais prognozuojama, kad mokinių, gaunančių iš tėvų 101 LTL ir daugiau per mėnesį smulkioms išlaidoms, subjektyvios gerovės faktoriaus komponentų įverčiai aukštesni nei mokinių, gaunančių už juos mažiau pinigų per mėnesį, išskyrus neigiamo emocingumo rodiklį, kai nustatyta neigiama sąsaja, t. y. daugiausiai pinigų smulkioms išlaidoms gaunančių mokinių neigiamo emocingumo įverčiai žemesni nei gaunančių iki

100 LTL per mėnesį. Reikia paminėti, kad ekonominiai ištekliai prognozuojant neigiamą emocingumą tapo statistiškai reikšmingu kintamuoju tik įtraukus į antrą regresinį modelį didžiojo penketo asmenybės bruožus. Prognozuojant neigiamą emocingumą vien pagal sociodemografinius kintamuosius ekonominių išteklių prognostinė reikšmė nepasiekė statistiškai reikšmingo lygmens. ekonominių išteklių 51-100 LTL kintamojo prognostinė reikšmė nepasiekė statistiškai reikšmingo lygmens nė viename iš trijų aplinkos kontrolės, autonomijos ir neigiamo emocingumo regresinių modelių – prognozuojant vien remiantis sociodemografiniais kintamaisiais, įtraukus papildomai didžiojo penketo asmenybės bruožus kontrolės lokusą. O prognozuojant vien pagal sociodemografinius kintamuosius pasitenkinimą draugais, savęs priėmimą, teigiamus santykius su kitais bei teigiamą emocingumą, 51-100 LTL ekonominių išteklių kintamasis buvo statistiškai reikšmingas, tačiau prognostinė jo reikšmė sumažėjo iki statistiškai nereikšmingos įtraukus į regresinį modelį didžiojo penketo asmenybės bruožus.

Popamokinės veiklos kintamasis: statistiškai reikšmingai visi tirti regresinės analizės modeliai prognozavo tik teigiamą emocingumą. Fiksavus kitus statistiškai reikšmingus kintamuosius mokinių, dalyvaujančių popamokinėje veikloje, teigiamo emocingumo įverčiai yra aukštesni. Popamokinės veiklos kintamasis statistiškai reikšmingai neprognozavo visų likusių subjektyvios gerovės komponentų ir išvestinio subjektyvios gerovės rodiklio.

b) pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktorius

Pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktorių sudarančių komponentų hierarchinės regresijos rezultatai (19-22 lentelės) rodo, kad prognozuojant šio faktoriaus komponentus galima paaiškinti nuo 7,5 proc. (pasitenkinimo šeima) iki 8,8 proc. (pasitenkinimo gyvenimu) dispersijos. Prognozuojant išvestinį pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu rodiklį vien

sociodemografiniai kintamieji paaiškina 9,9 proc. dispersijos. Detaliau analizuojant ištirtų sociodemografinių kintamųjų reikšmę pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentams prognozuoti nustatyta:

Lyties kintamasis: visais trimis regresinės analizės modeliais statistiškai reikšmingai prognozuotas pasitenkinimas gyvenamąja aplinka. Merginų pasitenkinimas gyvenamąja aplinka, nustačius kitų statistiškai reikšmingų kintamųjų reikšmes, žemesnis nei vaikinių. Pasitenkinimo šeima ir apskritai gyvenimu lyties kintamasis statistiškai reikšmingai neprognozavo nė viename iš trijų regresinės analizės modelių. Prognozuojant vien pagal sociodemografinius kintamuosius pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu išvestinį rodiklį lyties kintamasis nepasirodė esąs statistiškai reikšmingas veiksnys, tačiau antrame modelyje, papildomai įtraukus didžiojo penketo asmenybės bruožus, prognostinė jo reikšmė sustiprėjo iki statistiškai reikšmingos ir tokia išliko net ir trečią modelį papildomai įtraukus kontrolės lokusą.

Amžiaus / klasės kintamasis: pagal visus tris regresinės analizės modelius amžiaus / klasės kintamieji statistiškai reikšmingai prognozavo pasitenkinimą gyvenimu apskritai ir išvestinį pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu rodiklį; 8 klasės / 14 m. mokinių pasitenkinimo gyvenimu ir išvestinio pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu rodiklio įverčiai, nustačius kitus statistiškai reikšmingus kintamuosius, aukštesni už visų vyresnių mokinių iš bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų; 10 klasės / 16 m. ir 12 klasės / 18 metų kintamieji išliko kaip statistiškai reikšmingi veiksniai prognozuojant pasitenkinimą šeima; 8 klasės / 14 m. mokinių pasitenkinimo šeima įverčiai, nustačius kitus statistiškai reikšmingus kintamuosius, yra aukštesni už vyresnio amžiaus mokinių iš bendrojo lavinimo mokyklų, tačiau panašaus lygio kaip ir profesinių mokyklų mokinių. Visi trys amžiaus kintamieji, kurie buvo įtraukti į regresinį modelį prognozuojant pasitenkinimą gyvenamąja aplinka vien pagal sociodemografinius kintamuosius, išliko kaip statistiškai reikšmingi kintamieji. Nustačius šeimos sudėties kintamojo reikšmes 8 klasės / 14 metų mokinių pasitenkinimas gyvenamąja aplinka statistiškai reikšmingai aukštesnis už

mokinių iš visų kitų amžiaus grupių. Papildomai įtraukus į antrą modelį Didžiojo penketo asmenybės bruožus, profesinių mokyklų / 18 metų amžiaus kintamojo prognostinė reikšmė sumažėjo iki statistiškai nereikšmingos, o papildomai įtraukus į trečią modelį kontrolės lokusą, 10 klasės / 16 metų amžiaus kintamojo prognostinė reikšmė taip pat sumažėjo iki statistiškai nereikšmingos. Galutiniame modelyje nustatius lyties, šeimos sudėties, ekstraversiškumo, neurotiškumo ir kontrolės lokuso kintamųjų reikšmes 12 klasės / 18 metų mokinių iš bendrojo lavinimo mokyklų pasitenkinimas gyvenamąja aplinka statistiškai reikšmingai mažesnis už 8 klasės / 14 metų mokinių.

Gyvenamosios vietos kintamasis: galima teigti, kad gyvenamosios vietos kintamasis nesusijęs su pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentais ir išvestiniu rodikliu, nes gyvenamosios vietos kintamasis statistiškai reikšmingai neprognozavo kiekvieno pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu komponento ir išvestinio šio faktoriaus rodiklio nė viename regresiniame modelyje, išskyrus pirmame modelyje prognozuojant pasitenkinimą gyvenimu. Prognozuojant pasitenkinimą gyvenimu apskritai vien pagal sociodemografinius kintamuosius regiono miesto gyvenamosios vietos kintamasis buvo statistiškai reikšmingas prognostinis veiksnys, tačiau antrame modelyje papildomai į regresinį modelį įtraukus Didžiojo penketo asmenybės bruožus, jo prognostinė reikšmė sumažėjo iki statistiškai nereikšmingos.

Mokymosi sėkmės kintamasis: taip pat galima teigti, kad mokymosi sėkmės kintamasis nesusijęs su pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentais ir išvestiniu rodikliu, nes jis statistiškai reikšmingai neprognozavo kiekvieno pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu komponento ir išvestinio šio faktoriaus rodiklio nė viename regresiniame modelyje, išskyrus pirmame modelyje prognozuojant pasitenkinimą šeima. Prognozuojant pasitenkinimą šeima vien pagal sociodemografinius kintamuosius, mokymosi sėkmės kintamasis pasirodė esąs statistiškai reikšmingas prognostinis veiksnys, tačiau į antrą modelį papildomai įtraukus Didžiojo penketo asmenybės

bruožus, prognostinė jo reikšmė sumažėjo iki statistiškai nereikšmingos ir tokia išliko trečiame modelyje papildomai įtraukus kontrolės lokusą.

Šeimos sudėties kintamasis: šis kintamasis statistiškai reikšmingai neprognozavo pasitenkinimo šeima nė viename iš trijų regresinių modelių. O pasitenkinimą gyvenimu, gyvenamąją aplinką ir išvestinį pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu rodiklį statistiškai reikšmingai prognozavo visuose regresiniuose modeliuose. Visais atvejais nustatytus kitus statistiškai reikšmingus kintamuosius, pilnoje šeimoje gyvenančių mokinių įverčiai aukštesni už mokinių, gyvenančių su vienu iš tėvų.

Ekonominių išteklių kintamasis: iš tėvų per mėnesį smulkioms išlaidoms gaunamų pajamų kintamasis statistiškai reikšmingai neprognozavo pasitenkinimo gyvenamąją aplinką nė pagal vieną regresinį modelį. O visuose galutiniuose prognostiniuose pasitenkinimo šeima, gyvenimu ir išvestinio pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu rodiklio prognostiniuose modeliuose ekonominių išteklių kintamasis iškilo kaip statistiškai reikšmingas veiksnys. Visais atvejais nustatytus kitų statistiškai reikšmingų kintamųjų reikšmes, mokinių, gaunančių daugiau kaip 51 LTL per mėnesį smulkioms išlaidoms, pasitenkinimo šeima, gyvenimu ir išvestinio pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu rodiklio įverčiai yra aukštesni nei mokinių, kurie apskritai negauna tokių pajamų iš tėvų arba gauna iki 50 LTL per mėnesį.

Popamokinės veiklos kintamasis: šis kintamasis yra nesusijęs nei su tam tikrais pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentais, nei su išvestiniu jo rodikliu, nes nė viename regresiniame modelyje jis nenustatytas kaip statistiškai reikšmingas prognostinis kintamasis.

c) saviaktualizacijos faktorius

Saviaktualizacijos faktorių sudarančių komponentų hierarchinės regresijos rezultatai (23–26 lentelės) rodo, kad prognozuojant šio faktoriaus komponentus galima paaiškinti nuo 8,3 proc. (asmeninis augimas) iki 13,5 proc. (pasitenkinimo mokykla) dispersijos. Prognozuojant išvestinį

saviaktualizacijos rodiklį vien sociodemografiniai kintamieji paaiškina 14 proc. dispersijos. Detaliau analizuojant ištirtų sociodemografinių kintamųjų reikšmę saviaktualizacijos faktoriams prognozuoti nustatyta:

Lyties kintamasis: statistiškai reikšmingai prognozavo tik gyvenimo tikslą, o asmeninio augimo, pasitenkinimo mokykla ir išvestinio saviaktualizacijos rodiklio statistiškai reikšmingai neprognozavo. Lyties kintamasis neprognozavo gyvenimo tikslo pirmame modelyje, į kurį buvo įtraukti tik sociodemografiniai kintamieji. Į antrą ir trečią modelius papildomai įtraukus atitinkamai didžiojo penketo asmenybės savybes ir kontrolės lokusą, lyties kintamojo prognostinė reikšmė padidėjo iki statistiškai reikšmingos. Fiksavus kitų statistiškai reikšmingų prognostinių kintamųjų reikšmes, merginų gyvenimo tikslo įverčiai mažesni už vaikinių.

Amžiaus / klasės kintamasis: 10 klasės / 16 m. ir profesinių mokyklų / 18 metų kintamieji statistiškai reikšmingai neprognozavo nei atskirai saviaktualizacijos komponentų, nei išvestinio saviaktualizacijos rodiklio. 12 klasės / 18 metų amžiaus / klasės kintamasis statistiškai reikšmingai neprognozavo pasitenkinimo mokykla nė viename modelyje ir saviaktualizacijos išvestinio rodiklio pirmame modelyje, tačiau įtraukus į antrą modelį Didžiojo penketo asmenybės savybes, prognostinė jo reikšmė pakilo iki statistiškai reikšmingos. O prognozuojant asmeninį augimą ir gyvenimo tikslą 12 klasės / 18 metų kintamasis statistiškai reikšmingas buvo visuose trijuose modeliuose. Fiksavus kitus statistiškai reikšmingus kintamuosius, galutiniuose asmeninio augimo, gyvenimo tikslo ir išvestinio saviaktualizacijos rodiklio prognostiniuose modeliuose 12 klasės / 18 metų mokinių įverčiai statistiškai reikšmingai mažesni už 8 klasės / 14 m. mokinių.

Gyvenamosios vietos kintamasis: šis kintamasis statistiškai reikšmingai prognozavo tik pasitenkinimą mokykla. Pirmame modelyje, į kurį buvo įtraukti tik sociodemografiniai kintamieji, didmiesčio ir regiono miesto gyvenamųjų vietų kintamieji iškilo kaip statistiškai reikšmingi veiksniai, tačiau į antrą modelį įtraukus Didžiojo penketo asmenybės bruožus, regiono miesto gyvenamosios vietos kintamojo prognostinė reikšmė sumažėjo iki statistiškai

nereikšmingos. Galutiniame pasitenkinimo mokykla prognostiniame modelyje nustatčius kitus statistiškai reikšmingus kintamuosius, didmiestyje gyvenančių mokinių įverčiai yra mažesni už kaime gyvenančių mokinių.

Mokymosi sėkmės kintamasis: mokymosi sėkmės kintamasis statistiškai reikšmingai prognozavo visus saviaktualizacijos komponentus ir išvestinį rodiklį. Pirmame modelyje jis būdavo stipriausias prognostinis veiksnys, o į antrą ir trečią modelius papildomai įtraukus atitinkamai Didžiojo penketo asmenybės savybes ir kontrolės lokusą, prognostinė jo reikšmė sumažėdavo, tačiau išlikdavo statistiškai reikšminga. Visais atvejais nustatčius kitus statistiškai reikšmingus kintamuosius, didesnė mokymosi sėkmė prognozuodavo didesnius gyvenimo tikslo įverčius.

Šeimos sudėties kintamasis: galima teigti, kad ekonominių išteklių kintamasis nesusijęs su saviaktualizacijos faktoriaus komponentais ir išvestiniu rodikliu, nes galutiniuose jų prognostiniuose modeliuose šeimos sudėties kintamasis nebuvo nustatytas kaip statistiškai reikšmingas veiksnys. Tik antrame modelyje, prognozuojant asmeninį augimą, šeimos sudėties kintamasis iškilo kaip statistiškai reikšmingas veiksnys, bet į trečią modelį įtraukus kontrolės lokusą, prognostinė jo reikšmė sumažėjo iki statistiškai nereikšmingo lygmens, koks buvo ir pirmame modelyje, kai į jį buvo įtraukti tik sociodemografiniai kintamieji.

Ekonominių išteklių kintamasis: galima teigti, kad ekonominių išteklių kintamasis nesusijęs su saviaktualizacijos faktoriaus komponentais ir išvestiniu rodikliu, nes galutiniuose jų prognostiniuose modeliuose ekonominių išteklių kintamasis pasirodė esąs statistiškai nereikšmingas veiksnys, išskyrus trečią modelį prognozuojant gyvenimo tikslą, kuriame 101 LTL ir daugiau ekonominių išteklių kintamojo prognostinė reikšmė pasiekė statistiškai reikšmingą reikšmę. Prognozuojant gyvenimo tikslą vien sociodemografiniais kintamaisiais ir papildomai į modelį įtraukus Didžiojo penketo asmenybės bruožus, 101 LTL ir daugiau ekonominių išteklių kintamasis nebuvo statistiškai reikšmingas.

Popamokinės veiklos kintamasis: prognozuojant saviaktualizacijos faktoriaus tam tikrus komponentus ir išvestinį rodiklį, popamokinės veiklos kintamasis statistiškai reikšmingai neprognozavo tik asmeninio augimo. Visuose gyvenimo tikslo, pasitenkinimo mokykla ir išvestinio saviaktualizacijos faktoriaus rodiklio modeliuose nustačius kitus statistiškai reikšmingus kintamuosius mokinių, lankančių popamokinės veiklos užsiėmimus, įverčiai didesni už nelankančių.

3.5.4.2. Asmenybės kintamųjų prognostinė reikšmė

3.5.4.2.1. Didžiojo penketo asmenybės bruožų prognostinė reikšmė

a) subjektyvios gerovės faktorius

Didžiojo penketo asmenybės bruožai paaiškina nuo mažiausiai 12,5 proc. (pasitenkinimo draugais) iki daugiausiai 26,4 proc. (pasitenkinimo savimi ir teigiamo emocingumo) subjektyvios gerovės faktoriaus tam tikrų komponentų dispersijos ir 30,2 proc. išvestinio subjektyvios gerovės rodiklio dispersijos.

Ekstraversiškumas: šis asmenybės bruožas statistiškai reikšmingai prognozavo visus subjektyvios gerovės faktoriaus komponentus ir išvestinį rodiklį antrame ir trečiame modeliuose. Visais atvejais, išskyrus neigiamo emocingumo, nustatytos ekstraversiškumo ir subjektyvios gerovės faktoriaus komponentų bei išvestinio rodiklio sąsajos buvo teigiamos. Fiksavus neurotiškumo ir 101 LTL ir daugiau ekonominių išteklių kintamuosius, didesnių ekstravertų neigiamo emocingumo skalės įverčiai yra prognozuojami mažesni už intravertų. Ekstraversiškumas buvo nustatytas kaip stipriausias prognostinis kintamasis prognozuojant teigiamą emocingumą, pasitenkinimą savimi, autonomiją, savęs priėmimą, pasitenkinimą draugais ir teigiamus santykius su kitais. Ekstraversija – antras pagal stiprumą prognostinis veiksnys prognozuojant neigiamą emocingumą (po neurotiškumo) ir aplinkos kontrolę (po sąmoningumo).

Sutariamumas: galima teigti, kad sutariamumas yra nesusijęs su subjektyvios gerovės tam tikrais komponentais ir išvestiniu rodikliu, nes sutariamumas statistiškai reikšmingai prognozavo tik teigiamus santykius su kitais. Ši sąsaja buvo teigiama – nustačius kitus statistiškai reikšmingus kintamuosius mokinių, kurie pasižymėjo stipresniu sutariamumo bruožu, teigiamų santykių su kitais įverčiai buvo aukštesni už mokinių, kurių Sutariamumas silpnesnis.

Sąmoningumas: šis asmenybės bruožas statistiškai reikšmingai prognozavo aplinkos kontrolę, pasitenkinimą savimi, teigiamą emocingumą ir išvestinį subjektyvios gerovės rodiklį. Visais atvejais sąmoningumo sąsaja buvo teigiama – aukštesni šio bruožo balai leisdavo prognozuoti aukštesnius atitinkamų komponentų įverčius. Sąmoningumas statistiškai reikšmingai neprognozavo neigiamo emocingumo, pasitenkinimo draugais, savęs priėmimo, autonomijos ir teigiamų santykių su kitais.

Atvirumas patirčiai: antrame ir trečiame hierarchinės regresijos modeliuose atvirumas patirčiai statistiškai reikšmingai neprognozavo neigiamo emocingumo, pasitenkinimo draugais ir aplinkos kontrolės bet statistiškai reikšmingai prognozavo visus kitus subjektyvios gerovės faktoriaus komponentus. Prognozuojant išvestinį subjektyvios gerovės rodiklį atvirumas patirčiai antrame modelyje buvo statistiškai reikšmingas kintamasis, tačiau į trečią modelį įtraukus kontrolės lokusą, prognostinė jo reikšmė sumažėjo iki statistiškai nereikšmingos.

Neurotiškumas: šis asmenybės bruožas statistiškai reikšmingai prognozavo visus subjektyvios gerovės faktoriaus komponentus. Neurotiškumas iš visų statistiškai reikšmingų kintamųjų buvo stipriausiai susijęs su neigiamu emocingumu, o su autonomija, teigiamu emocingumu, pasitenkinimu savimi – silpniausiai. Kaip ir prognozuojant atvirumą patirčiai, numatant išvestinį subjektyvios gerovės rodiklį, neurotiškumas antrame modelyje buvo statistiškai reikšmingas kintamasis, tačiau į trečią modelį įtraukus kontrolės lokusą, prognostinė jo reikšmė sumažėjo iki statistiškai nereikšmingos.

b) pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktorius

Didžiojo penketo asmenybės bruožai paaiškina nuo mažiausiai 10,2 proc. (pasitenkinimas gyvenamąja aplinka) iki daugiausiai 14,7 proc. (pasitenkinimo gyvenimu) šio faktoriaus tam tikrų komponentų dispersijos ir 16,7 proc. išvestinio pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu rodiklio dispersijos.

Ekstraversiškumas: antrame ir trečiame hierarchinės regresijos modeliuose ekstraversiškumas statistiškai reikšmingai prognozavo visus pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus komponentus ir išvestinį rodiklį. Visais atvejais buvo nustatyta teigiama sąsaja, t. y. aukštesni ekstraversiškumo balai prognozavo aukštesnius pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu komponentų ir išvestinio rodiklio įverčius. Prognozuojant pasitenkinimą gyvenimu, gyvenamąja aplinka ir išvestinį rodiklį, ekstraversiškumas pasirodė esąs stipriausias prognostinis veiksnys.

Sutariamumas: šis asmenybės bruožas statistiškai reikšmingai neprognozavo nė vieno atskiro pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu komponento ir išvestinio pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu rodiklio.

Sąmoningumas: neiškilo kaip statistiškai reikšmingas kintamasis prognozuojant pasitenkinimą gyvenimu ir gyvenamąja aplinka, tačiau statistiškai reikšmingai prognozavo pasitenkinimą šeima ir išvestinį pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu rodiklį. Šiais dviem atvejais nustatyta sąsaja buvo teigiama – didesni sąmoningumo įverčiai prognozavo aukštesnius pasitenkinimo šeima ir išvestinio rodiklio įverčius, nustačius kitus statistiškai reikšmingus kintamuosius.

Atvirumas patirčiai: antrame ir trečiame hierarchinės regresijos modeliuose atvirumas patirčiai statistiškai reikšmingai neprognozavo nė vieno pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu komponento ir išvestinio pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu rodiklio.

Neurotiškumas: antrame ir trečiame hierarchinės regresijos modeliuose neurotiškumas statistiškai reikšmingai prognozavo visus pasitenkinimo

gyvenimu ir jo kontekstu komponentus ir išvestinį pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu rodiklį. Kadangi mūsų tyrime aukštesni neurotiškumo įverčiai rodė didesnę emocinį mokinių stabilumą, tai visais šiais atvejais, fiksuojant kitus statistiškai reikšmingus kintamuosius, emociškai stabilesnių mokinių pasitenkinimo gyvenimu tam tikrų komponentų ir išvestinio rodiklio įverčiai buvo prognozuojami aukštesni.

c) Saviaktualizacijos faktorius

Didžiojo penketo asmenybės bruožai paaiškina mažiausiai nuo 6,9 proc. (asmeninio augimo) iki daugiausiai 14,4 proc. (gyvenimo tikslo) saviaktualizacijos faktoriaus komponentų dispersijos ir 14,9 proc. išvestinio saviaktualizacijos rodiklio dispersijos.

Ekstraversiškumas: antrame ir trečiame hierarchinės regresijos modeliuose ekstraversiškumas statistiškai reikšmingai prognozavo visus saviaktualizacijos faktoriaus komponentus ir išvestinį rodiklį. Visais atvejais buvo nustatyta teigiama sąsaja, t. y. aukštesni ekstraversiškumo balai prognozavo aukštesnius saviaktualizacijos komponentų ir išvestinio rodiklio įverčius.

Sutariamumas: šis asmenybės bruožas statistiškai reikšmingai neprognozavo nė vieno saviaktualizacijos faktoriaus komponento ir išvestinio rodiklio.

Sąmoningumas: pasirodė esąs statistiškai reikšmingas teigiamas prognostinis kintamasis pasitenkinimo mokykla, gyvenimo tikslo ir išvestinio saviaktualizacijos faktoriaus rodiklio antrame ir trečiame hierarchinės regresijos modeliuose. Asmeninio augimo sąmoningumo asmenybės bruožas statistiškai reikšmingai neprognozavo.

Atvirumas patirčiai: prognozuojant asmeninį augimą antrame ir trečiame hierarchinės regresijos modeliuose atvirumas patirčiai iškilo kaip statistiškai reikšmingas, tačiau silpniausiai susijęs kintamasis. Pasitenkinimo mokykla ir gyvenimo tikslo atvirumas patirčiai statistiškai reikšmingai neprognozavo.

Prognozuojant išvestinį saviaktualizacijos rodiklį pagal sociodemografinius ir Didžiojo penketo asmenybės bruožus, atvirumas patirčiai išliko kaip statistiškai reikšmingas kintamasis, tačiau į trečią modelį papildomai įtraukus kontrolės lokusą, prognostinė jo reikšmė sumažėjo iki statistikai nereikšmingos.

Neurotiškumas: šis asmenybės bruožas neprognozavo statistiškai reikšmingai gyvenimo tikslo ir asmeninio augimo, o pasitenkinimą mokykla ir išvestinį saviaktualizacijos faktoriaus rodiklį statistiškai reikšmingai prognozavo antrame ir trečiame modeliuose. Galutiniame išvestinio saviaktualizacijos rodiklio prognostiniame modelyje neurotiškumo prognostinė reikšmė buvo silpniausia iš visų statistiškai reikšmingų kintamųjų.

3.5.4.2.2. Kontrolės lokuso prognostinė reikšmė

Subjektyvios gerovės faktorius: kontrolės lokusas statistiškai reikšmingai neprognozavo teigiamo emocingumo, neigiamo emocingumo, pasitenkinimo savimi ir autonomijos. Prognozuojant tokius subjektyvios gerovės komponentus – pasitenkinimas draugais, savęs priėmimas, teigiami santykiai su kitais ir aplinkos kontrolė – unikali kontrolės lokuso paaiškinama dispersijos pokyčio dalis buvo statistiškai reikšminga. Visos nustatytos sąsajos buvo teigiamos, t. y. didesnis internalumas buvo susijęs su didesniais minėtų subjektyvios gerovės faktoriaus komponentų įverčiais. Į trečią modelį įtraukus kontrolės lokusą, iš esmės nepasikeitė antrame modelyje buvusių statistiškai reikšmingų kintamųjų prognostinė reikšmė ir jie visi išliko statistiškai reikšmingi ir trečiame modelyje. Prognozuojant išvestinį subjektyvios gerovės faktoriaus rodiklį, kontrolės lokuso įtraukimas į prognostinį modelį leido papildomai paaiškinti 1,2 proc. dispersijos. Dviejų asmenybės bruožų iš Didžiojo penketo, kurie antrame modelyje buvo statistiškai reikšmingi prognostiniai kintamieji – atvirumo patirčiai ir neurotiškumo prognostinės reikšmės trečiame modelyje, įtraukus kontrolės lokusą, sumažėjo ir tapo statistiškai nereikšmingos.

Pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktorius: kontrolės lokuso įtraukimas į pasitenkinimo šeima prognostinį modelį iš esmės nieko nepakeitė, prognostinė jo reikšmė nepasiekė statistiškai reikšmingo lygmens. Kontrolės lokusas statistiškai reikšmingai prognozavo pasitenkinimą gyvenimu ir gyvenamąją aplinką bei išvestinį pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriaus rodiklį. Kontrolės lokuso paaiškinama dispersijos dalis visais trimis atvejais buvo panašaus dydžio (atitinkamai 1,1 proc., 1,2 proc. ir 1,3 proc.).

Saviaktualizacijos faktorius: kontrolės lokusas statistiškai reikšmingai prognozavo visus saviaktualizacijos komponentus ir išvestinį rodiklį. Kontrolės lokuso unikali paaiškinama tam tikrų saviaktualizacijos faktoriaus komponentų dispersijos dalis svyravo nuo 1,1 proc. (pasitenkinimo mokykla) iki 4,6 proc. (gyvenimo tikslo), o išvestinio saviaktualizacijos faktoriaus rodiklio – 4,5 proc.. Visais atvejais nustatytos sąsajos buvo teigiamos, t. y. didesnis internališkumas prognozavo didesnius saviaktualizacijos komponentų ir išvestinio rodiklio įverčius. Kontrolės lokusas buvo stipriausias asmeninio augimo, gyvenimo tikslo ir išvestinio saviaktualizacijos faktoriaus rodiklio prognostinis veiksnys.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

4.1. Psichologinės gerovės konstrukto matmenys ir jų sąsajos

Pastaraisiais metais buvo išplėsta hedonistinio požiūrio į psichologinę gerovę samprata. Šalia įprastai vertinamų teigiamo ir neigiamo emocingumų bei pasitenkinimo gyvenimu į mūsų tyrimą buvo įtrauktas ir pasitenkinimas svarbiomis gyvenimo sritimis. Mums nepavyko rasti paskelbtų mokslo darbų, kuriuose būtų iš naujo įvertinama psichologinės gerovės struktūra, šitaip išsamiai ištirtų hedonistinio ir eudemoninio požiūrių į psichologinę gerovę sąlyčio ir skirtumų taškai, jų pokyčiai. Mūsų darbe atlikta tiriamoji faktorinė analizė atskleidė savitą 14–19 metų mokinių psichologinės gerovės struktūrą, kurią sudaro trys atskiri, bet susiję, matmenys: subjektyvios gerovės, pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu bei saviaktualizacijos. Tad buvo patvirtinta mintis, kad psichologinės gerovės struktūra yra sudėtingesnė, nei pateikiama remiantis hedonistiniu ir eudemoniniu požiūriais į gerovę.

Užsienio tyrėjų atliktų tyrimų išplėtimas įtraukiant į psichologinės gerovės struktūrinę analizę pasitenkinimą svarbiomis gyvenimo sritimis paaiškina trijų faktorių struktūros susidarymą. Pasitenkinimas dviem svarbiomis gyvenimo sritimis – šeima ir gyvenamąja aplinka – kartu su pasitenkinimu gyvenimu suformavo trečiąjį, anksčiau neišskirtą psichologinės gerovės struktūros faktorių, pavadintą – pasitenkinimas gyvenimu ir jo kontekstu. Tokie rezultatai rodo, kad hedonistinio požiūrio į psichologinę gerovę komponentas – pasitenkinimas svarbiomis gyvenimo sritimis – apima dvejopus informacijos, kuria remiasi priimdami sprendimus mokiniai, šaltinius. Tai iš dalies paaiškina ir įvertintų pasitenkinimo gyvenimo sričių patekimą į skirtingus psichologinės gerovės faktorius. Pasitenkinimo gyvenimu skalės teiginiai yra bendro pobūdžio, leidžia tiriamiesiems pasirinkti kriterijus, kuriais remdamiesi jie vertins savo pasitenkinimo gyvenimu lygį. Tai, kad pasitenkinimas gyvenimu, gyvenamąja aplinka ir šeima sukrito į vieną bendrą faktorių, gali rodyti, kad mokiniai, vertindami pasitenkinimą gyvenimu, rėmėsi

iš dalies savo pasitenkinimu gyvenamąją aplinką ir šeimą. O pasitenkinimo mokykla priskyrimas saviaktualizacijos faktoriui rodo, kad vertindami pasitenkinimą mokykla mokiniai rėmėsi saviaktualizacijos siekimo galimybių vertinimais. Bet tai tiksliau reikia nustatyti kitais papildomais tyrimais, užduodant atvirus klausimus.

Tam tikri jau anksčiau nustatyti hedonistinio ir eudemoninio požiūrių į psichologinę gerovę skirtumų ir sąlyčio taškai (Ryff, 1989; Burns, Machin, 2009, 2010; Keyes *et al.*, 2002) ir vėl buvo patvirtinti mūsų tyrimu. Pavyzdžiui, mūsų tyrime nustatyta, kad eudemoninio požiūrio į psichologinę gerovę komponentai – teigiami santykiai su kitais, aplinkos kontrolė ir savęs priėmimas pateko į vieną subjektyvios gerovės faktorių kartu su tokiais hedonistinio požiūrio komponentais – kaip teigiamas ir neigiamas emocingumai, o tai sutampa su gautais suaugusiųjų (19,5–75 m.) imčių rezultatais (Ryff, 1989; Keyes *et al.*, 2002). Tai patvirtina, kad tam tikrais aspektais mokinių psichologinės gerovės struktūra yra panaši į suaugusiųjų, tačiau pasitenkinimo gyvenimo sritimis įtraukimas į psichologinės gerovės struktūros analizę išplėtė ankstesnių mokslinių tyrimų rezultatus ir atskleidė, kad yra ir daugiau hedonistinio ir eudemoninio požiūrių į psichologinę gerovę sąlyčio taškų. Mūsų tyrimo nustatyta, kad hedonistinio požiūrio komponentas – pasitenkinimas mokykla pateko į saviaktualizacijos faktorių kartu su tokiais eudemoninio požiūrio komponentais, kaip antai gyvenimo tikslas ir asmeninis augimas. Taip pat savitas mokinių psichologinės gerovės struktūros aspektas yra tas, kad autonomija ir teigiami santykiai su kitais taip pat pateko į tą patį, subjektyvios gerovės, faktorių. Užsienio mokslinėje literatūroje (Abbott *et al.*, 2006; Burns and Machin, 2009) nurodoma, kad šios dvi skalės išsiskirdavo C. Ryff psichologinės gerovės daugiamatės struktūros psichometriniuose tyrimuose kaip atskiros, nebūdavo stipriai susijusios su aplinkos kontrolės ir savęs priėmimo skalėmis. O mokinių imties psichologinės gerovės struktūroje jos visos pateko į vieną faktorių. Tokius rezultatus paaiškina pasitenkinimo gyvenimo sritimis, konkrečiai draugais, įtraukimas į struktūrinę analizę bei skirtingas tiriamųjų amžius mūsų ir užsienio autorių tyrimuose. Paauglystėje

yra labai svarbus bendravimas su bendraamžiais, tad, atsižvelgiant į stiprią teigiamų santykių su kitais ir pasitenkinimo draugais sąsają ($r=0,64$), panašu, kad atsakydami į teigiamų santykių su kitais skalės teiginius mokiniai pateikdavo informaciją, susijusią su jų santykiais su draugais. Visiškai tikėtina, kad suaugusieji atsakydami į šios skalės teiginius, remtūsi informacija, susijusia su jų santykiais su šeimos nariais, sutuoktiniais, tad suaugusiųjų imtyje jos sąsaja būtų stipresnė su pasitenkinimu šeima. Šią hipotezę reikėtų patikrinti papildomais tyrimais.

Asmeninio augimo ir gyvenimo tikslo pateikimas į saviaktualizacijos faktorių sutampa su C. Ryff (1989) pirminiais gautais rezultatais, kai šie du eudemoninio požiūrio komponentai suformuodavo atskirą faktorių nuo hedonistinio požiūrio į psichologinę gerovę matavimo instrumentų. Mūsų tyrimo duomenimis tai rodo, kad iš C. Ryff pasiūlyto eudemoninio požiūrio į psichologinę gerovę įvardytų šešių komponentų tik šie du iš tiesų atitinka eudemoninį požiūrį.

Apibendrinant galima teigti, kad atlikus šį tyrimą buvo nustatyta savita 14–19 metų mokinių psichologinės gerovės struktūra. Rezultatai išryškino tris psichologinės gerovės šaltinius, kurie išsiskyrė diferencijuotomis sąsajomis su skirtingais sociodemografiniais ir asmenybės veiksniais. Atsižvelgiant į šių trijų šaltinių savitumus galima siekti efektyviau pagerinti mokinių psichologinę gerovę. Mūsų gautų rezultatų analizė pagal atskirus psichologinės gerovės komponentus leido nustatyti sritis, kurioms reikia didžiausio specialistų, dirbančių su mokiniais, dėmesio. Pavyzdžiui, analizuojant subjektyvios gerovės komponentus nustatyta, kad net ketvirtadalis apklaustų mokinių yra nepatenkinti savimi, norėtų būti kitokie, yra susirūpinę dėl savo tam tikrų savybių, o penktadalis apklaustų mokinių turi mažai artimų, pasitikėjimu grįstų tarpasmeninių santykių, jiems sunku būti šiltiems, atvirais, besirūpinantiems kitais, jie jaučiasi esą izoliuoti tarpasmeniniuose santykiuose ir yra susirūpinę dėl kitų žmonių lūkesčių ir įvertinimų, priimdami sprendimus remiasi kitų nuomone, pasiduoda socialinei įtakai mąstyti ir elgtis tam tikru būdu. Apžvelgiant pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu komponentų įverčius

matoma, kad beveik penktadalis apklaustų mokinių nurodė, kad yra daugiau ar mažiau nepatenkinti gyvenimu ir šeima, o net trečdalis – savo gyvenamąją aplinką. Reikia pabrėžti, kad mūsų tyrimo duomenimis, pasitenkinimas šeima nėra susijęs su šeimos sudėtimi, t. y. pilnoje ar nepilnoje šeimoje mokinys gyvena. Lyginant mūsų tyrimo rezultatus su kitų autorių gautais duomenimis, matoma, kad nustatytos 14–19 metų mokinių nepasitenkinimo šeima (17,7 proc.) ir gyvenimu (22,7 proc.) proporcijos yra panašios (atitinkamai 12–19m. 17,8 proc. ir 22,6 proc., Kwan, 2008), o nepasitenkinimo gyvenamąją aplinką (30,7 proc.) – labai skiriasi (18,9 proc., Kwan, 2008). Reikėtų įvertinti atskirais tyrimais, kas konkrečiai kelia mokinių nepasitenkinimą gyvenamąją aplinką.

Remiantis mūsų tyrimu pažymėtina, kad 14–19 m. mokiniai yra mažiausiai patenkinti mokykla, palyginti su pasitenkinimo kitomis gyvenimo sritimis lygiais. Tokia pati tendencija nustatyta ir JAV 6–8 klasių mokinių tarpe (Antaramian *et al.*, 2008), tačiau mūsų tyrimu nustatytas nepatenkintų mokykla mokinių procentas (38,5 proc. apklaustų mokinių nurodė esą stipriau ar silpniau nepatenkinti mokykla) stipriai viršija kitų autorių gautus rezultatus paauglių tarpe (12–19 m. 20,2 proc., Kwan, 2008; 9–12 klasės 23 proc., Huebner *et al.*, 2000). Iš dalies tokius rezultatus galima paaiškinti tiriamųjų amžiumi, nes koledžuose besimokančių mokinių tyrimai rodo, kad iš 18–23 metų tiriamųjų tik 5 proc. yra nepatenkinti mokykla, ir tai yra siejama su tuo, kad mokiniai patys pasirenka, į kuriuos koledžus stos (Zullig *et al.*, 2009). Vis dėlto verta priminti, kad paauglių nepasitenkinimas mokykline patirtimi yra susijęs su įvairiomis tarpasmeninėmis, vidinėmis ir akademinėmis problemomis (Huebner and Gilman, 2006), apimant, bet neapsiribojant, iškritimu iš mokyklos (Elmore, Huebner, 2010). Yra atlikta mokslinių tyrimų, nustačiusių, kad mokiniai, kuriems patinka mokykla, labiau dalyvauja klasės veikloje ir vėliau geriau mokosi (Ladd *et al.*, 2000) bei kad dažnos teigiamos emocijos patiriamos mokykloje yra susijusios su didesniu mokinių įsitraukimu į mokyklinę veiklą ir labiau palaikančiais santykiais su suaugusiais (pavyzdžiui, mokytojais) (Reschly *et al.*, 2008). Tad mokyklos psichologai turėtų detaliau pasidomėti, kas konkrečiai kelia mokinių nepasitenkinimą

mokykla. Mūsų tyrime vienfaktorinės analizės pagalba nustatyti su popamokinės veiklos lankymu susiję psichologinės gerovės skirtumai įtraukus į daugiafaktorinę analizę kitus sociodemografinius veiksnius tapo nereikšmingais, išskyrus teigiamo emocingumo, gyvenimo tikslo ir pasitenkinimo mokykla komponentus. Nustatyta, kad dalyvavimas popamokinėje veikloje yra susijęs su didesniu teigiamų emocijų patyrimu, gyvenimo tikslų turėjimu ir pasitenkinimu mokykla. Tai galėjo nulemti, kad mokiniai patys dažniausiai pasirenka, kokioje popamokinėje veikloje dalyvaus, tuomet jie patys yra labiau suinteresuoti įsitraukti į veiklą. Tokie rezultatai rodo, kad teigiamos dalyvavimo popamokinėje veikloje pasekmės yra platesnės nei vien leisti laisvalaikį. Tad mokinius, kurie nurodo esantys nepatenkinti mokykla, verta paskatinti pasidomėti kokia popamokinė veikla juos domintų.

Apibendrinant galima teigti, kad nustatyta savita trijų faktorių 14–19 metų mokinių psichologinės gerovės struktūra leidžia aiškiau identifikuoti galimas mokinių psichologinės gerovės problemines sritis, kurioms skiriant daugiau dėmesio galima tikėtis, kad padidės mokinių psichologinė gerovė. Ateities tyrimais būtų vertinga patikrinti, ar mūsų tyrimo nustatyta struktūra būtų patvirtinta dar kartą.

4.2. Psichologinės gerovės sociodemografinis matmuo

Analizuojant sociodemografinių kintamųjų reikšmę psichologinei gerovei prognozuoti (27 lentelė) matoma, kad sociodemografiniai rodikliai paaiškina 6,1 proc. ir 9,9 proc. atitinkamai subjektyvios gerovės ir pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktorių išvestinių rodiklių dispersijos. Sociodemografinių kintamųjų prognostinė reikšmė didžiausia yra prognozuojant saviaktualizacijos faktoriaus išvestinį rodiklį, jie paaiškina 14 proc. šio faktoriaus dispersijos.

Atliktas tyrimas leido nustatyti, kad visi psichologinės gerovės išskirtų faktorių išvestiniai rodikliai ir tam tikri komponentai yra diferencijuotai susiję

su lyties, amžiaus / klasės, gyvenamosios vietos, mokymosi sėkmės, šeimos sudėties, ekonominių išteklių ir dalyvavimo popamokinėje veikloje sociodemografiniais veiksniais. Tad atsižvelgiant į tai, kuris psichologinės gerovės faktorius ar komponentas konkrečiai domina tyrėją ar su mokiniais dirbantį specialistą, jis turi atsižvelgti ir įvertinti skirtingus sociodemografinius kintamuosius. Pavyzdžiui, nė vienas iš minėtų sociodemografinių veiksnių nebuvo reikšmingai susijęs su pasitenkinimu draugais ir savimi, tad į ateities tyrimus reikėtų įtraukti tokius veiksnius – mokinio statusas klasėje, turimų draugų skaičius ir patikrinti jų ir šių psichologinės gerovės komponentų sąsajas. Arba, pavyzdžiui, konsultuojant merginas reikėtų atkreipti dėmesį į jų savęs priėmimo, aplinkos kontrolės, pasitenkinimo gyvenamąja aplinka, gyvenimo tikslų ir neigiamo emocingumo lygius. Mūsų tyrimo nustatyta, kad merginos labiau nei vaikinai yra nepatenkintos savimi, norėtų pasikeisti, turi sunkumų tvarkydamosi su kasdieniais reikalavimais, patiria daugiau neigiamų emocijų, yra mažiau patenkintos gyvenamąja aplinka, joms trūksta prasmės gyvenime, turi mažiau gyvenimo tikslų, neturi aiškios krypties, ko siekti gyvenime. Vienfaktorine analize nustatyti asmeninio augimo ir pasitenkinimo mokykla įverčių skirtumai nebeiškilo daugiafaktorinėje analizėje atsižvelgus į mokymosi sėkmės veiksnį vienu metu. Tad vertinant vaikinų ir merginų saviaktualizacijos skirtumus yra svarbu atsižvelgti į jų mokymosi sėkmę.

Mūsų tyrime išryškėjo su amžiumi susijusi tendencija, kad 16 ir 18 metų bendrojo lavinimo mokyklose besimokantys mokiniai, nustačius sąmoningumo, ekstraversiškumo, neurotiškumo ir ekonominių išteklių reikšmes, yra mažiau patenkinti šeima nei 14 metų mokiniai. Tokį rezultatą galima paaiškinti paauglystės laikotarpiui būdinga identiteto paieška, mokinių konfliktais su tėvais. Verta atkreipti dėmesį į tai, kad 18 metų mokinių iš profesinių mokyklų pasitenkinimas šeima reikšmingai nesiskyrė nuo 14 metų mokinių. Tad ateities tyrimuose verta pasigilinti, su kuo tai yra susiję. 14 metų mokinių pasitenkinimas gyvenimu reikšmingai aukštesnis už vyresnių mokinių, tačiau reikėtų įvertinti, kokios konkrečiai priežastys tai lemia ir ar jos vienodos ar skirtingos. Atlikus tyrimą nustatyta, kad 18 metų mokiniai iš

bendrojo lavinimo mokyklų turi reikšmingai didesnę nei keturiolikmečiai nenutrūkstamą raidos jausmą, mato save tobulėjančius, realizuojančius savo potencialą, turi tikslus ir kryptį gyvenime bei vertina save pagal vidinius standartus, gali atsispirti socialiniam spaudimui galvoti ar elgtis tam tikru būdu. Pažvelgus į profesinių mokyklų mokinių autonomijos, asmeninio augimo ir gyvenimo tikslo skalių įverčius tampa akivaizdu, kad tokių rezultatų negalima paaiškinti vien amžiaus įtaka, nes aštuoniolikmečiai iš profesinių mokyklų pagal savo turimus gyvenime tikslus, tobulėjimo pojūtį, savo potencialo realizavimą ir pagal savęs vertinimo standartus reikšmingai nesiskiria nuo keturiolikmečių. Nors būtų galima tikėtis, kad profesinėse mokyklose besimokantys mokiniai turėtų turėti panašų ar net kaip tik stipresnę saviaktualizacijos lygį, palyginti su bendraamžiais iš bendrojo lavinimo mokyklų, nes jie jau yra pasirinkę būsimą profesiją. Mūsų tyrimo duomenimis, 18 metų mokinių iš profesinių mokyklų gyvenimo tikslo vidurkis yra beveik vienodo lygio kaip ir 16 metų mokinių iš bendrojo lavinimo mokyklų, t. y. net mažesnis už 14 metų mokinių iš bendrojo lavinimo mokyklų. Tokie rezultatai rodo, kad lyginant su bendraamžiais iš bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams iš profesinių mokyklų reikia suteikti daugiau informacijos saviaktualizavimo klausimais, pavyzdžiui, kaip jie galėtų realizuoti savo potencialą, kokių tikslų jie galėtų siekti, kartu būtų pastiprintas ir savęs tobulėjimo, raidos jausmas, nes jų saviaktualizacija nevyksta tokia sparta, kokios būtų galima tikėtis pagal jų amžių.

Atlikus vienfaktorinę ir daugiafaktorinę analizes buvo nustatyta, kad psichologinė gerovė nėra susijusi su gyvenamąja vieta, išskyrus saviaktualizacijos faktoriaus pasitenkinimo mokykla komponentą. Tai, kad dviem skirtingais statistiniais metodais gautas toks pat rezultatas, padidina gautų rezultatų patikimumą. Nustatėme, kad didmiestyje gyvenančių mokinių pasitenkinimas mokykla yra žemesnis už kaime gyvenančių mokinių. Nustatytą statistiškai reikšmingų pasitenkinimo mokykla lygio skirtumų tarp skirtingose vietose gyvenančių mokinių negalima aiškinti vien mokymosi sėkmės skirtumais. Tad, siekiant padidinti pasitenkinimą mokykla, reikia

atsižvelgti ne vien į skirtumus, susijusius su mokymosi sėkme, bet ir kitus aplinkos aspektus: mokyklos klimatas, organizacija, klasės struktūra, tikslai ir praktika, santykiai su bendraamžiais ir kt. (Baker *et al.*, 2003), o kitų psichologinės gerovės aspektų didinimo programos gali būti vienodos visiems mokiniams, neatsižvelgiant į jų gyvenamąją vietą.

Mūsų tyrimo nustatyta, kad šeimos sudėties kintamasis yra susijęs tik su psichologinės gerovės pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriumi ir nesusijęs su pasitenkinimu šeima. Reikia pažymėti, kad vienfaktorine analize nustatyti subjektyvios gerovės matmens skirtumai, susiję su šeimos sudėties veiksniais, tapo statistiškai nereikšmingi į daugiafaktorinę analizę įtraukus asmenybės bruožus, o pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu matmens atveju išliko reikšmingi. Apibendrintai tokius rezultatus galima aiškinti tuo, kad mokinių psichologinę gerovę labiau lemia jų santykiai su tėvais ir kiti vaikų ir tėvų bendravimo ypatumai nei šeimos sudėtis (Zinn and Eitzen, 2002).

Iš visų įvertintų sociodemografinių kintamųjų tik ekonominiai ištekliai yra susiję su mūsų išskirtu subjektyvios gerovės faktoriumi. Mokinių, kurie gauna daugiau nei 51 LTL per mėnesį iš tėvų smulkioms išlaidoms, subjektyvi gerovė yra aukštesnė už mokinių, kurie apskritai negauna pinigų smulkioms išlaidoms arba gauna iki 50 LTL per mėnesį. Tai papildo kitų tyrimų duomenis (Diener and Biswas-Diener, 2002), kur teigiama, kad žmogus jaučiasi laimingesnis, kai turi pinigų, tačiau jų kiekis laimei neturi įtakos. Su saviaktualizacija ekonominiai ištekliai nebuvo susiję. Mūsų tyrimo rezultatai rodo, kad iš sociodemografinių kintamųjų tikslų, kurie suteikia gyvenimui prasmę, savirealizacijos jausmo turėjimas ir pasitenkinimas mokykla nepriklauso nuo mokinių iš tėvų gaunamų pajamų smulkioms išlaidoms, o susiję su popamokinės veiklos lankymu, mokymosi sėkme.

Peržvelgus atlikto tyrimo rezultatus galima teigti, kad sociodemografiniai kintamieji yra silpnai susiję su psichologine gerove. Konkrečiau reikia pažymėti, kad sociodemografiniai kintamieji silpniausiai yra susiję su subjektyvios gerovės faktoriaus kintamaisiais. O su pasitenkinimo gyvenimu ir jo konteksto bei saviaktualizacijos faktoriais jie yra susiję stipriau.

Tokie rezultatai turėtų paskatinti tyrėjus ateities tyrimuose daugiau dėmesio skirti būtent šių dviejų psichologinės gerovės komponentų sąsajų su sociodemografiniais kintamaisiais analizei. Vienas iš galimų paaiškinimų, kodėl sociodemografiniai kintamieji yra silpnai susiję su subjektyvia gerove, yra hedoninės adaptacijos arba hedoninio „bėgimo takelio“ (angl. *hedonic treadmill*) teorija. Ji teigia, kad žmonės tik laikinai reaguoja į gerus arba blogus gyvenimo įvykius, tačiau bėgant laikui jie grįžta į neutralią būseną (Brickman and Campbell, 1971, cit. pgl Diener *et al.*, 2006). Tad laimingumas arba nelaimingumas yra tik trumpalaikė reakcija į žmogaus aplinkybių pokyčius. Žmonės toliau siekia laimės, nes yra klaidingai įsitikinę, kad įgyvendinę kitą tikslą jie bus laimingi, nesupranta, kad ilgalaikėje perspektyvoje jų pastangos yra bevaisės (Diener *et al.*, 2006). Apibendrinant galima teigti, kad remiantis vien sociodemografiniais veiksniais galima paaiškinti tik nedidelę psichologinės gerovės įvairovės dalį, tad yra svarbu įvertinti ir asmenybės veiksnius.

4.3. Psichologinės gerovės asmenybės matmuo

Teorija „nuo apačios aukštyn“ (angl. *bottom-up*) teigia, kad, pavyzdžiui, laimė yra mažų malonumų suma (Diener, 1984). O pagal teoriją „iš viršaus žemyn“ (angl. *top down*) – yra bendras polinkis patirti įvykius teigiamu būdu, ir šis polinkis veikia momentinę individo ir pasaulio sąveiką. Pagal šį požiūrį asmuo patiria malonius dalykus, nes jis yra laimingas, o ne atvirkščiai. Iš apačios aukštyn požiūris yra grįstas Wilson'o ideja, kad yra pagrindiniai ir universalūs žmogaus poreikiai, ir jei asmens aplinkybės leidžia jam patenkinti tuos poreikius, jis bus laimingas. Yra domimasi, kokie išorės įvykiai, situacijos ar demografiniai kintamieji veikia laimę? (Diener *et al.*, 1999). Kadangi demografiniai kintamieji paaiškino tik mažą dalį subjektyvios gerovės dispersijos, dėmesys buvo nukreiptas į asmenybės struktūrą, kurios nulemia, kaip įvykiai ir aplinkybės yra suvokiamos, tyrimą. Iš viršaus žemyn

požiūris teigia, kad bendri asmenybės bruožai veikia būdą, kaip žmogus reaguos į įvykius.

Remiantis mūsų atliktu tyrimu nustatyta, kad sociodemografiniai kintamieji paaiškina mažą psichologinės gerovės komponentų dispersijos dalį, kur kas daugiau paaiškina Didžiojo penketo asmenybės bruožai, kurie su skirtingais psichologinės gerovės komponentais yra susiję diferencijuotai. Tokie rezultatai rodo, kad psichologinė gerovė iš tiesų yra veikiamą įvairių veiksnių ir patvirtina tam tikrų psichologinės gerovės komponentų įvertinimo naudą ir poreikį (Ryan and Deci, 2001). Išskaidyta į smulkesnius komponentus psichologinės gerovės veiksnių analizė suteikia daugiau svarbios informacijos, kuri padeda įvertinti mokinio psichologinės gerovės silpnybes ir stiprybes bei tiksliau teikti psichologinę ar kitą reikalingą pagalbą. Pavyzdžiui, mūsų ir kitų mokslininkų tyrimų (Costa and McCrae, 1980; Emmons and Diener, 1985) buvo nustatyta, kad teigiamas ir neigiamas emocingumas iš dalies yra susiję su skirtingais prognostiniais veiksniais. Teigiamas emocingumas buvo susijęs su šeimos sudėtimi, dalyvavimu popamokinėje veikloje, sąmoningumo ir atvirumo patirčiai asmenybės bruožais, o neigiamas emocingumas – nebuvo susijęs. Atvirkščiai, neigiamas emocingumas buvo susijęs su lyties kintamuoju, o teigiamas – nebuvo susijęs. Tokie rezultatai patvirtina, kad jie yra atskiri konstruktai, kylantys iš skirtingų šaltinių, ir juos abu reikia įvertinti vienu metu (Bradburn, 1969) siekiant objektyviau suprasti mokinio psichologinės gerovės būseną.

Iš visų tirtų Didžiojo penketo asmenybės bruožų ypač išsiskyrė ekstraversiškumas, kuris buvo reikšmingai susijęs su visais psichologinės gerovės komponentais ir išvestiniais faktorių rodikliais, ir neurotiškumas, kuris mažiau, nei ekstraversiškumas, tačiau buvo susijęs su daugeliu psichologinės gerovės komponentų. Tai, kad ekstravertų psichologinė gerovė yra didesnė, sutampa su kitų mokslininkų tyrimų rezultatais (Costa and McCrae, 1980; Garcia, 2011; Landa *et al.*, 2010). Mūsų tyrimas leido nustatyti, kad ekstraversiškumo ir psichologinės gerovės komponentų sąsajos stiprumas kinta priklausomai nuo to kuriam iš trijų psichologinės gerovės faktorių ji priklauso.

Prognozuojant subjektyvią gerovę ir pasitenkinimą gyvenimu ir jo kontekstu, ekstraversiškumo asmenybės bruožas dažniausiai išskildavo kaip stipriausias prognozuojantis veiksnys, tačiau antruoju atveju jo sąsajos būdavo silpnesnės nei pirmuoju. Prognozuojant saviaktualizaciją, ekstraversiškumo sąsaja buvo dar silpnesnė, ir nors ji buvo reikšmingas veiksnys, tačiau nestipriausiai susijęs. Tokie rezultatai sutampa su iš viršaus - žemyn teorija, požiūriu į asmenybės ir subjektyvios gerovės sąsają (Costa, McCrae, 1980) teigiančiu, kad ekstravertai turi savybių, kurios iš anksto nuteikia juos patirti daugiau teigiamų emocijų, o neurotikų savybės skatina juos iš anksto patirti daugiau neigiamų emocijų.

Remiantis tyrimu galima teigti, kad ekstraversiškumas neigiamai susijęs su neigiamu emocingumu. Tai rodo, kad ekstraversiškumas mokinių imtyje galėjo veikti kaip apsauginis veiksnys, nustačius lyties, ekonominių išteklių ir neurotiškumo reikšmes, kuo didesnis ekstravertas buvo mokinys, tuo mažiau neigiamų emocijų jis teigdavo patiriaš. Atsižvelgiant dar ir į tai, kad ekstraversiškumo ir teigiamų santykių su kitais sąsaja taip pat buvo panašaus stiprumo, galbūt tai iš dalies galima paaiškinti mokinių imties specifiškumu, nes paauglystėje labai svarbūs yra santykiai su bendraamžiais. Ekstravertai paprastai pasižymi socialumu, socialiniu dalyvavimu ir aktyvumu, paprastai jie turi daug draugų (Costa, McCrae, 1980), tad tie mokiniai, kurie yra didesni intravertai, turi prastesnius santykius su bendraamžiais ir gali patirti neigiamas emocijas, pavyzdžiui, per patyčias ar pan.

Aptariant neurotiškumo ir psichologinės gerovės sąsają, svarbu priminti, kad šiame tyrime aukštesni neurotiškumo balai rodo didesnę emocinį stabilumą. Nustatėme, kad emociškai stabilesnių mokinių psichologinė gerovė yra didesnė. Neurotiškumo asmenybės bruožas buvo stipriausias neigiamo emocingumo prognostinis veiksnys, tokie rezultatai sutapo su minėta iš viršaus – žemyn teorija ir kitų tyrėjų (Costa, McCrae, 1980; Emmons, Diener, 1985) gautais rezultatais. Kuo neurotiškesnis buvo mokinys, tuo didesni jo neigiamo emocingumo įverčiai buvo prognozuojami. Tokios pat krypties sąsaja nustatyta ir prognozuojant teigiamą emocingumą, tačiau didelė tiriamųjų imtis galėjo

nulemti, kad gauti nedideli, bet statistiškai reikšmingi koeficientų skirtumai nuo nulio (Čekanavičius ir Murauskas, 2002). Tad ateities tyrimuose reikėtų nustatyti, ar ši sąsaja mokinių imtyje kartojasi. Šią mintį patiprina tai, kad, prognozuojant išvestinį subjektyvios gerovės rodiklį, neurotiškumas nepateko į statistiškai reikšmingų prognostinių veiksnių sąrašą.

Prognozuojant saviaktualizacijos komponentus – asmeninį augimą ir gyvenimo tikslą, neurotiškumas taip pat nebuvo reikšmingas prognostinis veiksnys. Tačiau prognozuojant išvestinį subjektyvios gerovės rodiklį neurotiškumo prognostinė reikšmė sumažėjo nuo statistiškai reikšmingos iki nereikšmingos įtraukus į prognostinį modelį kontrolės lokusą, o prognozuojant šiuos du Saviaktualizacijos faktoriaus komponentus jis visą laiką buvo nereikšmingas prognostinis veiksnys.

Apibendrinant gautus sutarimo asmenybės bruožo ir psichologinės gerovės komponentų sąsajų rezultatus galima teigti, kad mokinių psichologinė gerovė nesusijusi su sutarimumo asmenybės bruožu. Remiantis tyrimu nustatyta tik viena reikšminga sutarimo ir teigiamų santykių su kitais sąsaja, kuri sutapo su kitų tyrėjų gautais rezultatais suaugusiųjų imtyje (Schmutte, Ryff, 1997). Skirtingai nuo kitų tyrimų rezultatų (DeNeve, Cooper, 1998) mūsų tyrime sutarimo asmenybės bruožas reikšmingai neprognozavo teigiamo emocingumo. Tai rodo, kad suaugusiems ir mokiniams sutarimas yra svarbus asmenybės bruožas palaikant gerus santykius su aplinkiniais žmonėmis, tačiau mokiniams sutarimas yra nesusijęs su teigiamomis emocijomis. Tad ateities tyrimuose galima sutarimo asmenybės bruožo netirti, nes jo teikiama informacija neatperka įdėtų pastangų ją renkanti.

Atlikę asmenybės bruožų ir subjektyvios gerovės sąsajų metaanalizę, tyrėjai (DeNeve, Cooper, 1998) nustatė, kad atvirumo patirčiai asmenybės bruožas buvo silpniausiai susijęs su subjektyvia gerove. Mūsų tyrimo duomenimis atvirumas patirčiai yra silpniausiai susijęs ne tik su subjektyvia, bet ir apskritai psichologine gerove. Vis dėlto reikia pažymėti, kad atvirumas patirčiai nebuvo reikšmingai susijęs nė su vienu psichologinės gerovės faktoriumi, nors, pavyzdžiui, prognozavo reikšmingai penkis subjektyvios

gerovės faktoriaus komponentus – savęs priėmimą, pasitenkinimą savimi, teigiamus santykius su kitais, autonomiją ir teigiamą emocijųumą. Taigi atvirumas patirčiai veikia tam tikrus subjektyvios gerovės faktoriaus komponentus, tačiau jo ir subjektyvios gerovės ryšys bendrai yra per silpnas, kad taptų reikšmingas. Tokie rezultatai verčia manyti, kad su subjektyvia gerove yra susijęs vienas iš atvirumo patirčiai aspektų, kurio tiesioginė sąsaja su subjektyvia gerove būtų stipresnė nei bendro atvirumo patirčiai asmenybės bruožo. Taip pat nustatyta, kad atvirumas patirčiai reikšmingai susijęs su Asmeniniu augimu, nors jis buvo silpniausias iš visų reikšmingų asmeninio augimo prognostinių veiksnių. Ši sąsaja buvo nustatyta ir suaugusiųjų imtyje (Schmutte, Ryff, 1997), tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad C. Ryff (1989, 1995) įtraukė atvirumą patirčiai į Asmenybės augimo apibūdinimą ir tai iš dalies galėjo nulemti sąsajos atsiradimą. Reikėtų įvertinti Asmenybės augimą kitais instrumentais ir patikrinti, ar ši sąsaja išliks.

Analizuojant šio tyrimo rezultatus nustatyta, kad sąmoningumas reikšmingai prognozuoja subjektyvią gerovę, pasitenkinimą gyvenimu ir jo kontekstu ir saviaktualizaciją. Sąmoningumo ir psichologinės gerovės komponentų sąsajos buvo vienos iš stipresnių, palyginti su kitomis nustatytomis reikšmingomis sąsajomis, ir, pavyzdžiui, nustatytos sąmoningumo asmenybės bruožo ir aplinkos kontrolės bei gyvenimo tikslo sąsajos atkartoją kitų tyrėjų gautus rezultatus (Schmutte, Ryff, 1997; Landa *et al.*, 2010; Garcia, 2011). Tokie rezultatai rodo, kad sąmoningumas yra susijęs su didesne 14-19 metų mokinių psichologine gerove, ir jo įtaką yra svarbu įvertinti tiriant kitų reiškinių ir mokinių psichologinės gerovės sąsajas. Šalia to buvo nustatyta pora skirtumų: mokinių imtyje nepasitvirtino anksčiau nustatytos sąmoningumo ir savęs priėmimo bei pasitenkinimo gyvenimu sąsajos (Schmutte, Ryff, 1997; DeNeve, Cooper, 1998).

Mūsų tyrime taip pat buvo iširta psichologinės gerovės ir vienos, didžiajam penketui nepriklausančios, konkretesnės asmenybės savybės – kontrolės lokuso sąsaja. Nustatyta, kad kontrolės lokusas nepraranda prognostinės psichologinės gerovės galios net ir atsižvelgiant į visus didžiojo

penketo asmenybės bruožus. Tad yra prasminga įvertinti tiriamųjų internalumo - eksternalumo išreikštumą psichologinės gerovės tyrimuose, nes remiantis šia vertinga informacija galima kurti efektyvias psichologinės gerovės, ypač jos saviaktualizacijos komponento, gerinimo programas.

Nors kontrolės lokusas reikšmingai paaiškino psichologinės gerovės faktorių dispersijos dalis, tačiau lyginant jas tarpusavyje nustatyta, kad tik paaiškinta saviaktualizacijos dispersijos dalis buvo didesnė – 4,5 proc., o subjektyvios gerovės ir pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu komponentų dispersijos dalys buvo ganėtinai mažos – atitinkamai tik 1,2 proc. ir 1,3 proc.. Internalus kontrolės lokusas visada buvo susijęs su didesne psichologine gerove. Vertinant subjektyvios gerovės faktorių, kontrolės lokusas nebuvo reikšmingai susijęs su pasitenkinimu savimi, autonomija, teigiamu ir neigiamu emocijumu, o nustatyta reikšminga kontrolės lokuso ir mokinių aplinkos kontrolės sąsaja sutapo su ankstesniais tyrimų rezultatais (Phares, 1976). Tai, kad kontrolės lokusas nesusijęs su teigiamu ir neigiamu emocijumu, galima aiškinti skirtinga šių kintamųjų kilme: kontrolės lokusas yra kognityvinis konstruktas, o teigiamas ir neigiamas emocijumas – afektinis. Kontrolės lokusas stipriausiai prognozavo visus tris saviaktualizacijos faktoriaus komponentus – asmeninį augimą, gyvenimo tikslą ir pasitenkinimą mokykla. Internalaus kontrolės lokuso ir pasitenkinimo mokykla sąsaja jau buvo nustatyta ir anksčiau (Huebner *et al.*, 2001), tačiau mūsų tyrime ji buvo reikšminga net ir kontroliuojant didžiojo penketo asmenybės bruožus. Tai rodo, kad mokinio įsitikinimas, jog nuo jo paties veiksnių priklauso pastiprinimas, t. y. siekiamas rezultatas, skatina turėti daugiau gyvenimo tikslų ir siekių, o jie suteikia prasmę siekti tobulinti save ir gerinti savo elgesį bėgant laikui. Atsižvelgiant į tai, kad internalumas yra susijęs su vidine motyvacija (Phares, 1976), prasminga nustatyti mokinio turimų tikslų ir jų siekimo motyvų bei psichologinės gerovės sąsajas.

Kontrolės lokusas – daugialypis kintamasis, šiame tyrime buvo įvertintas tik bendru eksternališkumo-internališkumo aspektu. Žinant tiek specifinių asmenybės bruožų tiek kontrolės lokuso konkretesnių aspektų ryši

su psichologine gerove, būtų galima geriau suprasti psichologinės gerovės reiškinių bei efektyviau vykdyti intervenciją. Taip pat, atsižvelgiant į mūsų tyrimo rezultatus, galima teigti, kad yra svarbu atsižvelgti į mokinio kontrolės lokuso įverčius, ypač analizuojant eudemoninį psichologinės gerovės aspektą – saviaktualizaciją. Ateities tyrimuose prasminga atlikti Psichologinės gerovės komponentų ir juos reikšmingai prognozavusių asmenybės faktorių ryšių detalesnę analizę, įvertinant smulkesnius asmenybės bruožus, sudarančius minėtus faktorius. Remiantis šio tyrimo metu nustatytą didžiojo penketo asmenybės bruožų ir psichologinės gerovės kituose tyrimuose sąsajomis galima gilintis toliau, siekiant išsamiau įvertinti, su kuriais būtent aspektais tam tikro asmenybės bruožo vienas ar kitas psichologinės gerovės komponentas yra susijęs (Costa and McCrae, 1995). Vienas konkretus asmenybės bruožo aspektas gali paaiškinti asmenybės ir tam tikro psichologinės gerovės komponento ryšį. Radus tam tikro asmenybės faktorius, stipriausiai prognozuojančio psichologinę gerovę, konkretų bruožą, galima geriau suprasti, kaip asmenybė veikia psichologinę gerovę (Schimmack, 2004).

4.4. Tyrimo ribotumai ir tolesnių tyrimų gairės

Apibendrinant gautus tyrimo rezultatus galima teigti, kad tiriant mokinių psichologinę gerovę yra svarbu ir naudinga įvertinti jų pasitenkinimą svarbiomis gyvenimo sritimis. Mūsų tyrime analizuoti sociodemografiniai ir asmenybės prognostiniai kintamieji vis dėlto nevisiškai paaiškina psichologinės gerovės komponentų dispersiją. Tokie rezultatai rodo, kad ateities tyrimuose reikia ieškoti kitų prognostinių kintamųjų, kurie paaiškintų likusią didesnę dispersijos dalį bei dar labiau pagerintų supratimą, nuo ko priklauso 14–19 metų mokinių psichologinė gerovė. Vis dėlto reikia paminėti keletą tyrimo ribotumų:

- Duomenys yra surinkti skerspjūvio principu – buvo apklausti skirtingo amžiaus mokiniai vieną kartą. Tokie duomenys neleidžia nustatyti priežastinių ryšių. Taigi, ateityje eksperimentiniai ir / ar longitudinaliniai

tyrimai būtų labai naudingi. Pavyzdžiui, kadangi paauglystėje asmenybė formuojasi ir galutinai susiformuoja tik apie 30 gyvenimo metus, būtų įdomu suskirstyti paauglius, turinčių panašų asmenybės profilį, bet skirtingą psichologinės gerovės lygį ir įvertinti kaip keisis asmenybės profilis ir psichologinė gerovė bėgant laikui.

- Duomenys rinkti iš vieno šaltinio - apklausti tik patys mokiniai. Nors psichologinės gerovės, ypač hedonistinės, viena iš pagrindinių idėjų yra ta, kad apie jos lygį yra sužinoma iš paties žmogaus, remiantis jo paties kriterijais, ateityje būtų galima surinkti dalį informacijos iš kitų šaltinių bei siekiant labiau sumažinti vieno metodo dispersiją, pateikti įvairesnių formatų ir nevienodų atsakymų variantų skales (Podsakoff *et al.*, 2003).

Tolesnių tyrimų gairės:

Tolesnių psichologinės gerovės tyrimų poreikis yra akivaizdus, ypač siekiant iš naujo nustatyti ir įvertinti ekonominės krizės sukeltus padarinius. Manoma, kad vienas iš jų bus sumažėjęs pasitenkinimo gyvenimu lygis visoje Europoje (European Foundation, 2010). Pateikiame keletą konkretesnių pasiūlymų:

- Galima pasiūlyti mokiniams sužymėti išvardytas gyvenimo sritis pagal svarbą jų pačių vertinimu. Tokia informacija padėtų aiškiau įvertinti, kaip priklauso pasitenkinimo tam tikrą gyvenimo sritimi lygis nuo jo svarbos tiriamajam. Taip pat ilgalaikiais tyrimais būtų galima įvertinti, kuria kryptimi kinta pasitenkinimas tam tikromis gyvenimo sritimis keičiantis mokinio vertybėms ir prioritetams.
- Asmenybės bruožai buvo įvertinti plačiomis kategorijomis, tad dalis informacijos buvo prarasta. Siekiant padaryti asmenybės bruožų ir psichologinės gerovės ryšių analizę aiškesnę, ateities tyrimuose būtų naudinga ištirti smulkesnius, specifiškesnius asmenybės bruožus.
- Šio tyrimo metu buvo pateiktas bendro pobūdžio klausimas dėl dalyvavimo popamokinėje veikloje neleidžia nustatyti, su kokio pobūdžio popamokine veikla nustatyti skirtumai yra susiję. Tačiau akivaizdu, kad

tai prisideda prie tikslų turėjimo, savirealizacijos jausmo, didesnio pasitenkinimo mokykla, teigiamų emocijų patyrimo. Ateities tyrimuose reikėtų detaliau išskirti, kokio pobūdžio popamokinėje veikloje mokiniai dalyvauja.

- Atsižvelgiant į tai, kad sociodemografiniai kintamieji vieni neprognozavo pasitenkinimo draugais ir savimi, būtų įdomu įvertinti tiriant pasitenkinimą draugais tokius kintamuosius: socialinį statusą, socialinį tinklą, socialinę paramą bei prognostinę jų vertę, o tiriant pasitenkinimą savimi – įvertinti prognostinę savigarbos reikšmę.

IŠVADOS

1. Atlikta tiriančioji faktorinė analizė atskleidė savitą 14–19 metų mokinių psichologinės gerovės struktūrą, vietoj dviejų matmenų, kaip teigiama remiantis hedonistiniu ir eudemoniniu požiūriais, buvo išskirti trys: subjektyvios gerovės, pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu bei saviaktualizacijos.
2. Nustatyta, kad atsižvelgus į asmenybės veiksnius, visi psichologinės gerovės išskirtų faktorių išvestiniai rodikliai ir tam tikri komponentai yra diferencijuotai susiję su lyties, amžiaus / klasės, gyvenamosios vietos, mokymosi sėkmės, šeimos sudėties, ekonominių išteklių ir popamokinės veiklos būrelių lankymo sociodemografiniais veiksniais:
 - 2.1. Nė vienas iš aukščiau paminėtų sociodemografinių veiksnių nebuvo reikšmingai susijęs su pasitenkinimu draugais ir savimi.
 - 2.2. Merginų įverčiai žemesni už vaikinų savęs priėmimo, aplinkos kontrolės, pasitenkinimo gyvenamąja aplinka ir gyvenimo tikslų skalėse, merginos patiria daugiau neigiamų emocijų nei vaikinai.
 - 2.3. 14 metų mokinių pasitenkinimas gyvenimu reikšmingai aukštesnis už vyresnių mokinių. 18 metų mokinių iš bendrojo lavinimo mokyklų reikšmingai didesni asmeninio augimo, gyvenimo tikslo ir autonomijos įverčiai už 14 metų. Profesinių mokyklų mokinių minėtų komponentų įverčiai žemesni ne tik už bendraamžių iš bendrojo lavinimo mokyklų, bet ir už 14 metų mokinių.
 - 2.4. Nustatyta, kad gyvenamoji vieta susijusi tik su saviaktualizacijos faktoriaus pasitenkinimo mokykla komponentu. Didmiestyje gyvenančių mokinių pasitenkinimas mokykla yra žemesnis už gyvenančių kaime.
 - 2.5. Vertinant vaikinų ir merginų saviaktualizacijos komponentų skirtumus yra svarbu atsižvelgti į jų mokymosi sėkmę.

- 2.6. Šeimos sudėties kintamasis susijęs tik su psichologinės gerovės pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriumi (išskyrus pasitenkinimo šeima komponentą).
 - 2.7. Ekonominių išteklių kintamasis susijęs su subjektyvios gerovės ir pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktoriais ir kai kuriomis jų komponentais, o su saviaktualizacija nesusijęs. Mokinių, kurie gauna daugiau nei 51 LTL per mėnesį iš tėvų smulkioms išlaidoms, subjektyvios gerovės ir pasitenkinimo gyvenimu ir jo kontekstu faktorių ir kai kurių jų komponentų įverčiai yra aukštesni už mokinių, kurie iš viso negauna pinigų smulkioms išlaidoms arba gauna iki 50 LTL per mėnesį.
 - 2.8. Popamokinės veiklos būrelių lankymas yra susijęs su didesniu teigiamų emocijų patyrimu, gyvenimo tikslų turėjimu ir pasitenkinimu mokykla.
3. Nustatyta, kad atsižvelgus į sociodemografinius ir asmenybės veiksnius vienu metu, sociodemografiniai kintamieji yra silpniau susiję su 14–19 metų mokinių psichologine gerove nei Didžiojo penketo asmenybės bruožai, išskyrus saviaktualizacijos faktoriaus dedamąsias – asmeninį augimą ir pasitenkinimą mokykla, kur abi veiksmų grupės paaiškino vienodo dydžio saviaktualizacijos išvestinio rodiklio dispersijos dalį, atitinkamai po 14 ir 15 proc.
 4. Atsižvelgus į sociodemografinius veiksnius ir kontrolės lokusą, Didžiojo penketo asmenybės bruožai diferencijuotai susiję su 14–19 m. mokinių psichologinės gerovės komponentais:
 - 4.1. Ekstraversiškumas reikšmingai susijęs su visais psichologinės gerovės komponentais ir išvestiniais faktorių rodikliais. Ekstraversiškumas buvo neigiamai susijęs su neigiamu emocingumu.
 - 4.2. Neurotiškumas mažesniu laipsniu nei Ekstraversiškumas, tačiau reikšmingai susijęs su didžiąja dalimi psichologinės gerovės komponentų.

- 4.3. Mūsų tyrime ne tik ekstraversiškumas ir neurotiškumas, bet ir sąmoningumas išliko kaip stipriausiai susijęs su psichologine gerove.
- 4.4. Sutariamumo asmenybės bruožas nėra susijęs su psichologine gerove.
- 4.5. Atvirumas patirčiai prognozuoja kai kuriuos psichologinės gerovės komponentus, tačiau nėra susijęs su bendrais matmenimis.
5. Internališkas kontrolės lokusas prognozuoja didesnę psichologinę gerovę. Nustatyta, kad kontrolės lokusas nepraranda prognostinės psichologinės gerovės galios net ir atsižvelgiant į visus Didžiojo penketo asmenybės bruožus, bei sociodemografinius veiksnius. Kontrolės lokusas stipriausiai prognozavo visus tris saviaktualizacijos faktoriaus komponentus – asmeninį augimą, gyvenimo tikslą ir pasitenkinimą mokykla.

LITERATŪRA

1. Abbott R. A., Ploubidis G. B., Huppert F. A., Kuh D., Wadsworth M. E. J., Croudace T. J. Psychometric evaluation and predictive validity of Ryff's psychological well-being items in a UK birth cohort sample of women. *Health and quality of life outcomes*, 2006, vol. 16, p. 1-16.
2. Abbott R. A., Croudace T. J., Ploubidis G. B., Kuh D., Richards M., Huppert F. A. The relationship between early personality and midlife psychological well-being: evidence from a UK birth cohort study. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 2008, vol. 43, no. 9, p. 679–687.
3. Abbott R. A., Ploubidis G. B., Huppert F. A., Kuh D., Croudace T. J. An Evaluation of the Precision of Measurement of Ryff's Psychological Well-Being Scales in a Population Sample. *Social indicators research*, 2010, vol. 97, p. 357–373.
4. Allport G. W. Tapsmas. Svarstymai apie asmenybės psichologiją. Iš anglų k. Vertė M. Navickienė, Vilnius, 1998, 117p.
5. Antaramian S. P., Huebner E. S., Valois R. F. Adolescent Life Satisfaction. *Applied psychology: an international review*, 2008, vol. 57, p. 112–126.
6. Bagdonas A., Pociūtė L. Eksternališkumo–internališkumo skalė. *Psichologija. Mokslo darbai*, 1988, t. 8, p. 105–121.
7. Baker J. A., Dilly L. J., Aupperlee J. L., Patil S. A. The Developmental Context of School Satisfaction: Schools as Psychologically Healthy Environments. *School psychology quarterly*, 2003, vol. 18, no. 2, p. 206–221.
8. Behnke A. O., MacDermid S. M. Family well-being. A Sloan Work and Family Encyclopedia entry. 2004. Prieiga per internetą [žiūrėta 2011–09–01]: http://wfnetwork.bc.edu/encyclopedia_entry.php?id=235

9. Biswas-Diener R., Kashdan T. B., King L. A. Two traditions of happiness research, not two distinct types of happiness. *The Journal of positive psychology*, 2009, vol. 4, no. 3, p. 208–211.
10. Bono J. E., Judge T. A. Core self-evaluations: a review of the trait and its role in job satisfaction and job performance. *European journal of personality*, 2003, vol. 17, no. 1, p. 5–18.
11. Bowling A., Windsor J. Towards the good life: a population survey of dimensions of quality of life. *Journal of happiness studies*, 2001, vol. 2, p. 55–81.
12. Bradburn N. M. *The Structure of Psychological Well-Being*. Chicago: Aldine Pub. Co., 1969, 318 p.
13. Brown J., Bowling A., Flynn T. Models of Quality of Life: A Taxonomy, Overview and Systematic Review of the Literature. European Forum on Population Ageing Research. 2004, May, 113 p.
14. Bühler Ch. Kai kurie empirinio požiūrio į pagrindines gyvenimo tendencijas aspektai. Psichologai apie žmogaus raidą: iš XX a. Lietuvos ir užsienio psichologijos: antologija. Sudarė M. Garbačiauskienė Kaunas, Šviesa, 1999, p. 460–472.
15. Burns R. A., Machin M. A. Investigating the Structural Validity of Ryff's Psychological Well-Being Scales Across Two Samples. *Social indicators research*, 2009, vol. 93, no. 2, p. 359–375.
16. Burns R. A., Machin M. A. Identifying gender differences in the independent effects of personality and psychological well-being on two broad affect components of subjective well-being. *Personality and individual differences*, 2010, vol. 48, no. 1, p. 22–27.
17. Butkovic A., Brkovic I., Bratko D. Predicting Well-Being From Personality in Adolescents and Older Adults. *Journal of happiness studies*, 2011, Online FirstTM, p. 1-13.
18. Caffo E., Forresi B. Promoting Resilience and Psychological Well-Being in Vulnerable Life Stages. *Psychotherapy and psychosomatics*, 2008, vol. 77, p. 331–336.

19. Campbell A., Converse P. E., Rodgers W. L. The quality of American life: perceptions, evaluations and satisfactions. Russell Sage Foundation, 1976, 583 p.
20. Casas F., Figuer C., Gonzalez M., Coenders G. Satisfaction with life domains and salient values for future: data from children and their parents. In Glatzer W., von Below S., Stoffregen M. (Eds.), *Challenges for the quality of life in contemporary societies*. Kluwer Academic Publishers, 2004, p. 233–247.
21. Castillo C., Macrini L., Cheniaux E., Landeira-Fernandez J. Psychometric properties and latent structure of the Portuguese version of the Penn State Worry Questionnaire. *The Spanish journal of psychology*, 2010, vol.13, no.1, p. 431–443.
22. Chang S.-J., Witteloostuijn A. van, Eden L. From the Editors: Common method variance in international business research. *Journal of international business studies*, 2010, vol. 41, no. 2, p. 178–184.
23. Clarke P. J., Marshall V. W., Ryff C. D., Wheaton B. Measuring psychological well-being in the Canadian Study of Health and Aging. *International psychogeriatrics / IPA*, 2001, vol. 13, Supp. 1, p. 79–90.
24. Cohen J., Cohen P., West S.G., Aiken L.S. Multiple regression/correlation analysis for the behavioral sciences. ^{3rd} ed., Lawrence Erlbaum Associates, 2003, 703 p.
25. Compton W. C., Smith M. L., Cornish K. A., Qualls D. L. Factor structure of mental health measures. *Journal of personality and social psychology*, 1996, vol. 71, no. 2, p. 406–413.
26. Costa P. T., McCrae R. R. Influence of extraversion and neuroticism on subjective well-being: happy and unhappy people. *Journal of personality and social psychology*, 1980, vol. 38, no. 4, p. 668–678.
27. Costa P. T., McCrae R. R. Domains and facets: hierarchical personality assessment using the revised NEO personality inventory. *Journal of personality assessment*, 1995, vol. 64, no. 1, p. 21–50.

28. Čekanavičius V., Murauskas G. Statistika ir jos taikymai 2. Vilnius: TEV, 2002.
29. Dagenais–Desmarais V., Savoie A. What is Psychological Well-Being, Really? A Grassroots Approach from the Organizational Sciences. *Journal of happiness studies*, 2011, Online FirstTM, p. 1–26.
30. Daukantaitė D., Žukauskienė R. Swedish and Lithuanian employed women's subjective well-being. *International journal of social welfare*, 2006, vol. 15, p. 23–30.
31. Daukantaitė D., Žukauskienė R. Optimism and Subjective Well-Being: Affectivity Plays a Secondary Role in the Relationship Between Optimism and Global Life Satisfaction in the Middle-Aged Women. Longitudinal and Cross-Cultural Findings. *Journal of happiness studies*, 2011, Online FirstTM, p. 1–16.
32. Deci E., Ryan R. M. The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological inquiry*, 2000, vol. 11, no. 4, p. 227–268.
33. Deci E. L., Ryan R. M. Hedonia, Eudaimonia and Well-being: an introduction. *Journal of happiness studies*, 2008, vol. 9, p. 1–11.
34. DeNeve K. M., Cooper H. The happy personality: a meta-analysis of 137 personality traits and subjective well-being. *Psychological bulletin*, 1998, vol. 124, no. 2, p. 197–229.
35. De Raad B., Perugini M. (red.). Big five assessment. Hogrefe & Huber, 2002, 504 p.
36. Diener E. Subjective well-being. *Psychological bulletin*, 1984, vol. 95, no. 3, p. 542–575.
37. Diener E. Subjective well-being. The science of happiness and a proposal for a national index. *American psychologist*, 2000, vol. 55, no. 1, p. 34–43.
38. Diener E., Biswas-Diener R. Will money increase subjective well-being? A literature review and guide to needed research. *Social indicators research*, 2002, vol. 57, p. 119–169.

39. Diener E., Biswas-Diener R. Findings on subjective well-being and their implications for empowerment. Paper presented at the World Bank Conference, “Measuring Empowerment: Cross-Disciplinary Perspectives” Washington, DC. February 4–5, 2003. Prieiga per internetą [žiūrėta 2011-09-01]: <http://siteresources.worldbank.org/INTEMPowerment/Resources/486312-1095970750368/529763-1095970803335/diener.pdf>
40. Diener E., Diener M. Cross-cultural correlates of Life satisfaction and self-esteem. *Journal of personality and social psychology*, 1995, vol. 68, no. 4, p. 653–663.
41. Diener E., Emmons R. A., Larsen R. J., Griffin S. The Satisfaction With Life Scale. *Journal of personality assessment*, 1985, vol. 49, p. 71–75.
42. Diener E., Lucas R. E., Scollon Ch. N. Beyond the hedonic treadmill: revising the adaptation theory of well-being. *American psychologist*, 2006, vol. 61, no. 4, p. 305–314.
43. Diener E., Oishi S., Lucas R. E. Personality, culture, and subjective well-being: emotional and cognitive evaluations of life. *Annual review of psychology*, 2003a, vol. 54, p. 403–425.
44. Diener E., Ryan K. Subjective well-being: a general overview. *South african journal of psychology*, 2009, vol. 39, no. 4, p. 391–406.
45. Diener E., Scollon C. N., Lucas R. E. The evolving concept of subjective well-being: the multifaceted nature of happiness. *Advances in cell aging and gerontology*, 2003b, vol. 15, p. 187–219.
46. Diener E., Seligman M. E. P. Beyond money: Toward an economy of well-being. *Psychological science in the public interest*. 2004, vol. 5, no. 1, p. 1–31.
47. Diener E., Suh E. M., Lucas R. E., Smith H. L. Subjective well-being: three decades of progress. *Psychological bulletin*, 1999, vol. 125, no. 2, p. 276–302.
48. Dierendonck D. V., Diaz D., Rodriguez-Carvajal R., Blanco A., Moreno-Jimenez B. Ryff’s Six-factor Model of Psychological Well-

- being, A Spanish Exploration. *Social indicators research*, 2008, vol. 87, p. 473–479.
49. Elmore G. M., Huebner E. S. Adolescents' satisfaction with school experiences: relationships with demographics, attachment relationships, and school engagement behavior. *Psychology in the schools*, 2010, vol. 47, no. 6, p. 525–537.
50. Emmons R. A, Diener E. Personality Correlates of Subjective Well-Being. *Personality and social psychology bulletin*, 1985, vol. 11, no. 1, p. 89–97.
51. „Europos paktas dėl psichinės sveikatos ir gerovės“. ES aukščiausiojo lygio konferencija „Bendros pastangos siekiant psichinės sveikatos ir gerovės“. 2008 m. birželio 12–13 d., Briuselis. Prieiga per internetą [žiūrėta: 2011–02–18]: http://ec.europa.eu/health/mental_health/docs/mhpact_lt.pdf
52. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. *First European Quality of Life Survey : Life satisfaction, happiness and sense of belonging. Social science research*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. 2005, 102 p.
53. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. *Second European Quality of Life Survey: Subjective well-being in Europe*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2010 – VIII, 86 p.
54. Fernandes H. M., Vasconcelos-Raposo J., Teixeira C. M. Preliminary Analysis of the Psychometric Properties of Ryff's Scales of Psychological Well-Being in Portuguese Adolescents. *Spanish journal of psychology*, 2010, vol. 13, no. 2, p. 1032–1043.
55. Florence Declaration. Mental Well-Being of Children in Europe. Plans and Perspectives, 13th European Society for Child and Adolescent Psychiatry Congress, Florence, Italy, August 25–29, 2007. Prieiga per

- interneta [žiūrėta 2011–03–23]: http://www.escap-net.org/index34e2.html?option=com_content&task=view&id=17&Itemid=31
56. Gallagher M. W., Lopez S. J., Preacher K. J. The hierarchical structure of well-being. *Journal of personality*, 2009, vol. 77, no. 4, p. 1025–1050.
 57. Garcia D. Two models of personality and well-being among adolescents. *Personality and individual differences*, 2011, vol. 50, no. 8, p. 1208–1212.
 58. Garson G. David „Multivariate GLM, MANOVA, and MANCOVA“, from *Statnotes: Topics in Multivariate Analysis*. 3/6/2009. Prieiga per internetą [žiūrėta 2011–10–13]: <http://faculty.chass.ncsu.edu/garson/pa765/statnote.htm>
 59. Gilman R. The relationship between life satisfaction, social interest, and frequency of extracurricular activities among adolescent students. *Journal of youth and adolescence*, 2001, vol. 30, p. 749–767.
 60. Gilman R., Huebner E. S., Laughlin J. A first study of the MSLSS with an adolescent sample. *Social indicators research*, 2000, vol. 52, p. 135–160.
 61. Gilman R., Meyers J., Perez L. Structured extracurricular activities among adolescents: findings and implications for school psychologists. *Psychology in the schools*, 2004, vol. 41, no. 1, p. 31–41.
 62. Grigaliūnienė V., Burba B., Šlioža V., Ramanauskas I. Medikų, dirbančių klinikinį darbą, subjektyvios gerovės (laimingumo) ir psichosocialinių veiksnių ryšys. *Visuomenės sveikata*, 2007, 2 (37), p. 30–36.
 63. Guardia J. G. L., Ryan R. M., Couchman C. E., Deci, E. L. Within-Person Variation in Security of Attachment: A Self-Determination Theory Perspective on Attachment, Need Fulfillment, and Well-Being. *Journal of personality and social psychology*, 2000, vol. 79, no. 3, p. 367–384.
 64. Gudaitė G. Įvadas į analitinę psichologiją. Vilnius, 2002. 140 p.

65. Gurkšnytė V. Penkių faktorių modelio taikymas lietuviškajam Apibūdinimų sąrašui. Bakalauro darbas. Darbo vadovė: doc. G. Gintilienė. Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2004, 79 p.
66. Hattrup K., O'Connell M. S., Labrador J. R. Incremental Validity of Locus of Control After Controlling for Cognitive Ability and Conscientiousness. *Journal of business and psychology*, 2005, vol. 19, no. 4, p. 461–481.
67. Holmbeck G. N., Paikoff R. L., Brooks-Gunn J. Parenting adolescents. In Bornstein M. H. (ed.) *Handbook of Parenting, Vol. 1: Children and parenting*. Hillsdale, N J, England: Lawrence Erlbaum Associates, Inc. 1995, p. 91–118.
68. Hough L. M. The “Big Five” personality variables – construct confusion: description versus prediction. *Human performance*, 1992, vol. 5, no. 1 & 2, p. 139–155.
69. Huebner E. S. Preliminary development and validation of a Multidimensional life satisfaction scale for children. *Psychological assessment*, 1994, vol. 6, no. 2, p. 149–158.
70. Huebner E. S. Manual for the multidimensional student's life satisfaction scale. 2001, p. 1–9. Prieiga per internetą [žiūrėta 2010–05–09]: <http://www.psych.sc.edu/pdfdocs/huebslssmanual.doc>
71. Huebner E. S., Ash C., Laughlin, J. E. Life experiences, locus of control, and school satisfaction in adolescence. *Social indicators research*, 2001, vol. 55, p. 167–183.
72. Huebner E. S., Diener C. Research on life satisfaction of children and youth. In M. Eid, R. J. Larsen (Eds.), *The science of subjective well-being*. New York: The Guilford Press, 2008, p. 376–392.
73. Huebner E. S., Drane J. W., Valois R. F. Levels and demographic correlates of adolescent life satisfaction reports. *School psychology international*, 2000, vol. 21, p. 281–292.
74. Huebner E. S., Gilman R. Students Who Like and Dislike School. *Applied research in quality of life*, 2006, vol. 1, p. 139–150.

75. Huebner E. S., Suldo Sh. M., Smith L. C., McKnight C. G. Life Satisfaction in children and youth: empirical foundations and implications for school psychologists. *Psychology in the schools*, 2004, vol. 41, no. 1, p. 81–93.
76. Hunt S. M. Editorial: The problem of quality of life. *Quality of life research*, 1997, vol. 6, no. 3, p. 205–212.
77. Yi C.–C., Wu C.–I., Chang Y.–H., Chang M.–Y. The psychological well-being of taiwanese youth: school versus family context from early to late adolescence. *International sociology*, 2009, vol. 24, no. 3, p. 397–429.
78. Judge T. A., Erez A., Bono J. E., Thoresen C. J. Are measures of self-esteem, neuroticism, locus of control, and generalized self-efficacy indicators of a common core construct? *Journal of personality and social psychology*, 2002, vol. 83, no. 3, p. 693–710.
79. Jung C. G. Psichoanalizė ir filosofija. Filosofijos klasika, didžioji serija. Rinktinė. Sudarė A. Andrijauskas, A. Rybelis Vilnius: Pradai, 1999, 439 p.
80. Kahneman D., Diener E., Schwarz N. (Eds.). *Well-being: the foundations of hedonic psychology*. Russell Sage Foundation, 2003, 593 p.
81. Kashdan T. B., Biswas–Diener R., King L. A. Reconsidering happiness: the costs of distinguishing between hedonics and eudaimonia. *The Journal of positive psychology*, 2008, vol. 3, no. 4, p. 219–233.
82. Keyes C. L. M., Shmotkin D., Ryff C. D. Optimizing Well-Being: The Empirical Encounter of Two Traditions. *Journal of personality and social psychology*, 2002, vol. 82, no. 6, p. 1007–1022.
83. Klonowicz T. Discontented people: reactivity and locus of control as determinants of subjective well-being. *European journal of personality*, 2001, vol. 15, no. 1, p. 29–47.

84. Konu A. I., Lintonen T. P., Rimpelä M. K. Factors associated with schoolchildren's General subjective well-being. *Health education research. Theory & Practice*. 2002, vol. 17, no. 2, p. 155–165.
85. Kwan Y.–K. Life satisfaction and family structure among adolescents in Hong Kong. *Social indicators research*, 2008, vol. 86, p. 59–67.
86. Kwan Y. K., Ip W. C. Adolescent Health in Hong Kong: Disturbing Socio-Demographic Correlates. *Social indicators research*, 2009, vol. 91, no. 2, p. 259–268.
87. Ladd G. W., Buhs E. S., Seid M. Children's initial sentiments about kindergarten: Is school liking an antecedent of early classroom participation and achievement? *Merrill–Palmer Quarterly: Journal of developmental psychology*, 2000, vol. 46, no. 2, p. 255–279.
88. Lam A. M. C., Tsoi K. W., Chan T. S. Psychological Well-Being of Newly Arrived and Locally Born Adolescents in Hong Kong: A Comparative Study. *The Hong Kong journal of social work*, 2003, vol. 37, no. 2, p. 223–228.
89. Landa A. J. M., Martos M. P., López–Zafra E. Emotional Intelligence and Personality Traits as Predictors of Psychological Well-Being in Spanish Undergraduates. *Social behavior and personality*, 2010, vol. 38, no. 6, p. 783–793.
90. Larson R. W. Toward a psychology of positive youth development. *American psychologist*, 2000, vol. 55, no. 1, p. 170–183.
91. Lawton M. P., Winter L., Kleban M. H., Ruckdeschel K. Affect and Quality of Life: Objective and Subjective. *Journal of aging and health*, 1999, vol. 11, no. 2, p. 169–198.
92. Lemme B. H. Suaugusiojo raida. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2003, 576 p.
93. Lent R. W. Toward a Unifying Theoretical and Practical Perspective on Well-Being and Psychosocial Adjustment. *Journal of counseling psychology*, 2004, vol. 51, no. 4, p. 482–509.

94. Lerner R. M. *Adolescence: development, diversity, context and application*. Pearson education, Inc., 2002, 461 p.
95. Maslow A. H. *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa, 2006, 405 p.
96. Maslow A. H. *Motivation and personality*. New York: Harper and Row, 1970, 369 p.
97. McCrae R. R., Costa P. T. Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of personality and social psychology*, 1987, vol. 52, no. 1, p. 81–90.
98. McCrae R. R., John O. P. An Introduction to the Five-Factor Model and Its Applications. *Journal of personality*, 1992, vol. 60, p. 175–215.
99. McGregor I., Little B. R. Personal projects, happiness, and meaning: on doing well and being yourself. *Journal of personality and social psychology*, 1998, vol. 74, no. 2, p. 494–512.
100. Meade A. W., Watson A. M., Kroustalis C. M. Assessing Common Methods Bias in Organizational Research. *22nd Annual meeting of the society for industrial and organizational psychology*, 2007, p. 1–10.
101. Miles J., Shevlin M. *Applying Regression and Correlation: A Guide for Students and Researchers*. Los Angeles: Sage Publications, 2008, 253 p.
102. Neugarten B. L. The awareness of middle age. In B. L. Neugarten (Ed.), *Middle age and aging: a reader in social psychology*. Chicago: University of Chicago Press., 1968a, p. 93–98.
103. Neugarten B. L. Adult personality: toward a psychology of the life cycle. In B. L. Neugarten (Ed.), *Middle age and aging: a reader in social psychology*. Chicago: University of Chicago Press., 1968b, p. 137–147.
104. New Economics Foundation. *A Well-being Manifesto for a Flourishing Society*. 2004 September 28. Prieiga per internetą [žiūrėta: 2011–09–01]: http://www.neweconomics.org/sites/neweconomics.org/files/A_Well-Being_Manifesto_for_a_Flourishing_Society.pdf

105. Ng T. W. H., Sorensen K. L., Eby L. T. Locus of control at work: a meta-analysis. *Journal of organizational behavior*, 2006, vol. 27, p. 1057–1087.
106. Park N. The role of subjective well-being in positive youth development. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 2004, vol. 591, no. 1, p. 25–39.
107. Pavot W., Diener E. Review of the satisfaction with life scale. *Psychological assessment*, 1993, vol. 5, p. 164–172.
108. Pavot W., Diener E. Findings on Subjective Well-Being: Applications to Public Policy, Clinical Interventions, and Education. In P. A. Linley & S. Joseph (Eds.), *Positive psychology in practice*, Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2004, p. 679–692.
109. Phares E. J. Locus of control in personality. General Learning Press, 1976, 205 p.
110. Podsakoff P. M., MacKenzie S. M., Lee J., Podsakoff N. P. Common method variance in behavioral research: A critical review of the literature and recommended remedies. *Journal of applied psychology*, 2003, vol. 88, p. 879–903.
111. Proctor C. L., Linley P. A., Maltby J. Youth Life Satisfaction: A Review of the Literature. *Journal of happiness studies*, 2008, vol. 10, no. 5, p. 583–630.
112. Psichikos sveikata (2008/2209(INI)), P6_TA(2009)0063. 2009 m. Vasario 19 d. Prieiga per internetą [žiūrėta 2011–02–25]: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2009-0063+0+DOC+XML+V0//EN>
113. Rask K., Ästedt-Kurki P., Paavilainen E., Laippala P. Adolescent subjective well-being and family dynamics. *Scandinavian journal of caring sciences*, 2003, vol. 17, no. 2, p. 129–138.
114. Reder P., McClure M., Jolley A. Influences between child and adult mental health. *Family matters*. Interfaces between child and adult

- mental health. Reder P., McClure M., Jolley A. (Eds.), Routledge, 2006, p. 3–18.
115. Reschly A. L., Huebner E. S., Appleton J. J., Antaramian S. Engagement as flourishing: the contribution of positive emotions and coping to adolescents' engagement at school and with learning. *Psychology in the schools*, 2008, vol. 45, no. 5, p. 419–432.
 116. Rogers C. R. Apie tapimą asmeniui: psichoterapeuto požiūris į psichoterapiją. Vilnius: VIA RECTA, 2005, 267 p.
 117. Ryan R. M. Self - determination Theory and Wellbeing. *Wellbeing in developing countries research review*. 2009, p. 1–2.
 118. Ryan R. M., Deci E. L. Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *The American psychologist*, 2000, vol. 55, no. 1, p. 68–78.
 119. Ryan R. M., Deci E. L. On happiness and human potentials: a review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual review of psychology*, 2001, vol. 52, p. 141–66.
 120. Ryff C. D. Successful aging: a developmental approach. *The Gerontologist*, 1982, vol. 22, no. 2, p. 209–214.
 121. Ryff C. D. Happiness Is Everything, or Is It? Explorations on the Meaning of Psychological Well-Being. *Journal of personality and social psychology*, 1989, vol. 57, no. 6, p. 1069–1081.
 122. Ryff C.D. Psychological Well-Being in Adult Life. *Current directions in psychological science*. 1995, vol. 4, no. 4, p. 99–104.
 123. Ryff C. D., Keyes C. L. M. The structure of psychological well-being revisited. *Journal of personality and social psychology*, 1995, vol. 69, p. 719–727.
 124. Ryff C. D., Singer B. H. Know thyself and become what you are: a eudaimonic approach to psychological well-being. *Journal of happiness studies*, 2008, vol. 9, p. 13–39.

125. Schimmack U. The structure of Subjective Wellbeing. In R. Larsen and M. Eid (Eds.) *The science of subjective well-being*. New York: Guilford, 2007, p. 97–123.
126. Schimmack U., Diener E., Oishi S. Life–satisfaction is a momentary judgment and a stable personality characteristic: The use of chronically accessible and stable sources. *Journal of personality*, 2002, vol. 70, p. 345–385.
127. Schimmack U., Oishi S. The influence of chronically accessible versus temporarily accessible sources of life satisfaction judgments. *Journal of personality and social psychology*, 2005, vol. 89, p. 395–406.
128. Schmutte P. S., Ryff C. D. Personality and well-being: reexamining methods and meanings. *Journal of personality and social psychology*, 1997, vol. 73, no. 3, p. 549–559.
129. Schwartz N., Strack F. Evaluating one’s life: a judgment model of subjective well-being. In Fritz Strack, M. Argyle, S. Norbert (Eds.), *Subjective well-being: an interdisciplinary perspective*. Oxford: Pergamon Press, 1991, p. 27–47.
130. Seligson J. L., Huebner E. S., Valois R. F. Preliminary validation of the Brief Multidimensional Students’ Life Satisfaction Scale (BMSLSS). *Social indicators research*, 2003, vol. 61, p. 121–145.
131. Sharma R., Yetton P., Crawford J.. Estimating the effect of common method variance: the method – method pair technique with an illustration from TAM research. *MIS Quarterly*, 2009, vol. 33, no. 3, p. 1–13.
132. Smith C. L., Clay P. M. Measuring Subjective and Objective Well-being: Analyses from Five Marine Commercial Fisheries. *Human organization*, 2010, vol. 69, no. 2, p. 158–168.
133. Steger M. F., Kashdan T. B., Oishi S. Being good by doing good: Daily eudaimonic activity and well-being. *Journal of research in personality*, 2008, vol. 42, p. 22–42.

134. Šilinskas G., Žukauskienė R. Subjektyvios gerovės išgyvenimas ir su juo susiję veiksniai vyrų imtyje. *Psichologija. Mokslo darbai*, 2004, t. 30, p. 47–58.
135. Valois R. F., Zullig K. J., Huebner E. S., Drane J. W. Physical activity behaviors and perceived life satisfaction among public high school adolescents. *Journal of school health*, 2004, vol. 74, p. 59–65.
136. Vera E., Thakral Ch., Gonzales R., Morgan M., Conner W., Caskey E., Bauer A., Mattera L.–A., Clark St., Bena K., Dick L. Subjective Well-Being in Urban Adolescents of Color. *Cultural diversity and ethnic minority psychology*, 2008, vol. 14, no. 3, p. 224–233.
137. Waterman A. S. Reconsidering happiness: A eudaimonist’s perspective. *Journal of positive psychology*, 2008, vol. 3, p. 234–252.
138. Waterman A. S., Schwartz S. J., Zamboanga B. L., Ravert R. D., Williams M. K., Bede Agocha V., *et al.* The Questionnaire for Eudaimonic Well-Being: Psychometric properties, demographic comparisons, and evidence of validity. *The Journal of positive psychology*, 2010, vol. 5, no. 1, p. 41–61.
139. Watson D., Clark L. A. The PANAS–X: manual for the positive and negative affect schedule – expanded form. 1994, 24 p. Prieiga per internetą [žiūrėta 2010–05–09]: <http://www.psychology.uiowa.edu/Faculty/Clark/PANAS-X.pdf>
140. Weiner E. L., Swain G. R., Gottlieb M. Predictors of Psychological Well-being Among Physicians. *Families, systems & health*, 1998, vol. 16, no. 4, p. 419–429.
141. Weston R. Wellbeing of young people in different family circumstances. *Family matters*, 1993, no. 36, p. 28–30. Prieiga per internetą [žiūrėta 2005–02–01]: <http://www.aifs.gov.au/institute/pubs/fm1/fm36rw1.html>
142. World Health Organization. Atlas: child and adolescent mental health resources: global concerns, implications for the future. 2005a, 47 p.

- Prieiga per internetą [žiūrėta 2011–03–31]:
http://www.who.int/mental_health/resources/Child_ado_atlas.pdf.
143. World Health Organization. Mental Health Policy and Service Guidance Package: Child and Adolescent Mental Health Policies and Plans. 2005b, 68 p. Prieiga per internetą [žiūrėta 2011–03–31]:
http://www.who.int/mental_health/policy/Childado_mh_module.pdf
144. Zinn M. B., Eitzen D. S. Diversity in families. Allyn and Bacon, 2002, 6th ed., 557 p.
145. Zullig K. J., Huebner E. S., Pun S. M. Demographic Correlates of Domain–Based Life Satisfaction Reports of College Students. *Journal of happiness studies*, 2009, vol. 10, no. 2, p. 229–238.
146. Žakaitis P., Rugevičius M. Karių pasitenkinimo privalomąja karo tarnyba ir jų kovinio pasirengimo sąsajų ypatumai. *Psichologija. Mokslo darbai*, 2004, t. 29, p. 16–30.
147. Žukauskienė R., Navaitienė J., Kanapinskaitė J. Social demographic and personality factors related to woman’s subjective well-being. *Socialinis darbas*, 2005, vol. 4, no. 1, p. 5–13.
148. Багдонас А., Биеляускас Ж. Субъективная оценка качества жизни при нарушении сенсорики. Тифлопедагогика и аспекты восприятия слепых. Вильнюс: Изд–во Мин–ва ВСО Лит.ССР и ЛОС., 1983, с. 97–115.
149. Жуковская Л.В., Трошихина Е. Г. Шкала психологического благополучия К. Рифф. *Психологический журнал*, 2011, no. 2, том 32, с. 82–93.
150. Крайг Г. Психология развития. Питер, Санкт–Петербург. 2000, 988 p.

PRIEDAI

1 priedas. Mokyklų, dalyvavusių tyrime, sąrašas:

1. Alytaus „Panemunės“ vidurinė mokykla
2. Čekiškių Pr. Dovydaičio vidurinė mokykla
3. Kauno „Šilainių“ vidurinė mokykla
4. Kauno prekybos ir verslo mokykla
5. Klaipėdos „Versmės“ vidurinė mokykla
6. Lavoriškių pagrindinė mokykla
7. Naujamiesčio vidurinė mokykla
8. Panevėžio „Ąžuolo“ vidurinė mokykla
9. Panevėžio M. Rimkevičaitės technologinė mokykla
10. Pasvalio Lėvens pagrindinė mokykla
11. Pasvalio Petro Vileišio gimnazija
12. Šiaulių profesinio rengimo centro Technologijų skyrius
13. Šiaulių Stasio Šalkauskio vidurinė mokykla
14. Šilalės St. Dariaus ir St. Girėno vidurinė mokykla
15. Utenos „Saulės“ gimnazija
16. Vilkijos vidurinė mokykla
17. Vilniaus „Žaros“ vidurinė mokykla
18. Vilniaus Petro Vileišio pagrindinė mokykla
19. Vilniaus Naujamiesčio vidurinė mokykla
20. Vilniaus Statybininkų rengimo centras
21. Vydmantų vidurinė mokykla

2 priedas. Instrukcija tiriamajam ir sociodemografinis klausimų blokas.

Instrukcija tiriamajam:

Mielas(-a) Moksleivi(-e),

Gyvenimo įvykiai, žmogaus veikla ir visuomeniniai reiškiniai labai sudėtingi ir įvairūs, priklauso nuo daugybės išorinių ir vidinių veiksnių. Ne visada įmanoma tiesiogiai nustatyti tų veiksnių ir aplinkybių įtaką. Tada tenka remtis daugumos žmonių požiūriu. Dėl to ir vykdomos masinės apklausos, padedančios išaiškinti bendrą nuomonę. Štai ir šiame tyrime, kurį atliekame visoje Lietuvoje, mus domina klausimai: nuo ko priklauso žmogaus pasitenkinimas gyvenimu, sveikata, šeimos santykiais ir panašiai.

*Prašytume **kuo tiksliau** įvertinti savo požiūrį į pateikiamus teiginius. Skaityk juos nuosekliai iš eilės. Perskaitęs(-čius) eilinį teiginį, **tuoj pat** ženklų “✓” arba apibraudamas(-a) atitinkamą skaičių pažymėk, su kuriuo atsakymu **labiausiai sutampa** Tavo nuomonė. Atsakymai į teiginius nurodyti skilčių viršutinėje dalyje. Ši anketa yra anoniminė. Čia nustatomas Tavo asmeninis požiūris, taigi **nėra nei teisingų, nei klaidingų** atsakymų. Atsakyti būtina į visus teiginius. Stenkis kiekvieną teiginį vertinti atskirai, nepriklausomai nuo jau perskaitytų ir įvertintų.*

Iš anksto dėkojame už dalyvavimą ir bendradarbiavimą.

Sociodemografinis klausimų blokas:

1. Amžius: _____ 2. Klasė: 1) 8 kl.; 2) 10 kl.; 3) 12 kl.

3. Mokykla _____

4. Lytis: Mot. Vyr.

5. Gyvenu kartu su: 1) Abiem tėvais; 2) Motina; 3) Tėvu; 4) Kita.....

6. Paskutiniųjų metų metinis pažymys: Vidurkis

7. Kiek gauni pinigų iš tėvų smulkioms išlaidoms vidutiniškai per mėnesį:

1) 0 LTL; 2) 1–50 LTL; 3) 51–100 LTL; 4) 101–150 LTL; 5) 151 LTL ir daugiau.

8. Ar dalyvauji popamokinėje veikloje už namų ribų? Ne Taip

3.1. priedas. C. Ryff psichologinės gerovės skalės

Toliau pateikti teiginiai yra susiję su tuo, kaip vertini save ir savo gyvenimą. Atsimink, kad čia nėra nei teisingų, nei klaidingų atsakymų. Apibrauk skaičių, kuris geriausiai apibūdina Tavo sutikimą arba nesutikimą su kiekvienu teiginiu.

Autonomijos skalės pavyzdinis teiginys: „*Pasitikiu savo nuomone, net jei ji yra visiškai priešinga bendrai nuomonei.*“

Aplinkos kontrolės skalės pavyzdinis teiginys: „*Aš pakankamai gerai atlieku savo kasdienes pareigas.*“

Asmeninio augimo skalės pavyzdinis teiginys: „*Man gyvenimas yra nuolatinis mokymosi, keitimosi ir augimo procesas.*“

Teigiamų santykių su kitais skalės pavyzdinis teiginys: „*Nedaug tėra žmonių, kurie norėtų išklausti mane, kai man reikia pasikalbėti.*“

Gyvenimo tikslo skalės pavyzdinis teiginys: „*Gyvenu šia diena ir iš tiesų negalvoju apie ateitį.*“

Savęs priėmimo skalės pavyzdinis teiginys: „*Kai peržvelgiu savo gyvenimą, esu patenkintas(-a) tuo, kaip viskas susiklostė.*“

3.2. priedas. Pasitenkinimo gyvenimu ir svarbiomis gyvenimo sritimis skalės

Pasitenkinimas gyvenimu:

Nr.	Teiginiai	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Iš dalies nesutinku	Iš dalies sutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
1.	Daugeliu atvejų mano gyvenimas yra beveik idealus	1	2	3	4	5	6
2.	Mano gyvenimo sąlygos yra puikios	1	2	3	4	5	6
3.	Esu patenkintas(-a) savo gyvenimu	1	2	3	4	5	6
4.	Iki šiol esu gavęs(-usi) svarbių dalykų, kurių norėjau gyvenime	1	2	3	4	5	6
5.	Jei galėčiau gyventi iš naujo, beveik nieko nekeisčiau	1	2	3	4	5	6

Pasitenkinimas gyvenamąja aplinka: pavyzdinis teiginys „*Man patinka, kur aš gyvenu.*“

Pasitenkinimas savimi: pavyzdinis teiginys „*Aš patinku sau.*“

Pasitenkinimo šeima skalė: pavyzdinis teiginys „*Man patinka būti namuose su šeima.*“

Pasitenkinimo draugais skalė: pavyzdinis teiginys „*Norėčiau turėti kitokius draugus.*“

Pasitenkinimo mokykla skalė: pavyzdinis teiginys „*Man patinka būti mokykloje.*“

3.3. priedas. Teigiamo emocingumo ir neigiamo emocingumo skalės.

Toliau surašyti žodžiai apibūdina skirtingus jausmus ir emocijas. Perskaityk kiekvieną žodį ir pažymėk, kaip dažniausiai jautiesi, t. y. ne kaip šiandien jautiesi, bet kaip apskritai esi linkęs jaustis.

Teigiamo emocingumo skalės pavyzdiniai žodžiai: susidomėjęs, pilnas įkvėpimo, ryžtingas.

Neigiamo emocingumo skalės pavyzdiniai žodžiai: bijantis, prislėgtas, kenčiantis.

4 priedas. Penkių faktorių modelio ekstraversiškumo asmenybės bruožo skalė.

Toliau pateikti būdvardžiai žmogaus asmenybei apibūdinti.

Atidžiai perskaityk kiekvieną būdvardžių porą ir tarp jų esančią vertinimo skalę. Pagalvok ir apibrauk skaičių, kuris, tavo nuomone, geriausiai tave apibūdina. Pavyzdžiui:

	Labai		Viduti- niškai		Labai	
Aukštas	1	2	3	4	5	Žemas
Plonas	1	2	3	4	5	Storas

Jei manai, kad esi labai aukšto ūgio, – turėtumei apibraukti skaičių **1**. Jei manai, kad esi labai žemo ūgio, – apibrauk skaičių **5**. Likę skaičiai skirti žymėti tarpinėms reikšmėms. Šiame pavyzdyje yra apibrauktas skaičius **4**, nes žmogus yra žemesnio ūgio nei vidutinio, bet nelabai žemas. Antrame pavyzdyje (plonas–storas) yra apibrauktas skaičius **1**, nes žmogus mano esąs labai plonas.

Ekstraversiškumo faktorius:

	Labai		Viduti- niškai		Labai	
Entuziastingas	1	2	3	4	5	Apatiškas
Šnekus	1	2	3	4	5	Nešnekus
Nekalbus	1	2	3	4	5	Kalbus
Neenergingas	1	2	3	4	5	Energingas
Vienišius	1	2	3	4	5	Visuomeniškas
Paniuręs	1	2	3	4	5	Džiugus

4 priedo tęsinys. Penkių faktorių modelio sutariamumo ir sąmoningumo asmenybės bruožų skalės

Sutariamumo faktorius:

Geravalis	1	2	3	4	5	Piktavalis
Geras	1	2	3	4	5	Blogas
Kilnus	1	2	3	4	5	Niekšingas
Akmenširdis	1	2	3	4	5	Geraširdis
Gailiaširdis	1	2	3	4	5	Žiaurus
Malonus	1	2	3	4	5	Nemalonus

Sąmoningumo faktorius:

Nestropus	1	2	3	4	5	Stropus
Apsileidęs	1	2	3	4	5	Tvarkingas
Neatsakingas	1	2	3	4	5	Atsakingas
Atsainus	1	2	3	4	5	Kruopštus
Darbštus	1	2	3	4	5	Tingus
Pavyzdingas	1	2	3	4	5	Nepavyzdi ngas

4 priedo tĕsinys. Penkių faktorių modelio atvirumo patirĉiai ir Neurotiškumo asmenybĕs bruoųų skalĕs

Atvirumo patirĉiai faktorius:

Sumanus	1	2	3	4	5	Nesumanus
Protingas	1	2	3	4	5	Kvailas
Išprusĕs	1	2	3	4	5	Neišprusĕs
Išradingas	1	2	3	4	5	Neišradingas
Įdomus	1	2	3	4	5	Neįdomus
Neišsilavinĕs	1	2	3	4	5	Išsilavinĕs

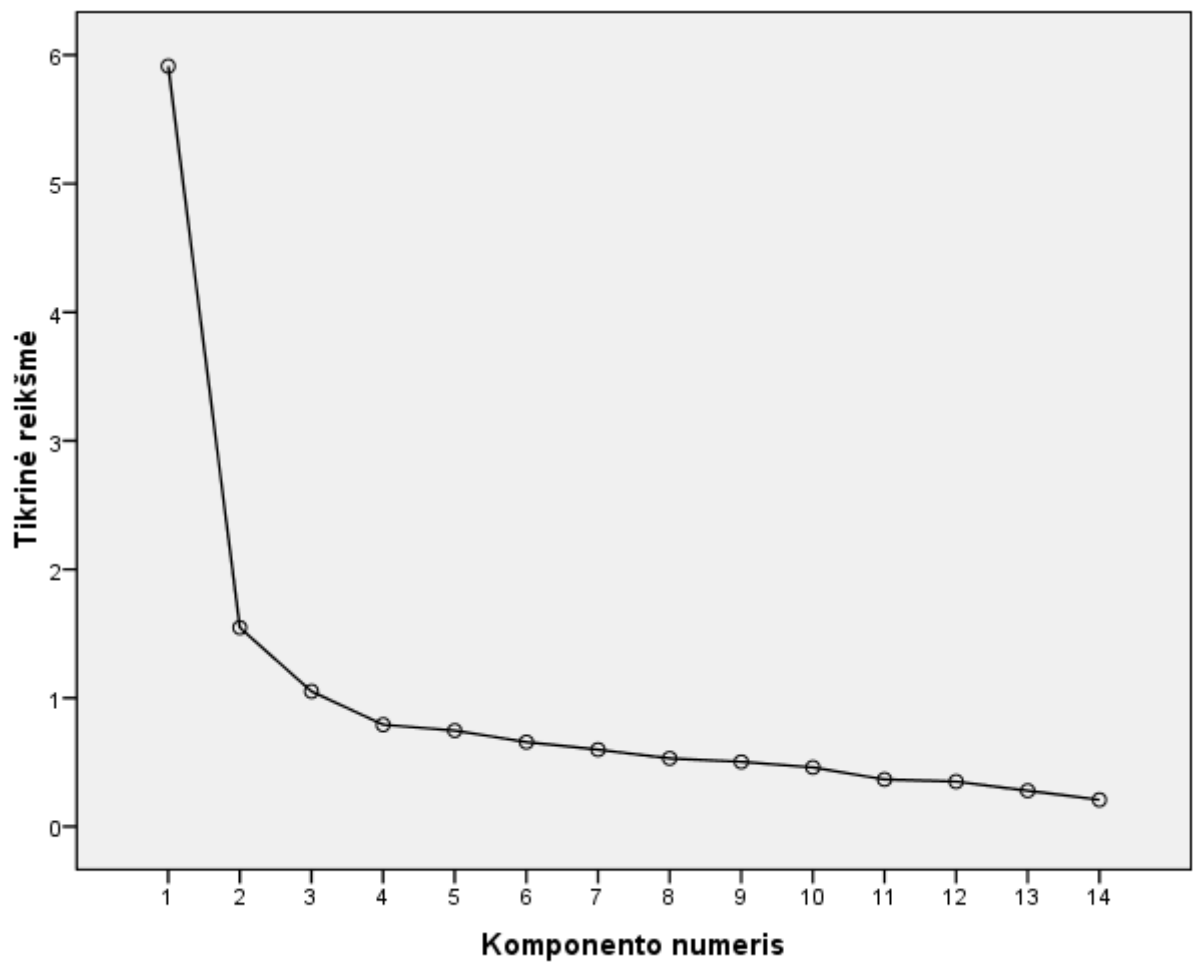
Neurotiškumo faktorius:

Nervingas	1	2	3	4	5	Ramus
Karštakošis	1	2	3	4	5	Susivaldantis
Irzlus	1	2	3	4	5	Patenkintas
Kantrus	1	2	3	4	5	Nekantrus
Konfliktiškias	1	2	3	4	5	Taikus
Karštakraujis	1	2	3	4	5	Šaltakraujis

5 priedas. Eksternalumo- Internalumo skalė

Nr.	Teiginiai	Tikrai taip	Taip	Beveik taip	Beveik ne	Ne	Tikrai Ne
1.	Žmogaus prigimties nepakeisi, todėl beprasmiška kovoti su įvairiomis blogybėmis						
2.	Egzamino išlaikymas priklauso ne tiek nuo įdėto darbo, kiek nuo sėkmės						
3.	Vargu ar žmonijai pavyks išspręsti daugelį problemų, nes yra jėgų, kurių neįmanoma kontroliuoti						
4.	Jeigu likimas lėmė susirgti tai ir susirgsi						
5.	Jeigu žmonės daugiau domėtusi politika, jie tikrai galėtų sumažinti karo pavojų						
6.	Jei likimo lemta gyventi, tai jokia liga neįveiks						
7.	Sėkmę mano darbe dažniausiai lemia mažai nuo manęs priklausančios aplinkybės						
8.	Aš pats esu savo gyvenimo kalvis						
9.	Tiek yra visokių išorinių veiksnių, kad šeima vaikų auklėjime yra bejėgė						
10.	Žmogaus veikla yra kontroliuojama jam nežinomų jėgų						
11.	Nieko nepakeisi, jeigu nesiseka						
12.	Karai visuomet kils, nes ne žmogaus jėgomis užkirsti jiems kelią						
13.	Žmogaus darbo sėkmę nulemia atsitiktinumai						
14.	Protas, valia ir darbas, o ne atsitiktinumai nulemia žmonijos ateitį						
15.	Manau, kad yra jėgų, kurių rankose žmonių ir žmonijos likimas						
16.	Vaikus galima apsaugoti nuo ligų tinkamu rengimu, grūdinimu ir maitinimu						
17.	Jei jau kas turi įvykti, tai būtinai įvyks						
18.	Visų mano sėkmių laidas – susiklosčiusios aplinkybės ir atsitiktinumai						
19.	Išorės aplinkybės (tėvai, materialinės sąlygos ir t.t.) paveikia šeimos santarvę labiau, negu pačių sutuoktinių geri norai						
20.	Manau, kad mano gyvenimas yra susiklosčiusių aplinkybių išdava						
21.	Tai, ką žmonija dabar yra pasiekusi, jau buvo nulemta iš anksto						
22.	Ne tiek nuo pastangų, kiek nuo susiklosčiusių aplinkybių priklauso mano gyvenimo sėkmės ir nesėkmės						

6 priedas. Tirančiosios faktorinės psichologinės ir subjektyvios gerovių skalių nuobirų grafikas

7 priedas. Psichologinės gerovės komponentų skirtumai grupėse sudarytose pagal lytį (pateikti įverčių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, F kriterijaus reikšmės)

Psichologinės gerovės komponentas	F kriterijus	LYTIS			
		Merginos (N=380)		Vaikinai (N=274)	
		Vidurkis	SD	Vidurkis	SD
Pasitenkinimas draugais	3,484	4,87	0,72	4,77	0,71
Savęs priėmimas	2,321	3,90	0,73	3,99	0,69
Pasitenkinimas savimi	,519	4,59	0,64	4,56	0,63
Teigiami santykiai su kitais	3,854	4,17	0,73	4,06	0,71
Autonomija	1,366	4,10	0,72	4,03	0,65
Aplinkos kontrolė	,943	4,06	0,62	4,10	0,56
Teigiamas emociingumas	,320	3,39	0,56	3,36	0,52
Neigiamas emociingumas	4,340*	2,16	0,68	2,05	0,64
Pasitenkinimas šeima	,000	4,23	0,89	4,23	0,85
Pasitenkinimas gyvenamąja aplinka	7,652**	3,85	0,94	4,05	0,88
Pasitenkinimas gyvenimu	,697	4,13	0,90	4,19	0,91
Asmeninis augimas	11,372***	4,31	0,62	4,15	0,62
Gyvenimo tikslas (dispersijos nelygios)	,000	4,28	0,71	4,28	0,66
Pasitenkinimas mokykla	9,376**	3,73	0,95	3,50	0,96

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p \leq 0,01$; *** – $p \leq 0,001$

8 priedas. Psichologinės gerovės komponentų skirtumai grupėse, sudarytose pagal amžių / klasę (pateikti įverčių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, F ir Tukey HSD/ Tamhane T2 kriterijų reikšmės)

Psichologinės gerovės komponentas	F kriterijus (Post hoc Tukey HSD/ Tamhane T2 kriterijus, p)	14±0,4 (8 klasė, N=177) (1)		16±0,5 (10 klasė, N=207) (2)		18±0,4 (12 klasė, N=221) (3)		18±0,6 (Prof. m-klos, N=50) (4)	
		M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Pasitenkinimas draugais	,554	4,87	,76	4,81	,72	4,82	,68	4,73	,72
Savęs priėmimas	5,212** (1>2*;1>4**)	4,08	,73	3,86	,68	3,95	,72	3,70	,68
Pasitenkinimas savimi	3,348* (1>4**; 2>4* ;)	4,65	,64	4,59	,63	4,57	,58	4,33	,77
Teigiami santykiai su kitais	1,088	4,19	,75	4,08	,71	4,13	,73	4,01	,65
Autonomija	1,301	4,07	,69	4,04	,69	4,13	,68	3,93	,72
Aplinkos kontrolė	4,508** (1>2,3,4*)	4,20	,65	4,04	,58	4,04	,56	3,92	,55
Teigiamas emocijų gūmus	2,527	3,45	,53	3,33	,57	3,39	,52	3,25	,60
Neigiamas emocijų gūmus	2,712* (1<3*)	1,99	,66	2,14	,67	2,17	,67	2,15	,54
Pasitenkinimas šeima	9,790*** (1>2***,3**,4*)	4,52	,82	4,06	,90	4,19	,86	4,15	,76
Pasitenkinimas gyvenamąja aplinka	8,695*** (1>2*,3***,4**)	4,21	,93	3,92	,90	3,79	,86	3,68	,96
Pasitenkinimas gyvenimu	11,741*** (1>2,3,4***; 3>4*)	4,45	,82	4,06	,90	4,09	,89	3,74	,94
Asmeninis augimas	2,558	4,22	,62	4,21	,61	4,33	,63	4,11	,72
Gyvenimo tikslas	3,149*(2<3*)	4,30	,66	4,17	,70	4,37	,70	4,22	,64
Pasitenkinimas mokykla	2,674*	3,75	1,00	3,51	1,00	3,69	,90	3,50	,93

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – p<0,05; ** – p<0,01; *** – p<0,001

9 priedas. Psichologinės gerovės komponentų skirtumai grupėse sudarytose pagal gyvenamąją vietą (pateikti įverčių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, F ir Tukey HSD / Tamhane T2 kriterijų reikšmės)

Psichologinės gerovės komponentas	F kriterijus (Post hoc Tukey HSD/ Tamhane T2 kriterijus, p)	Didmiestis (N=274) (1)		Regiono miestas (N=241) (2)		Kaimas (N=140) (3)	
		Vidurkis	SD	Vidurkis	SD	Vidurkis	SD
Pasitenkinimas draugais		4,82	,71	4,85	,77	4,80	,65
Savęs priėmimas		3,93	,68	3,89	,75	4,04	,72
Pasitenkinimas savimi		4,56	,64	4,53	,64	4,70	,61
Teigiami santykiai su kitais		4,13	,69	4,10	,78	4,15	,70
Autonomija		4,04	,65	4,09	,74	4,11	,69
Aplinkos kontrolė (dispersijos nelygios)		4,04	,56	4,03	,61	4,22	,63
Teigiamas emocijųumas		3,38	,56	3,36	,52	3,42	,55
Neigiamas emocijųumas (dispersijos nelygios)		2,09	,62	2,17	,71	2,05	,66
Pasitenkinimas šeima		4,17	,84	4,23	,92	4,38	,83
Pasitenkinimas gyvenamąją aplinką		3,88	,88	3,98	,94	3,95	,93
Pasitenkinimas gyvenimu		4,10	,92	4,14	,91	4,29	,83
Asmeninis augimas	,334	4,26	,65	4,24	,65	4,21	,55
Gyvenimo tikslas	2,255	4,29	,67	4,21	,73	4,36	,64
Pasitenkinimas mokykla	11,671*** (3>1***;3>2**)	3,47	,96	3,63	,98	3,95	,86

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p \leq 0,01$; *** – $p \leq 0,001$

10 priedas. Psichologinės gerovės komponentų skirtumai grupėse sudarytose pagal šeimos sudėtį (pateikti įverčių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, F kriterijaus reikšmės).

Psichologinės gerovės komponentas	F kriterijus	Šeimos sudėtis			
		Pilna šeima (N=491) (1)		Nepilna šeima (N=130) (2)	
		Vidurkis	SD	Vidurkis	SD
Pasitenkinimas draugais	,519	4,85	,70	4,79	,77
Savęs priėmimas	8,823**	4,00	,70	3,79	,75
Pasitenkinimas savimi (dispersijos nelygios)	1,371	4,61	,58	4,54	,73
Teigiami santykiai su kitais	7,602**	4,18	,71	3,98	,77
Autonomija	,126	4,07	,70	4,05	,68
Aplinkos kontrolė	6,265*	4,12	,60	3,97	,57
Teigiamas emociingumas	,303	3,38	,54	3,41	,57
Neigiamas emociingumas	8,951**	2,07	,64	2,26	,69
Pasitenkinimas šeima	2,868	4,28	,88	4,14	,82
Pasitenkinimas gyvenamąja aplinka	21,431***	4,04	,89	3,62	,93
Pasitenkinimas gyvenimu	21,950***	4,27	,86	3,86	,92
Asmeninis augimas (dispersijos nelygios)	2,360	4,22	,59	4,32	,74
Gyvenimo tikslas (dispersijos nelygios)	,106	4,28	,66	4,26	,75
Pasitenkinimas mokykla	3,488	3,67	,95	3,50	1,03

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p \leq 0,01$; *** – $p \leq 0,001$

11 priedas. Psichologinės gerovės komponentų skirtumai grupėse sudarytose pagal iš tėvų per mėnesį gaunamą sumą smulkioms išlaidoms (pateikti įverčių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, F ir Tukey HSD/ Tamhane T2 kriterijų reikšmės).

Psichologinės gerovės komponentas	F kriterijus (Post hoc Tukey HSD/ Tamhane T2 kriterijai, p)	0-50 LTL (N=327) (1)		51-100 LTL (N=177) (2)		101 LTL ir daugiau (N=146) (3)	
		Vid.	SD	Vid.	SD	Vid.	SD
Pasitenkinimas draugais (dispersijos nelygios)	3,799* (1<3*)	4,75	,76	4,89	,67	4,92	,64
Savęs priėmimas	4,348*(1<2*)	3,86	,72	4,02	,72	4,02	,68
Pasitenkinimas savimi	1,405	4,54	,65	4,62	,61	4,62	,62
Teigiami santykiai su kitais	5,205**(1<2**)	4,04	,74	4,24	,71	4,19	,71
Autonomija	4,074* (1<3*)	4,00	,69	4,11	,66	4,19	,73
Aplinkos kontrolė	2,164	4,03	,60	4,11	,55	4,14	,64
Teigiamas emociingumas	9,790**** (1<2,3****)	3,29	,57	3,47	,50	3,48	,52
Neigiamas emociingumas	1,850	2,16	,67	2,08	,65	2,05	,65
Pasitenkinimas šeima	4,615**(1<2**)	4,15	,92	4,40	,81	4,22	,82
Pasitenkinimas gyvenamąja aplinka (dispersijos nelygios)	2,560	3,87	,96	4,06	,81	3,95	,92
Pasitenkinimas gyvenimu	5,627** (1<2,3*)	4,04	,92	4,27	,82	4,27	,92
Asmeninis augimas	2,395	4,20	,64	4,30	,61	4,30	,63
Gyvenimo tikslas	2,527	4,22	,69	4,30	,68	4,37	,68
Pasitenkinimas mokykla	1,754	3,66	,98	3,70	,93	3,51	,96

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p \leq 0,01$; *** – $p \leq 0,001$

12 priedas. Psichologinės gerovės komponentų skirtumai grupėse sudarytose pagal popamokinės veiklos lankymą (pateikti įverčių vidurkiai, standartiniai nuokrypiai, F kriterijaus reikšmės).

Psichologinės gerovės komponentas	F kriterijus	Popamokinė veikla			
		Nedalyvauja (N=228)		Dalyvauja (N=425)	
		Vidurkis	SD	Vidurkis	SD
Pasitenkinimas draugais	,901	4,79	0,73	4,85	0,71
Savęs priėmimas	8,365**	3,83	0,73	4,00	0,70
Pasitenkinimas savimi	6,202*	4,50	0,63	4,63	0,63
Teigiami santykiai su kitais	2,543	4,06	0,76	4,16	0,71
Autonomija	5,809*	3,98	0,71	4,12	0,68
Aplinkos kontrolė	2,015	4,03	0,59	4,10	0,60
Teigiamas emociingumas	23,066****	3,24	0,55	3,45	0,53
Neigiamas emociingumas	,566	2,14	0,67	2,10	0,66
Pasitenkinimas šeima	11,236****	4,08	0,93	4,32	0,83
Pasitenkinimas gyvenamąja aplinka (dispersijos nelygios)	4,773*	3,83	1,00	3,99	0,87
Pasitenkinimas gyvenimu	10,503****	4,00	0,96	4,24	0,86
Asmeninis augimas	12,264****	4,13	0,63	4,31	0,62
Gyvenimo tikslas	16,855****	4,13	0,72	4,36	0,66
Pasitenkinimas mokykla (dispersijos nelygios)	21,615****	3,40	1,03	3,76	0,90

Statistinio reikšmingumo lygmuo: * – $p < 0,05$; ** – $p \leq 0,01$; *** – $p \leq 0,001$